

Democratische legitimiteit in de doe-democratie

Een explorierend onderzoek naar de praktijk van democratische legitimiteit van maatschappelijke initiatieven

Geschreven door:

Roos van Schaijk (468205)
Master Bestuurskunde – Publiek Management
Erasmus Universiteit Rotterdam

Augustus 2018

Onder begeleiding van:

Prof. dr. M. A. van der Steen (eerste lezer)
& Prof. dr. M.S.W. van Twist (tweede lezer)
Departement Bestuurskunde
Faculteit der Sociale Wetenschappen
Erasmus Universiteit Rotterdam

F. Kenselaar
T. van der Hoek
Strategisch Bestuurlijk Advies
Cluster Stadsbeheer
Gemeente Rotterdam

“A little less conversation, a little more action, please” – Elvis Presley

Voorwoord

Daar ligt ie dan. Mijn masterscriptie. Mijn sluitstuk van mijn studententijd. Al met al kijk ik terug op een leuk en leerzaam halfjaar. Ik heb veel energie gehaald uit de inspirerende verhalen van de initiatiefnemers die ik heb mogen spreken voor mijn onderzoek. Ondanks hun drukke agenda's hebben zij alle tijd vrij gemaakt om mij te woord te staan, hiervoor wil ik hen hartelijk bedanken.

Daarnaast wil ik mijn eerste lezer Martijn van der Steen hartelijk bedanken. Tot het laatste moment heeft hij mij weten te enthousiasmeren om er volledig voor te gaan. Zijn positieve houding, flexibiliteit, vertrouwen en gedetailleerde feedback hebben hier een grote rol in gespeeld. Ik wil ook mijn tweede lezer Mark van Twist bedanken voor zijn flexibiliteit en scherpe opmerkingen.

Ook zijn mijn stagebegeleiders Frank Kenselaar en Tamara van der Hoek van grote toegevoegde waarde geweest tijdens mijn afstudeerproces. Ik wil jullie bedanken voor jullie betrokkenheid en het plaatsen van praktische kanttekeningen bij mijn onderzoek. Daarnaast heeft mijn stage bij Kenniswerkplaats Leefbare Wijken mij nog meer weten te enthousiasmeren van wijkgericht werken, democratische vernieuwing en sociaal ondernemerschap.

Tenslotte mag het thuisfront niet ontbreken in mijn dankwoord. Mama, papa en Sing bedankt voor de opbeurende woorden, gezonde maaltijden en afleiding afgelopen maand. Zonder jullie was het niet gelukt.

Alhoewel mijn studententijd zich voornamelijk afgespeeld heeft in Utrecht, ben ik erg blij dat ik mijn laatste studiejaar heb mogen afsluiten in Rotterdam. De rauwheid en diversiteit van de stad maken mij gelukkig. Ooit kom ik hier terug.

8 augustus 2018

Omslagfoto's van links naar rechts en van boven naar beneden: 'De munt', 'De Welwillers', 'Speeltuinenvereniging IJselmonde en buurtbijeenkomst van burgerinitiatief 'Schepenstraat'.

Samenvatting

Actieve burgers nemen in toenemende mate op wijkniveau bepaalde taken van de overheid over of bieden een aanvulling hierop. Alhoewel deze wijkbewoners in de meeste gevallen niet beschikken over formele autoriteit, hebben ze vaak aanzienlijke invloed op het publieke domein (Sørensen, 2013: 72). De initiatiefnemers bepalen door hun concrete acties “*who gets what, when and how*” (Laswell, 1936), en plegen daarmee een klassieke politieke daad. Op deze manier behelzen burgerinitiatieven niet alleen een nieuwe vorm van burgerparticipatie, maar is het ook een nieuwe manier van besluitvorming en beleidsimplementatie. Deze nieuwe vorm van democratie, wordt aangeduid met de term *doe-democratie* (Van de Wijdeven, 2012). In deze context is het relevant om de praktijken van de doe-democratie in het kader van democratische legitimiteit te bezien: hoe komen besluiten binnen initiatieven tot stand en hoe leggen initiatiefnemers verantwoording af aan de betrokken buurtbewoners zijn relevante vragen. Om vervolgens na te gaan of de democratische legitimiteitspraktijken geborgd worden volgens de representatieve democratie of doe-democratie, of ontstaat er een democratisch legitiem ‘gat’? Om een antwoord te krijgen op deze vragen wordt in dit explorerend onderzoek de volgende hoofdvraag beantwoord:

“Op welke manier geven maatschappelijke initiatieven invulling aan democratische legitimiteit jegens hun omgeving en hoe verhoudt dit zich tot de criteria van representatieve democratie en doe-democratie?”

Door het uitvoeren van een grondig literatuuronderzoek, document-analyse en semigestructureerde interviews met initiatiefnemers en gebruikers van de onderzochte initiatieven is toegewerkt naar de beantwoording van de hoofdvraag. Op basis van de empirische data is ten eerste een descriptieve analyse uitgevoerd, waarin beschreven is hoe de onderzochte maatschappelijke initiatieven invulling geven aan acht criteria van democratische legitimiteit. Te weten: open agendavorming, mogelijkheid tot participatie, representativiteit, transparantie, deliberatie, verantwoording, responsiviteit en terugkoppeling.

Dit onderzoek heeft vervolgens ook de doelstelling om de beschreven democratische legitimiteitspraktijken te evalueren. Deze studie gaat ervan uit dat initiatieven zich naast de borging van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie, ook onder hun eigen condities democratisch legitiem handelen, wat vraagt om een apart normatief kader. In deze studie is een dergelijk kader op een systematische manier ontwikkeld, waarbij uitgegaan wordt van de doe-democratie als verzameling van zelforganisaties met *reflexive accountability* (Trechsel, 2010). Deze vorm van democratie gaat niet uit van collectieve besluitvorming en hiërarchische controle, wat typerend is voor de representatieve democratie, maar van ‘doen’ en waar het terugdraaien van besluiten gezien wordt als een sanctiemogelijkheid.

Deze studie laat zien dat alle onderzochte initiatieven invulling geven aan de (meeste) criteria van democratische legitimiteit. Het valt daarbij op dat de initiatieven veel moeite hebben om tot democratische legitimatie te komen vanuit het perspectief van de representatieve democratie. In plaats daarvan, of daarnaast, komen ze wel tot praktijken van democratische legitimatie volgens de principes van de doe-democratie. Er ontstaat ***géén zwart gat waarin democratische legitimiteit verloren gaat, er ontstaan andere werkvormen waarin democratische legitimiteit invulling krijgt, volgens principes van de doe-democratie.*** Er is zo bezien geen sprake van een democratisch gat of democratisch tekort, maar van een andere democratische invulling, een andere invulling van

democratische legitimiteit, die bedoeld of onbedoeld goed past bij de principes vanuit de theoretische beschrijvingen van doe-democratie.

Dit onderzoek sluit af met het beschrijven van de patronen waarop de onderzochte initiatieven hun democratische legitimiteit borgen. Uit deze studie blijkt dat de tweedeling tussen burgerinitiatieven en sociaal ondernemers niet leidt tot eenzelfde tweedeling in de invulling van democratische legitimiteit. Het cruciale en verklarende verschil is niet het 'type' maatschappelijk initiatief. De percepties van de initiatiefnemers lijken een grotere rol te spelen in de concrete invulling van de legitimiteitspraktijk door initiatiefnemers. Voor de invulling van democratische legitimiteit lijkt het erg van belang hoe initiatiefnemers kijken naar het belang van eigenaarschap en getroffen bewoners, en de verhouding tussen die twee. In deze studie zijn zes combinaties van de perceptie op eigenaarschap en getroffen buurtbewoners gevonden.

De centrale aanbevelingen jegens de gemeente en initiatiefnemers zijn dan ook gericht op de percepties. Concrete aanbevelingen worden gegeven om gemeenteambtenaren vertrouwd te laten raken met het normatieve kader van democratische legitimiteit volgens de doe-democratie. De gemeenteambtenaren moeten daarnaast zoveel mogelijk inzetten op een verantwoordingsrelatie in de vorm van regelmatige gesprekken met initiatiefnemers, in plaats van formele schriftelijke verantwoording. Zo krijgen de ambtenaren inzicht in wie de initiatiefnemers zien als hun eigenaren en getroffen buurtbewoners en welke voorkeur de initiatiefnemers hebben omtrent de borging van hun democratische legitimiteit. Dit maakt de verantwoordingsrelatie met de initiatiefnemers meer gericht op faciliteren en minder gericht op een beoordeling van 'goed of fout'. De benadering van sociaal ondernemers kent extra aandachtspunten.

De initiatiefnemers dienen naar zowel de betrokken gemeenteambtenaren als wijkbewoners duidelijk te maken wie zij als hun eigenaren en getroffen buurtbewoners zien en welke invulling van legitimiteit zij het beste bij deze omgeving vinden passen. Wederzijdse verwachtingen komen zo meer op een lijn en initiatiefnemers kunnen gerichter aangesproken worden op hun democratisch legitiem handelen. In het verhogen van het bewustzijn omtrent democratische legitimiteit vervullen gemeenteambtenaren een belangrijke rol.

Inhoudsopgave

1. Inleiding	1
1.1 Probleemstelling.....	3
1.2 Relevantie.....	4
1.3 Leeswijzer	5
2. Theoretisch kader	7
2.1 Democratie	7
Participatiedemocratie	7
2.2 Doe-democratie.....	9
2.2.1 Maatschappelijk initiatief	9
Organisatievorm	11
2.2.2 Doe-democratie als politieke daad: ‘wie krijgt wat en waarom?’	13
2.3 Democratische legitimiteit	14
2.3.1 Normatief raamwerk	15
Vergelijking representatieve democratie en doe-democratie.....	15
Democratische legitimiteit vanuit het perspectief van de representatieve democratie	16
Inputlegitimiteit	16
Throughputlegitimiteit	17
Outputlegitimiteit.....	18
Implicaties doe-democratie	18
Democratische legitimiteit vanuit het perspectief van de doe-democratie.....	19
Inputlegitimiteit.....	19
Throughputlegitimiteit	21
Outputlegitimiteit.....	22
3. Methodologie	24
3.1 Onderzoeksmethode	24
3.1.1 Literatuuronderzoek.....	24
3.1.2 Documentanalyse	24
3.1.3 Semigestructureerde interviews	24
Selectie respondenten	25
3.2 Methoden data-analyse	26
3.3 Betrouwbaarheid en validiteit.....	27
3.4 Operationalisering.....	28
4. Context: democratische legitimiteit naar de gemeente Rotterdam	31

4.1 Type verantwoording	31
4.1.1 Traditioneel en proces	31
4.1.2 Traditioneel en resultaten	31
4.1.3 Nieuw en proces	32
4.1.4 Nieuw en resultaten	32
5. Descriptieve analyse: democratische legitimiteit naar de omgeving	34
5.1 Perceptie: hoe kijken initiatiefnemers naar 'hun' democratische legitimiteit?	34
5.1.1 Naar hun omgeving.....	34
5.1.2 Deugd of nut	34
5.1.3 Getroffen interests	36
5.1.4 Conclusie	36
5.2 Actie: wat doen initiatieven aan democratische legitimering van hun handelen?	38
5.2.1 Inputlegitimiteit.....	38
5.2.2 Throughputlegitimiteit	42
5.2.3 Outputlegitimiteit.....	46
5.2.4 Conclusie	48
Overlap wijk en gemeente	49
6. Normatieve analyse: in welk perspectief passen de waargenomen praktijken van democratische legitimering door initiatieven?	50
6.1 Legitimatie door initiatieven gezien vanuit het raamwerk van de representatieve democratie.....	50
6.1.1 Inputlegitimiteit	50
6.1.2 Throughputlegitimiteit	51
6.1.3 Outputlegitimiteit.....	52
6.1.4 Deelconclusie.....	53
6.2 Legitimatie door initiatieven gezien vanuit het raamwerk van de doe-democratie	53
6.2.1 Inputlegitimiteit.....	53
6.2.2 Throughputlegitimiteit	55
6.2.3 Deelconclusie.....	58
6.3 Conclusie: hoe ziet de gevonden legitimatie er vanuit beide perspectieven uit en waar lijkt het het meest op?	58
7. Patronen in de invulling van 'democratische legitimiteit 2.0'	60
7.1 Het type initiatief doet er toe.....	60
7.2 Zes vormen van de invulling van democratische legitimiteit.....	60
7.3 Aparte aandacht voor outputlegitimiteit	64

8. Conclusie	66
8.1 Beantwoording hoofdvraag.....	66
8.2 Aanbevelingen.....	67
8.2.1 Voor gemeenteambtenaren	67
8.2.2 Voor initiatiefnemers	69
8.3 Discussie	69
8.4 Reflectie.....	70
Literatuurlijst	71
Bijlage 1: Interviewvragen.....	76
Bijlage 2: Respondenten.....	79
Bijlage 3: Omschrijving onderzochte maatschappelijke initiatieven	80
Bijlage 4: Codeboom	96

1. Inleiding

"If people are good only because they fear punishment, and hope for reward, then we are a sorry lot indeed" - Albert Einstein

Albert Einstein verwoordde met deze uitspraak wat het inhoudt om een goede burger te zijn. Goed burgerschap komt niet alleen tot stand uit angst of hoop op een beloning. De mate van intrinsieke motivatie speelt ook een rol. Handelen als een goede burger simpelweg omdat het op zichzelf voldoening geeft. Waar goed burgerschap voor staat is continu onderhevig geweest aan verandering. De Oude Grieken spraken al over burgerschap. Zij waren overtuigd van de positieve werking van participatie in het publieke domein op de persoonlijke ontwikkeling. Burgerschap werd destijds gezien als een privilege voor een kleine groep elite (Heater, 2004). Na de Franse Revolutie werden burgerrechten toebedeeld aan alle inwoners van een staat. Het begrip van burgerschap is in de loop der jaren verder uitgebouwd. In 1950 maakte Marshall een onderscheid in juridische, politieke en sociaaleconomische burgerrechten (Marshall, 1963) en werd burgerschap gekoppeld aan de beginselen van de verzorgingsstaat (Van de Wijdeven, 2012: 48). Het burgerschapsbegrip heeft vanuit dat perspectief een sterke focus op de *rechten* van de burger; de burger kan aanspraak maken op voorzieningen.

De burger wordt na de Tweede Wereldoorlog als klant of gebruiker van de rechtsstaat gezien en diende zich alleen te houden aan de geldende wetgeving (Van den Brink, 2002; Tonkens, 2008). In deze periode werd het vinden van oplossingen voor maatschappelijke vraagstukken vooral gezien als een taak van de overheid. Daarbij werden eerdere meer op maatschappelijk en privaat initiatief gestoelde vormen van dienstverlening juist teruggedraaid of overgenomen door de overheid. Op eigen verantwoordelijkheid en plichten voor/van burgers werd nauwelijks een beroep gedaan. Deze interpretatie van burgerschap, die in de jaren '60 zijn hoogtepunt kende, wordt daarom ook wel *passief burgerschap* genoemd (Van de Wijdeven, 2012: 50).

In de jaren '70 begon deze ruime interpretatie van de verzorgingsstaat, en het daarbij behorende passieve burgerschap, echter tegen grenzen aan te lopen. Het was niet langer houdbaar dat de overheid alle publieke taken voor haar rekening nam. De rol van de overheid begon langzaam te veranderen en dat veranderingsproces is sindsdien gaande (Torfing, Peters, Pierre & Sørensen, 2012: 17). De essentie van de beweging is dat de overheid in opeenvolgende golven langzaam minder *zelf* doet en meer taken overlaat aan andere vormen van organiseren. Dit gaat soms via de weg van de markt, in privatisering en marktwerking, maar ook via de weg van vermaatschappelijking. Soms ook na eerst privatisering, later meer vermaatschappelijking, en vice versa (Bovens, 't Hart, Van Twist, Tummers, Van der Steen & Van den Berg, 2017). Onderstaande citaten drukken die beweging uit:

"Het is onmiskenbaar dat mensen in onze huidige netwerk- en informatiesamenleving mondiger en zelfstandiger zijn dan vroeger. Gecombineerd met de noodzaak om het tekort van de overheid terug te dringen, leidt dit ertoe dat de klassieke verzorgingsstaat langzaam maar zeker verandert in een participatiesamenleving. Van iedereen die dat kan, wordt gevraagd verantwoordelijkheid te nemen voor zijn of haar leven en omgeving." (Koning Willem-Alexander, 2013)

“Het is niet een u vraagt wij draaien. Het is niet redelijk om te zeggen tegen de gemeenteraad 'los het maar op. Ik ga als burger achterover leunen, want ik heb u gekozen'. Dat zou de verkeerde benadering zijn. U mag altijd naar de politiek kijken, en terecht, maar de politiek heeft niet altijd alle antwoorden op alle ontwikkelingen. De politiek is niet altijd in staat om onzekerheid bij de mensen te managen. We moeten het samen doen.” (Aboutaleb, 2017)

Deze beide citaten geven duiding aan het proces waarin de verzorgingsstaat langzaam verbouwd wordt tot een zogeheten *participatiesamenleving*, zoals treffend verwoord door Koning Willem-Alexander in 2013. De overheid en de markt spelen nog steeds een rol in de aanpak van maatschappelijke vraagstukken, maar burgers worden, *“bekleed met sociale, economische en politieke rechten, [...] met klem uitgenodigd een actieve rol te spelen in het publieke domein”* (Tonkens, 2008: 9). Het accent verschuift van burgerschap verkrijgen naar burgerschap verlenen. Burgers worden in toenemende mate aangesproken op hun burgerplichten, in de vorm van ‘goed gedrag’ in de gemeenschap, en zijn dus niet meer alleen de ontvangers van allerlei rechten. Rechten en plichten komen meer naast elkaar te staan. Burgerschap wordt in deze context dan ook *actief burgerschap* genoemd (Van de Wijdeven, 2012: 51). In de participatiemaatschappij staat de eigen verantwoordelijkheid en zelfredzaamheid van burgers centraal (Edelenbos, 2005; Sørensen, 2013: 72). Hierbij hoort een terugtrekkende overheid, die niet alleen uitvoeringstaken uit handen geeft, maar ook bevoegdheden en verantwoordelijkheden bij de burger legt. Dit betekent niet dat de overheid geen rol meer speelt. De overheid stimuleert op verschillende manieren actief burgerschap in de maatschappij en neemt daarbij een faciliterende rol aan (Bovens et al., 2017; Oude Vrielink, Verhoeven & Van de Wijdeven, 2013: 14-15).

Een vorm van actief burgerschap waar lokale overheden de laatste jaren op inzetten is het versterken van de directe invloed van burgers op de leefbaarheid van hun wijk (Van de Wijdeven, 2012: 12). De aanpak van vraagstukken op wijkniveau wordt in toenemende mate bij de wijkbewoners zelf gelegd. Actief burgerschap wordt hierbij ingevuld als ‘zelf doen’, in tegenstelling tot ‘meedenken’ en ‘meepraten’ met overheden en maatschappelijke instanties (Tonkens, 2008; Van de Wijdeven, 2012).

Deze invulling van actief burgerschap wordt als volgt geduid (Sørensen, 2013; Van de Wijdeven, 2012). Actieve burgers nemen op wijkniveau bepaalde taken van de overheid over of bieden een aanvulling hierop. Alhoewel deze wijkbewoners in de meeste gevallen niet beschikken over formele autoriteit, hebben ze vaak aanzienlijke invloed op het publiek domein (Sørensen, 2013: 72). Zorgcoöperaties worden opgericht om te voorkomen dat ouderen moeten verhuizen om adequate zorg te ontvangen, wijkbewoners nemen het buurthuis die dreigt te sluiten over of sociale ondernemingen in het groen worden gestart om re-integratie te bevorderen (Hurenkamp, Tonkens & Duyvendak, 2006).

Door deze handelingen wordt het publieke domein, en daarmee degenen die ook in de wijk wonen beïnvloed. Daarom heeft ‘doe het zelve’ in het publieke domein ook altijd politieke gevolgen (Hilhorst & Van der Lans, 2013). De initiatiefnemers bepalen door hun concrete acties *“who gets what, when and how”* (Laswell, 1936), en plegen daarmee een klassieke politieke daad. Deze politieke actie speelt zich echter af buiten het domein dat in onze democratische rechtstaat is ingericht als middel om politieke keuzes te maken, namelijk de instituties van de representatieve democratie. Het politieke speelveld voor dergelijke politieke daden verschuift daarmee in ieder geval ten dele vanuit de wereld van de formeel gekozen volksvertegenwoordigers, die door middel van

debat tot besluiten komen, naar de wereld van actieve burgers die simpelweg 'doen'. Op deze manier behelzen burgerinitiatieven niet alleen een nieuwe vorm van burgerparticipatie, maar is het bedoeld of onbedoeld ook een nieuwe manier van besluitvorming en beleidsimplementatie. Deze nieuwe vorm van democratie, wordt aangeduid met de term *doe-democratie* (Van de Wijdeven, 2012). De doe-democratie slaat op een vorm van democratie waarbij het volk meeregeert door concreet te doen, zonder dat daarvoor eerst of bovenlangs besluitvorming en politieke overeenstemming in de instituties van de representatieve democratie over heeft plaatsgevonden (Hendriks, 2006; Hendriks, Oude Vrielink & Van de Wijdeven, 2010). In paragraaf 2.2 wordt dieper op het begrip doe-democratie ingegaan.

Wanneer de doe-democratie gezien wordt als een vorm van democratie, is het relevant om de praktijken van de doe-democratie in het kader van democratische legitimiteit te bezien: wat is democratische legitimiteit bezien vanuit het perspectief van de doe-democratie als vorm van democratie? Vragen als wie zijn betrokken bij de initiatieven binnen de doe-democratie, hoe komen besluiten tot stand en hoe leggen de initiatiefnemers verantwoording af aan de betrokken buurtbewoners zijn relevante vragen in deze context (Sørensen, 2013; Verhoeven, Van De Wijdeven & Metze, 2014). Sørensen (2013) beargumenteert in haar onderzoek dat uitingsvormen van de doe-democratie enkele democratische principes en rechtsstatelijke waarden onder druk zet. De mate van participatie is afhankelijk van hulpbronnen als kennis, vaardigheden en sociale netwerken. Hierdoor worden initiatieven voornamelijk opgezet door mensen van middelbare leeftijd, hogere inkomens, hoger opgeleiden en autochtonen (Hurenkamp et al., 2006; Sørensen, 2013: 73). Waardoor de representativiteit van het democratisch stelsel in het gedrang raakt. Daarnaast heerst er in burgerinitiatieven een mentaliteit van *'getting things done'*. Op deze manier is er weinig ruimte voor overleg of debat, of voor de positie van minderheden (Sørensen, 2013: 74). Ook is het moeilijk te bepalen, of achteraf te reproduceren, hoe beslissingen tot stand zijn gekomen en hoe er verantwoording wordt afgelegd (Sørensen, 2013: 74). Zo gebeurt er enerzijds heel veel vanuit de doe-democratie, maar roept dat ook veel vragen op over de manier waarop democratische legitimiteit van al dat 'doen' geborgd en georganiseerd is? En nog één niveau dieper: wat democratische legitimiteit vanuit dat perspectief precies is?

1.1 Probleemstelling

De verschuiving van de locus van besluitvorming en het politiek speelveld brengt met zich mee dat de criteria van democratisch legitimiteit op een andere manier ingevuld worden dan dat we gewend zijn vanuit de representatieve democratie. Verhoeven et al. (2014) stellen dat de praktijken van de doe-democratie niet alleen democratisch verankerd moeten zijn in de representatieve democratie, maar ook democratisch legitiem moeten zijn door hantering van de eigen maatstaven: zij suggereren daarmee om doe-democratie niet perse in te bedden in de representatieve democratie, maar te beoordelen op eigen merites, op eigen criteria en invulling van legitimiteit. De doe-democratie is dan een ander soort democratisch model, dat vertrekt vanuit andere opvattingen over wat onder democratie verstaan moet worden. Enkele criteria van democratische legitimiteit worden door Verhoeven et al. (2014) beschreven in het licht van de doe-democratie. De praktische hanteerbaarheid en systematische evaluatie van de criteria ontbreken echter nog. Daarnaast zijn de manieren waarop initiatiefnemers zelf hun legitimiteit zien en invullen nauwelijks empirisch onderzocht.

De doelstelling van deze studie is daarom om te achterhalen op welke manier maatschappelijke initiatieven invulling geven aan de criteria van democratische legitimiteit en hoe deze zich verhouden tot de principes en criteria van democratische legitimiteit in de representatieve democratie en die van de doe-democratie. Zijn de praktijken in overeenstemming met de criteria die vanuit de representatieve democratie en/of de doe-democratie gesteld worden aan democratische legitimiteit? Of zijn de redenen tot zorgen, zoals hierboven verwoord, terecht? Om deze doelstelling te behalen wordt antwoord gezocht op de volgende hoofdvraag:

“Op welke manier geven maatschappelijke initiatieven invulling aan democratische legitimiteit jegens hun omgeving en hoe verhoudt dit zich tot de criteria van representatieve democratie en doe-democratie?”

Om een volledig antwoord te krijgen op deze hoofdvraag wordt de vraag in deelvragen opgesplitst. De antwoorden op de deelvragen tezamen vormen het antwoord op de hoofdvraag. De theoretische deelvragen van dit onderzoek zijn:

1. Wat wordt verstaan onder de doe-democratie?
2. Wat wordt verstaan onder democratische legitimiteit?
3. Welke criteria worden in het kader van de representatieve democratie gesteld aan democratische legitimiteit?
4. Welke criteria worden in het kader van de doe-democratie gesteld aan democratische legitimiteit?

De theoretische deelvragen dienen als handvatten om de praktijken van initiatieven te kunnen bestuderen. In dit onderzoek zullen de volgende empirische deelvragen centraal staan:

5. Hoe ervaren actieve burgers democratische legitimiteit omtrent hun initiatief?
6. Hoe geven maatschappelijke initiatieven invulling aan de criteria van democratische legitimiteit in de praktijk?
7. Hoe verhouden de praktijken zich tot de normatieve kaders van democratische legitimiteit van de representatieve democratie en de doe-democratie?
8. Welke patronen zijn herkenbaar in de manier waarop maatschappelijke initiatieven hun democratische legitimiteit borgen?

1.2 Relevantie

De verwachtingen omtrent de doe-democratie zijn hooggespannen. De kwaliteiten en capaciteiten van de bevolking worden de afgelopen jaren steeds meer ‘ingezet’ in de aanpak van maatschappelijke vraagstukken. Dit brengt een veranderende rolverdeling tussen actieve burgers en lokale overheden met zich mee; lokale overheden nemen in toenemende mate een faciliterende rol aan. In het verstrekken van steun aan dergelijke actieve burgers is het zowel voor gemeenten als voor de actieve burgers van belang dat de uitingsvormen van de doe-democratie op basis van een gepast kader benaderd worden. Deze scriptie is geschreven in het kader van een afstudeerstage bij de gemeente Rotterdam. De maatschappelijke relevantie geldt daarbij in het bijzonder voor de gemeente Rotterdam en hoe Rotterdamse gemeenteambtenaren de praktijken van de doe-democratie omtrent hun democratische legitimiteit kunnen evalueren.

Op welke manier burgerinitiatieven democratisch verankerd zijn werd voor het eerst bevraagd door Sørensen (2013) en Verhoeven et al. (2014). Sørensen (2013) voorziet grote implicaties voor het democratisch legitiem functioneren van burgerinitiatieven. Verhoeven et al. (2014) wijten deze resultaten echter aan de veronderstelling dat burgerinitiatieven in een andere vorm van democratie opereren: de doe-democratie. Met deze constatering zetten ze een eerste stap in de democratische beoordeling van initiatieven in het kader van de doe-democratie. Vele studies over de doe-democratie lichten enkele criteria van democratische legitimiteit uit, de democratische verankering is echter niet systematisch in zijn totaliteit onderzocht. Door het functioneren van maatschappelijke initiatieven in zowel het normatief kader van de representatieve als de doe-democratie te beoordelen, wordt een eerste stap gezet om deze wetenschappelijke leemte op te vullen.

Daarnaast worden de criteria van democratische legitimiteit voornamelijk in het licht van top-down doe-democratie gezien (onder andere Sørensen, 2013; Tonkens & Verhoeven, 2012). Deze studie onderzoekt ook de praktijk van de bottom-up doe-democratie. Deze initiatieven ontstaan niet (primair) door de steun van de lokale overheid en hoeven daarom ook niet volgens vastgestelde procedures te handelen. Dit verrijkt het perspectief op democratische legitimiteit in de doe-democratie.

1.3 Leeswijzer

In dit hoofdstuk is de aanleiding en probleemstelling van dit onderzoek uiteengezet. In het hierop volgende hoofdstuk wordt het theoretisch kader van deze studie beschreven. Achtereenvolgend wordt ingegaan op de kernbegrippen van dit onderzoek: de doe-democratie en democratische legitimiteit. Paragraaf 2.1 begint breed met een theoretische verkenning van het begrip democratie en participatiedemocratie. In paragraaf 2.2 wordt ingezoomd op een vorm van de participatiedemocratie: de doe-democratie. In deze paragraaf wordt de doe-democratie geduid als verzameling van maatschappelijke initiatieven en als politieke daad. In paragraaf 2.3 wordt het begrip democratische legitimiteit afgebakend naar de locus van dit onderzoek. Om vervolgens de normatieve raamwerken van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie en de doe-democratie uiteen te zetten.

In hoofdstuk 3 wordt de gehanteerde methodologie beschreven. Te beginnen met een paragraaf waarin de onderzoeksmethoden verantwoord worden. In paragraaf 3.2 wordt kort ingegaan op de toegepaste data-analyse. In paragraaf 3.3 vindt een discussie over de validiteit en betrouwbaarheid van het onderzoek plaats. Het hoofdstuk sluit af met de operationalisering van het kernconcept democratische legitimiteit.

Hoofdstuk 4 dient als tussenstap en beschrijft kort de gemeente Rotterdam als contextfactor in de democratische legitimiteitsrelatie tussen initiatiefnemer en betrokken buurtbewoners.

Hoofdstuk 5 behelst de descriptieve analyse van dit onderzoek. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van de percepties van de initiatiefnemers op democratische legitimiteit binnen hun initiatief (paragraaf 5.1). Vervolgens wordt beschreven hoe de acht criteria van democratische legitimiteit invulling krijgen in de onderzochte initiatieven (paragraaf 5.2).

In hoofdstuk 6 worden de beschreven democratische legitimiteitspraktijken gespiegeld aan de ontwikkelde normatieve kaders van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie en de doe-democratie. In paragraaf 6.1 worden de democratische legitimiteitspraktijken gezien vanuit het raamwerk van de representatieve democratie en in paragraaf 6.2 vanuit het raamwerk van de doe-democratie.

In hoofdstuk 7 wordt een eerste stap gezet in het beschrijven van de patronen die te

herkennen zijn in de manier waarop de initiatiefnemers hun democratische legitimiteit invulling geven. Hierin wordt zowel stil gestaan bij de patronen omtrent het 'type' maatschappelijk initiatief (paragraaf 7.1) en de patronen omtrent de percepties van de initiatiefnemers (paragraaf 7.2).

Het onderzoek eindigt met een conclusie, waarin ten eerste een antwoord geformuleerd wordt op de hoofdvraag. In paragraaf 8.2 worden de aanbevelingen die voortvloeien uit de onderzoeksbevindingen gepresenteerd. In paragraaf 8.3 vindt de inhoudelijke discussie van het onderzoek en in paragraaf 8.4 de reflectie op het onderzoeksproces plaats.

2. Theoretisch kader

2.1 Democratie

Om een goed begrip van de doe-democratie te hebben, is het van belang om eerst in te gaan op het concept *democratie*. Democratie is een woord dat met grote vanzelfsprekendheid gehanteerd en toegepast wordt. In de vakliteratuur en in de praktijk worden echter verschillende definities en praktijken gekoppeld aan het begrip. De kern van democratie zit verscholen in het woord zelf. Democratie is een samentrekking van de woorden *demos* (volk) en *kratia* (regeren), oftewel het volk dat regeert. De beslissingen in het publieke domein dienen voort te komen uit de mening van de bevolking. Daarbij staat het gelijkheidsprincipe centraal. Alle burgers kunnen hun inbreng geven, waarbij de inbreng van elke burger gelijk staat aan die van iedere andere burger. De kernelementen die in nagenoeg elke definitie van democratie terugkeren zijn dan ook: volksinvloed op het regeren en gelijkheid (Hendriks, 2006: 35).

De basiselementen van democratie kunnen op verschillende manieren tot uiting komen. Hendriks (2006) beschrijft vier ideaaltypen van democratie. De vier typen ontstaan langs twee assen: directe versus indirecte democratie en aggregatief versus integratief. In de eerste tweedeling wordt een onderscheid gemaakt tussen democratieën waar sprake is van zelfbeschikking (direct) en democratieën waar de bevolking vertegenwoordigd wordt door representanten (indirect). De tweede as ontstaat langs de aard van het besluitvormingsproces. De vraag 'hoe worden democratische beslissingen genomen?' staat centraal. Is er sprake van 'the winner takes it all' (aggregatief) of van 'er samen uitkomen' (integratief) (Hendrik, 2006: 41). De kruising van deze twee assen resulteert in de vier 'grondvormen' van democratie: de pendule-, consensus-, kiezers- en participatiedemocratie.

Tabel 1. Modellen van democratie

	<u>Aggregatief</u>	Integratief
Indirect	Penduledemocratie	Consensusdemocratie
Direct	Kiezersdemocratie	Participatiedemocratie <i>Doe-democratie</i>

Bron: Van de Wijdeven (2012: 296)

Participatiedemocratie

Zoals in de inleiding naar voren komt, is in Nederland een ontwikkeling richting de participatiesamenleving gaande. Deze vorm van democratie combineert directe vertegenwoordiging met integratieve, deliberatieve besluitvorming (Hendriks, 2006: 42). De participatiedemocratie onderscheidt zich van de andere vormen van democratie, doordat de nadruk ligt op "het participeren, het meedoen van burgers in het publieke domein" (Hendriks et al., 2010: 16). Dit in tegenstelling tot de penduledemocratie of consensusdemocratie, waar besluitvorming overgedragen is aan representanten "en de burger vooral toeschouwer is" (Hendriks et al., 2010: 16). Ook gaat het

binnen de participatiedemocratie niet primair om meedoen door het simpelweg kiezen tussen beleidsopties, wat typerend is voor de kiezersdemocratie. De burger speelt dan ook niet langer mee, maar wordt actief uitgenodigd om een centrale rol in te nemen in de samenleving. De onderlinge relaties tussen burger en overheid zijn vormgegeven naar de beginselen van gelijkheid en openheid (Hendriks et al., 2010: 16; Van de Wijdeven, 2012: 296).

De participatiedemocratie kent zowel een zachte kant als een fysieke, actiegerichte kant (Hendriks et al., 2010: 16). De zachte kant wordt geduid in het gedachtegoed van de deliberatieve democratie. In deze vorm van democratie wordt gestreefd naar de betrokkenheid van verschillende burgers, om via intensief overleg tot besluiten te komen. De overheid geeft de bevolking de mogelijkheid om mee te praten/mee te beslissen, waardoor collectieve besluitvorming tot stand komt (Hendriks, 2006: 126). In de praktijk komt de deliberatieve democratie tot uiting in processen van burgerparticipatie (Van de Wijdeven, 2012: 170).

De meer fysieke en actiegerichte kant van de participatiedemocratie krijgt de laatste jaren meer aandacht. In het licht van recente ontwikkelingen – beschreven in de inleiding – hebben Hendriks et al. (2010) het democratiemodel van Hendriks (2006) geüpdatet, en de meer actiegerichte kant van de participatiedemocratie bestempeld als de doe-democratie. Waar in de deliberatieve democratie burgers voornamelijk ‘meepraten’ en ‘meebeslissen’, ligt de focus in de doe-democratie op ‘meedoen’. *“De doe-democratie is [dus] in beginsel een participatiedemocratie [...], waar burgers door te dóen laten zien waar ze staan, die door hun activiteiten en initiatieven richting geven aan in hun ogen betere samenleving* (Van de Wijdeven, 2012: 296). Van de Wijdeven (2012) benadrukt daarbij echter wel dat in de doe-democratie ook aspecten van de deliberatieve democratie te herkennen zijn. Hij geeft aan dat *“rondom het doen ook heel wat [wordt] gepraat, maar dominant blijft de gerichtheid op de handeling: in den beginnen was niet het woord, maar de daad”* (Van de Wijdeven, 2012: 297).

In figuur 1 is schematisch weergegeven hoe de doe-democratie zich verhoudt tot de hiervoor aangehaalde concepten van burgerschap en participatiedemocratie. Het concept doe-democratie kent zijn oorsprong in de trend van actief burgerschap in de samenleving. Deze trend heeft grote overeenkomsten met de participatiedemocratie. Deze vorm van democratie onderscheidt zich immers van andere democratietypes doordat binnen de participatiedemocratie de primaire focus ligt op *“het participeren, het meedoen van burgers in het publieke domein”* (Hendriks et al., 2010: 16). De zachte kant van de participatiedemocratie wordt aangeduid met de deliberatieve democratie. Binnen deze democratie participeren burgers door mee te praten en mee te beslissen.

Figuur 1: Positiebepaling doe-democratie

Bron: Auteur (2018)

2.2 Doe-democratie

2.2.1 Maatschappelijk initiatief

De twee vormen van de participatiedemocratie – de deliberatieve democratie en de doe-democratie – kennen verschillende concrete uitingsvormen. Deze verschijningsvormen worden ook wel aangeduid als verschillende generaties van burgerparticipatie. De eerste generatie burgerparticipatie duidt de mogelijkheid tot inspraak in besluitvormingsprocedures. In de tweede generatie burgerparticipatie heeft de burger de mogelijkheid om in eerdere beleidsfasen te participeren. Dit betekent dat de overheid bepaalt wanneer, hoe en welke personen invloed uit kunnen oefenen op het overheidsbeleid. In een vroeg moment in het besluitvormingsproces bouwt de overheid een fase van interactieve besluitvorming of coproductie in. Hierbij worden burgers uitgenodigd om besluiten mede vorm te geven (Lenos, Sturm & Vis, 2006). Deze twee vormen van burgerparticipatie zijn te herkennen in de deliberatieve democratie (Van de Wijdeven, 2012: 170). Of de overheid daadwerkelijk iets met de mening van de burger doet staat niet vast. Ontevredenheid jegens de overheid komt dan ook vaak voor onder de participanten (Edelenbos, 2005). Mede door deze ontevredenheid is er de laatste jaren meer aandacht voor de derde generatie burgerparticipatie: de informele burgerinitiatieven (Lenos et al., 2006; Van de Wijdeven, De Graaf & Hendriks, 2013: 9).

De duiding van informele burgerinitiatieven laat blijken dat er ook sprake kan zijn van formele burgerinitiatieven. Via een formeel burgerinitiatief kunnen burgers een thema op de politieke agenda plaatsen, te vergelijken met de eerste generatie burgerparticipatie. Aangezien de doe-democratie een van de centrale concepten is binnen dit onderzoek, zal niet verder ingegaan worden op het formeel burgerinitiatief.

Naast de mogelijkheid om via formeel ingerichte processen van inspraak of coproductie invloed uit te oefenen op het publiek domein, slaan burgers steeds vaker de handen ineen om zelf concrete (leefbaarheids)vraagstukken aan te pakken. Een initiatief kan opgericht worden om een gat in overheidshandelen in te vullen (door bezuinigingen of omdat het de overheid simpelweg ontgaat is) of omdat de oprichters denken dat ze het 'beter' kunnen dan de overheid (Igalla & Van Meerkerk, 2015: 28; Wyler & Blond, 2010). Deze ontevredenheid uit zich in een actieve houding waarbij ze alternatieven voor het overheidshandelen opzetten. Burgers die gezamenlijk een wijkcentrum draaiende houden, zorg aanbieden of het groenbeheer op zich nemen, zijn hier voorbeelden van. Kenmerkend aan maatschappelijke initiatieven is dat de aanpak van vraagstukken het eigenbelang overstijgt (Igalla & Van Meerkerk, 2015: 29; Van de Wijdeven et al., 2013).

Van Meerkerk, Boonstra en Edelenbos (2013) wijzen op een nieuwe vorm van burgerbetrokkenheid, waarbij burgerinitiatieven aangeduid kunnen worden als zelforganisaties. Zelforganisaties ontstaan uit verschillende, complexe interacties tussen actoren, waardoor bepaalde structuren ontstaan (Van Meerkerk et al., 2013: 1632). Hieruit kan afgeleid worden dat uitingsvormen van de doe-democratie niet ontstaan uit acties van één actor, de overheid. De maatschappij initieert het initiatief, de

overheid mag overigens wel participeren in deze initiatieven, door bijvoorbeeld subsidies vrij te maken voor actief burgerschap (Van de Wijdeven et al., 2013).

Daarnaast streven actieve burgers naar een duurzame opzet van hun initiatief (Salverda, Pleijte & Van Dam, 2014: 26). Daar komt bij dat de verwevenheid tussen initiatiefnemers ook getypeerd kan worden als stabiel en langdurig (Salverda et al., 2014: 11). Hieruit kan afgeleid worden dat initiatieven ten minste het streven hebben om op een duurzame manier bepaalde behoeftes te vervullen.

Tenslotte, in dit onderzoek staat het concept 'maatschappelijk initiatief' centraal, in tegenstelling tot het begrip 'burgerinitiatief'. Het verschil schuilt in het feit dat maatschappelijke initiatieven ook geïnitieerd kunnen worden door maatschappelijke partijen, waar het initiatief bij burgerinitiatieven louter bij burgers ligt. Maatschappelijke initiatieven kunnen dus ook gestart worden door rechtspersonen, zoals stichtingen of sociaal ondernemingen. Zolang het initiatief ten behoeve van anderen dient en het maatschappelijk gewin voor het economisch gewin stelt (Blom, Bosdriesz, Van der Heijden, Van Zuylen & Schamp, 2010: 13). De insteek van het begrip maatschappelijk initiatief is daardoor breder dan bij het begrip burgerinitiatief. De hierboven beschreven karakteristieken van initiatieven gelden daarbij ook voor de definitie van maatschappelijk initiatief.

In figuur 2 is geïllustreerd hoe de definitie van maatschappelijk initiatief in dit onderzoek tot stand gekomen is. Voortbouwend op figuur 1, start het begrip vanuit de trend van actief burgerschap in de samenleving, ook wel aangeduid als participatiedemocratie. Deze trend kent drie concrete uitingsvormen, drie generaties van burgerparticipatie: inspraak (eerste generatie), interactief beleid en coproductie (tweede generatie) en informeel burgerinitiatief (derde generatie). In dit onderzoek ligt de focus op informeel initiatief, wat de verschijningsvorm is van de doe-democratie. Het informeel initiatief kenmerkt zich als een zelforganisatie, gericht op lokale behoefte en 'doen'. Het samenvoegen van bovenstaande kenmerken, maakt de definitie van maatschappelijk initiatief:

Een vorm van zelforganisatie, voortkomend uit lokale behoefte om verbeteringen aan te brengen in de fysieke of sociale omgeving, waarbij de aanpak zich kenmerkt door 'doen' en gesteven wordt naar een duurzame taakvervulling.

Figuur 2: Positiebepaling maatschappelijk initiatief

Bron: Auteur (2018)

Organisatievorm

Maatschappelijke initiatieven kenmerken zich door hun wijkgerichte, actiegerichte en behoeftegerichte aanpak (Igalla & Van Meerkerk, 2015: 28; Van de Wijdeven, 2012: 10; Van de Wijdeven et al., 2013). Deze definitie laat nog genoeg ruimte over voor de concrete invulling van het initiatief. Maatschappelijke initiatieven komen dan ook in verschillende verschijningsvormen voor. De uitingsvormen van maatschappelijke initiatieven kunnen op verschillende kenmerken geclusterd worden. Aangezien de praktijk van de maatschappelijke initiatieven het uitgangspunt is van dit onderzoek, is een onderscheid in type organisatievorm op zijn plaats en niet zo zeer een onderscheid in drijfveren of doelstelling. Deze categorisering van de maatschappelijke initiatieven levert eerste aanknopingspunten voor de manier waarop initiatieven democratisch legitiem handelen.

Maatschappelijke initiatieven kennen vele verschillende organisatievormen. Ondanks deze variatie is een grof onderscheid mogelijk. Hurenkamp et al. (2006: 34) hebben 386 initiatieven geanalyseerd, welke uitgesplitst worden in de intensiteit van contact binnen de organisatie en extern met de buitenwereld. Initiatieven waar men zowel onderling als met de buitenwereld weinig contact heeft worden getypeerd als lichte initiatieven. Een website waar het delen van goederen geregeld wordt is hier een goed voorbeeld van (De Wilde, Hurenkamp & Tonkens, 2014: 3371).

Burgerinitiatieven waar sprake is van weinig onderling contact, maar veel samengewerkt wordt met de overheid en andere actoren, worden gezien als een netwerkend initiatief. Deze initiatieven focussen zich voornamelijk op leefbaarheidsvraagstukken en politiek strategische onderwerpen, zoals veiligheidsbevorderende maatregelen. Niet zozeer het bevorderen van sociale cohesie staat centraal, zoals bij coöperatieve initiatieven het geval is, maar het resultaat staat centraal. In het kader van veiligheid zijn ze bijvoorbeeld gericht op het verminderen van de criminaliteit in de buurt (De Wilde et al., 2014: 3371).

Initiatieven die sterk intern opereren, maar de buitenwereld nauwelijks opzoeken, worden aangeduid als coöperatieve initiatieven. Deze initiatieven dienen over het algemeen een specifiek deel van een wijk, zoals ouderen of migranten (De Wilde et al., 2014: 3371).

Het initiatief met veel extern contact en veel intern contact wordt getypeerd als een federatief initiatief. Deze initiatieven bestaan beduidend langer dan de andere soort initiatieven. Deze initiatieven komen op alle beleidsterreinen voor. Specifieke voorbeelden zijn hierbij dus niet

aan te wijzen. Deze laatste soort burgerinitiatief komt het vaakst voor (Hurenkamp et al., 2006: 34; De Wilde et al., 2014: 3371).

Het onderscheid in organisatievormen is van belang, omdat het de rol in het publieke domein blootlegt. Initiatieven die *alleen* het belang van de initiatiefnemers zelf dienen – lichte initiatieven – en weinig invloed hebben op het publieke domein hoeven zich niet te committeren aan de criteria van democratische legitimiteit: zij hebben immers nauwelijks politieke consequenties in termen van verdeling. De overige drie organisatietypen zijn in het kader van deze studie wel relevant; bij elk van deze typen initiatieven is er sprake van verdeling en van politieke consequenties, die de vraag naar democratische legitimiteit van de initiatieven oproept.

Zoals in dit hoofdstuk beschreven is, rekent de overheid in toenemende mate op de burger en actief burgerschap. Naast **actief burgerschap** in de hiervoor genoemde vormen is ook een andere vorm van maatschappelijke zelforganisatie interessant, namelijk **sociaal ondernemerschap**. De sociaal ondernemer is volgens Sterk, Specht en Walraven (2013) van essentieel belang voor het slagen van de doe-democratie: *with the shift from government to governance, the key positions in governing our cities are no longer exclusively those at the top of the hierarchy (heroes), but also those that are at the center of various governance networks and those that link different governance networks. Those key positions are often taken by social entrepreneurs and boundary spanners. These are the individuals who indeed make a difference in local governance*” (Sterk, Specht & Walraven, 2013: 13).

Typerend voor sociaal ondernemers is de combinatie van sociale en economische doelstellingen. Daarbij wordt de aanpak van maatschappelijke vraagstukken vooropgezet. De economische doelstellingen, zoals winst maken en innoveren, zijn niet leidend (Schulz, Steen & Twist, 2013: 20). In dit onderzoek wordt de definitie van Schulz et al. gehanteerd: *“het bewust, gericht en op innovatieve wijze nastreven van een verbetering ten aanzien van een sociaal-maatschappelijke kwestie door middel van het tegen betaling leveren van producten of diensten, gericht op de verbetering van die sociaal-maatschappelijke kwestie”* (2013:18). Sociaal ondernemers zijn financieel onafhankelijk of in beperkte mate afhankelijk van giften of subsidies (Schulz et al., 2013: 22).

In de beschrijving van coöperatieve initiatieven werd het al aangestipt; maatschappelijke initiatieven kunnen zich ook van elkaar onderscheiden qua doelgroep. Zo richten maatschappelijke initiatieven zich op de gehele wijk of stad of een specifieke doelgroep. Uit de Social Enterprise Monitor 2016 blijkt dat het verhogen van de arbeidsparticipatie voor een specifieke kwetsbare doelgroep de meest voorkomende doelstelling is van sociaal ondernemingen in Nederland (39%). 12% van de onderzochte sociaal ondernemingen richt zich tot de gehele wijk of buurt om de sociale cohesie te verhogen (Social Enterprise, 2016: 8). Uit bovenstaande elementen kunnen maatschappelijke initiatieven getypeerd worden naar het onderscheid burgerinitiatief of sociaal ondernemer en wijkgerichte aanpak of specifieke doelgroep.

Zoals besproken in de definitie van maatschappelijk initiatief lijken de begrippen burgerinitiatief en sociaal ondernemerschap veel op elkaar: beide streven naar sociale impact op de samenleving. Er zijn echter ook cruciale verschillen, zoals de economische component in sociaal ondernemingen. Echter, in de praktijk loopt het conceptueel onderscheid tussen burgerinitiatieven en sociale ondernemingen vaak door elkaar. Leegstaande buurthuizen, die verhuurd worden en fungeren als sociale ontmoetingsplek of burgerinitiatieven, die door willen groeien tot sociaal onderneming hangen al snel tussen de gegeven definities in. Om deze reden wordt het breder gedefinieerde begrip

maatschappelijk initiatief aangehouden in deze studie, dat zowel actief burgerschap of sociaal ondernemerschap kan betekenen. In het empirisch gedeelte van deze studie zal het onderscheid tussen burgerinitiatief en sociaal ondernemerschap en specifieke doelgroep en algemeen belang terugkomen in de duiding van de democratische legitimiteitspraktijken.

2.2.2 Doe-democratie als politieke daad: 'wie krijgt wat en waarom?'

De doe-democratie wordt gezien als de praktijk van actieve burgers die doen, in plaats van burgers die door middel van overleg of stemmen in actie komen. Het liefst met zo min mogelijk bemoeienis vanuit de overheid en buiten de reguliere processen van besluitvorming en regelgeving om. Actieve burgers willen géén overheid zijn, maar dat betekent allerm minst dat doe-democratie apolitiek is. Alhoewel initiatiefnemers niet (primair) gericht zijn op politieke processen, richten ze zich wel op het realiseren van door hen gewenste gevolgen in het publieke domein. Door de gezondheidszorg te organiseren, het groen in zelfbeheer te nemen of straten en speelpleinen op te knappen, hebben burgerinitiatieven invloed op het publieke domein (Verhoeven et al., 2014). Dat is een door hen gewenste en gewaardeerde invloed, maar die is daarmee niet per definitie voor iedereen goed en gewenst. Integendeel, interventies in het publieke domein zijn (bijna) nooit voor iedereen goed. Daarom is het handelen in het publieke domein ongeacht de eigen bedoelingen altijd politiek .

Het publieke domein komt op deze manier tot stand door het realiseren van concrete acties die in de ogen van actieve burgers nodig zijn, in plaats van door beleidsvormingsprocessen voortkomend uit stemmen en deliberatie. Wel politiek dus, maar zonder het volgen van de daarvoor vanuit de representatieve democratie ingerichte instituties voor politieke besluitvorming en weging van belangen. *"A little less conversation, a little more action, please"* lijkt het motto te zijn van actieve burgers die problemen aanpakken in de wijk. Naast de drie dominante vormen van besluitvorming - stemmen, deliberatie en onderhandeling (Elster, 1998: 5) - ontstaat in de doe-democratie een nieuwe vorm van besluitvorming: *doen*. De doe-democratie is hierdoor niet alleen een vorm van burgerparticipatie of een apolitieke handeling, maar staat ook voor een nieuwe manier van besluitvorming (Van de Wijdeven et al., 2013).

In de duiding van het begrip maatschappelijk initiatief is reeds aangegeven dat maatschappelijke initiatieven als een vorm van zelforganisaties gezien kunnen worden (Van Meerkerk et al., 2013). Dit betekent dat de burger in alle fases zelf verantwoordelijk is. De burger bepaalt zowel wat er op de agenda staat (ook als er geen expliciete en afgesproken agenda is) en wat de inhoud van het initiatief wordt. Hij bepaalt zelf hoe het proces verloopt en is zelf verantwoordelijk voor de uitvoering (Van de Wijdeven et al., 2013). Met deze constatering is het logischerwijs van belang om de democratische verankering en mate van legitimiteit van de doe-democratie kritische te bevragen. Vragen als wie zijn betrokken bij de initiatieven binnen de doe-democratie, hoe komen besluiten tot stand en hoe is de verantwoording geregeld, zijn relevante vragen in deze context (Sørensen, 2013; Verhoeven et al., 2014).

2.3 Democratische legitimiteit

De literatuur beschrijft veel verschillende definities van legitimiteit. Het concept democratische legitimiteit wordt grofweg op twee manieren gedeut: democratische legitimiteit als 'innerlijke drijfveer' of als 'mechanisme'. Suchman (1995) vertaalt democratische legitimiteit als deugd in het begrip *moral legitimacy*. Legitimiteit als deugd refereert naar het legitiem handelen van machthebbers op basis van moraliteit, ethiek of integriteit. Met andere woorden: besluitnemers

handelen democratisch legitiem vanuit een intrinsieke motivatie, “*whether it is the right thing to do*” (Suchman, 1995: 579).

Democratische legitimiteit als mechanisme wordt door Humphreys (2010) en Humphreys en LaTour's (2013) geduid als *regulative legitimacy* of *institutional legitimacy*. Democratische legitimiteit duidt dan een praktijk waar dergelijk deugzaam gedrag, zoals hierboven beschreven, bevordert wordt. Het democratisch legitiem handelen wordt afgemeten aan de mate waaraan een besluitnemer zich aan de opgestelde criteria van democratische legitimiteit houdt (Humphreys & LaTour, 2013: 774). Aangezien in deze studie de focus ligt op de beoordeling van de *praktijken* van de doe-democratie, zal de nadruk liggen op democratische legitimiteit als mechanisme.

Vanuit het perspectief van democratische legitimiteit als mechanisme bestaat democratische legitimiteit uit vier elementen: macht, acceptatie, recht en rechtvaardiging. Deze vier elementen samengevoegd definieert Zouridis (2009: 295) legitimiteit als: “*het gelijktijdig legaal en gezaghebbend zijn van een machtsconstellatie en de rechtvaardiging ervan*”. Het criterium legaal handelen betekent dat bestuurders conform de wettelijke regels dienen te handelen (Bekkers & Edwards, 2007). Deze wettelijke regels dienen de heersende normen en waarden van de maatschappij te weerspiegelen (Bovens, 't Hart & Van Twist, 2007). Gezaghebbend zijn duidt op de aanwezigheid van acceptatie. Schmitter (2001: 2) stelt dat een regime legitiem is als “*the ruled voluntarily accept 'the actions of those that rule'*”. Dit betekent dat de besluiten van de besluitnemer alleen legitiem zijn als deze geaccepteerd worden door degenen die de gevolgen daarvan ondervinden. Deze acceptatie uit zich in de vorm van steun, vertrouwen en gehoorzaamheid (Zouridis, 2009: 301).

Welke normen en waarden als valide worden beschouwd verschilt per bestuursvorm. In een democratie staan andere waarden centraal dan in een dictatuur. Democratie is immers meer dan ‘het volk dat regeert’, zoals in paragraaf 2.1 verwoord. Het refereert ook aan de democratische informele normen en waarden van een samenleving (Becker, 1999). Dit betekent dat niet alleen de bestuursvorm, maar ook elke tijdsgeest en elke democratie eigen interpretaties geven aan de heersende waarden (Mulgan, 2013). In dit onderzoek staat de huidige Nederlandse context centraal. De democratische waarden die binnen onze huidige democratie centraal staan gelden dan ook als uitgangspunt, te weten: vrijheid, gelijkheid en solidariteit (Becker, 1999; Mouffe, 2000). Bovengenoemde elementen samen genomen, krijgt democratische legitimiteit in dit onderzoek de volgende definitie:

Democratische legitimiteit is de mate waarin besluitnemers in het publieke domein zich (1) aan de wettelijke regels houden, (2) door de ‘the ruled’ geaccepteerd en gesteund worden, en (3) handelen naar de democratische uitgangspunten van vrijheid, gelijkheid en solidariteit.

2.3.1 Normatief raamwerk

Dit onderzoek brengt niet alleen de democratische legitimiteitspraktijken van maatschappelijke initiatieven in kaart, deze praktijken zullen ook vergeleken worden met de democratische legitimiteitscriteria die gesteld worden vanuit de representatieve democratie en de doe-democratie. Dit vraagt om een normatief raamwerk van democratische legitimiteit voor beide democratieën. Om tot een normatief raamwerk voor democratische legitimiteit te komen worden, zullen eerst enkele verschillen in het belang van democratische legitimiteit tussen beide democratische modellen beschreven worden.

Vergelijking representatieve democratie en doe-democratie

De doe-democratie kan ten eerste getypeerd worden als een **directe democratie**. In tegenstelling tot een democratie waar burgers gerepresenteerd worden door volksvertegenwoordigers (Hendriks et al., 2010: 16). Burgers die een bepaald maatschappelijk probleem ervaren komen direct in actie om dit probleem aan te pakken.

Ten tweede, zijn het voornamelijk lokale vraagstukken die op wijkniveau aangepakt worden in de doe-democratie (Igalla & Van Meerkerk, 2015: 28). Met andere woorden: er is sprake van **decentralisatie van de besluitvorming**. Wanneer de reikwijdte en schaal teruggebracht worden naar een lokaal niveau kunnen besluiten in direct en regelmatig contact met betrokken actoren tot stand komen (Hirst, 1994: 21). Hirst (1994: 35) stelt dan ook dat de democratische legitimiteit naar de betrokken actoren versterkt kan worden in decentrale besluitvorming.

Ten derde bestaat de doe-democratie uit zelforganiserende systemen, zoals beschreven in paragraaf 2.2.1. Hierdoor zijn de actieve burgers **zowel de besluitnemers als de uitvoerders in het publieke domein** (Hirst, 1994). Een groep actieve burgers maakt een plan en voert dit ook direct uit. In de representatieve democratie wordt het beleid opgesteld door volksvertegenwoordigers en krijgt het beleid handen en voeten door de acties van uitvoerende organen. Beide partijen zijn vervolgens verantwoording verschuldigd aan respectievelijk het volk en de volksvertegenwoordigers. Wanneer besluitvorming en uitvoering van besluiten in de handen ligt van één groep, valt de 'keten van delegatie' weg, terwijl dit het centrale uitgangspunt is binnen de klassieke kijk op democratische legitimiteit (Bovens, 2005; Bovens, Schillemans & 't Hart, 2008).

Het vierde verschil komt ook voort uit de typering van de doe-democratie als informele zelforganiserende systemen, waarin **het publieke domein 'spontaan' tot een nieuwe orde komt** (Van Meerkerk, Boonstra & Edelenbos, 2013). Dit betekent dat niet één actor bepaalt wat gebeurt, maar via informele feedbackloops de wensen van betrokken actoren geïnstitutionaliseerd worden in het initiatief, waardoor ze op een gegeven moment gezien worden als vaste regels en normen van het systeem, de nieuwe orde (Heylighen, 2008: 7). Binnen zelforganisaties is dus geen sprake van collectieve besluitvorming en controle door hiërarchie, zoals in de representatieve democratie de norm is. Dit wordt door Verhoeven et al. (2014: 7) bevestigd: *"democracy can be seen as an arrangement that realizes the ideal of self-government and that de-emphasizes the idea that democracy applies to reaching collective binding decisions"*.

In de doe-democratie zijn ten vijfde **de mensen die de gevolgen van publieke besluiten ondervinden, niet per definitie dezelfde mensen die de besluiten genomen hebben**. Doordat het volk via stemmen de volksvertegenwoordigers kiest, kan gesteld worden dat de bevolking in de representatieve democratie de publieke besluiten maakt. De bevolking krijgt vervolgens ook de gevolgen van deze beslissingen op haar bordje. In de doe-democratie worden publieke vraagstukken ingevuld door maatschappelijke initiatieven. De acties van initiatiefnemers kunnen ook gevolgen hebben voor degenen die niet actief zijn in het initiatief. Deze tweedeling wordt verwoord door Mulgan (2003: 12) als het onderscheid in 'eigenaren' en getroffen buurtbewoners. Handelingen in het publieke domein kunnen democratisch legitiem zijn vanuit het perspectief van eigenaarschap of vanuit het perspectief van degenen die de gevolgen van de acties ondervinden, de getroffen bewoners (Mulgan, 2003). Eigenaarschap wil zeggen dat de actieve burgers *namens* een bepaalde groep handelen, de acties die ondernomen worden zijn in het belang van een bepaalde groep. De getroffen bewoners zijn de

buurtbewoners die wel bepaalde gevolgen van een maatschappelijk initiatief ondervinden, maar de initiatiefnemers handelen niet vanuit hun belang. In de representatieve democratie handelen de volksvertegenwoordigers *namens* de bevolking en het volk ondervindt ook de gevolgen van de publieke besluiten (Mulgan, 2003: 12). De keten van delegatie verzekert dat wat de volksvertegenwoordigers beslissen, overeenkomt met de wil van het volk. Vanuit zowel het perspectief van eigenaarschap en de burgers die de gevolgen ondervinden is dit (theoretisch gezien) het meest toereikend. De keten van delegatie dient als basis voor democratische legitimiteit. Wanneer het eigenaarschap van besluiten en het ondervinden van de gevolgen daarvan niet samenkomen in één groep, kunnen er andere vormen ontstaan van democratisch legitiem handelen dan de keten van delegatie.

Kortom, bovenstaande verschillen geven aan dat democratische legitimiteit in de representatieve democratie aan andere eisen moet voldoen dan wanneer dit concept in de doe-democratie geplaatst wordt. Daarbij moet wel de opmerking geplaatst worden dat de twee democratieën elkaar niet volledig uitsluiten, ze vullen elkaar aan (Verhoeven et al., 2014).

Democratische legitimiteit vanuit het perspectief van de representatieve democratie

In bovenstaande paragraaf wordt beschreven wat 'de keten van delegatie' inhoudt en wordt uiteengezet dat "*de procedures binnen de keten van delegatie en verantwoording de basis [vormen] voor democratische legitimiteit*" (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid, 2006: 55). De procedures worden gekenmerkt door collectieve besluitvorming en hiërarchische controle. Deze essentie van democratische legitimiteit in de representatieve democratie bestaat uit verschillende criteria, welke te clusteren zijn in input-, throughput- en outputlegitimiteit (Scharpf, 1999; Bekkers & Edwards, 2007; Engelen & Sie Dhian Ho, 2004).

Inputlegitimiteit

Inputlegitimiteit is de eerste vorm van legitimiteit staat de gedachtegang '*government by the people*' centraal (Scharpf, 1999: 6). Om legitiem te opereren moeten besluiten in het publieke domein de 'wil van het burgers' representeren. Het gelijkheidsideaal vormt het gedachtegoed achter deze vorm van legitimiteit. Om volledig legitiem te handelen in de inputfase moet voldaan worden aan drie criteria: open agendavorming, mogelijkheid tot participatie en representativiteit (Bekkers & Edwards, 2007: 39; Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 20)

Open agendavorming. De eerste norm voor inputlegitimiteit slaat op de mate van openheid van de agenda van de besluitnemers in het publieke domein (Bekkers & Edwards, 2007: 39). Kunnen burgers op een gemakkelijke manier onderwerpen op de agenda plaatsen? Hierbij is het van belang dat iedereen dezelfde mogelijkheden heeft om zijn of haar zorgen en wensen bekend te maken. Dit moet ervoor zorgen dat besluiten worden genomen op basis van brede consensus in plaats van de wil van de meerderheid (Edelenbos & Teisman, 2011: 16; Lijphart, 1975).

Mogelijkheid tot participatie. Naast de mogelijkheid om op basis van gelijkheid onderwerpen op de agenda te zetten horen burgers ook toegang te hebben om te participeren in een besluitvormingsproces (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 20). Dit betekent dat op vaste momenten ruimte is voor collectieve besluitvorming, waarin belanghebbende burgers hun mening kunnen laten horen over de te nemen besluiten.

Representativiteit. De laatste norm die bij inputlegitimiteit hoort is de mate van representatie van beleid. Dit wil zeggen dat alle belangen vertegenwoordigd moeten zijn in het besluitvormingsproces (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 20). Het is hierbij de vraag of de vertegenwoordigers een juiste afspiegeling zijn van degene die de gevolgen van het beleid ondervinden, waardoor alle belangen verwoord worden.

Throughputlegitimiteit

Throughputlegitimiteit is de tweede vorm van democratische legitimiteit. In deze vorm staat de kwaliteit van regels en procedures van het beleidsvormingsproces centraal (Bekkers & Edwards, 2007).

Transparantie. Het open en transparant opereren tijdens het besluitvormingsproces is een eerste eis binnen throughputlegitimiteit (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 19). Alle betrokken actoren moeten inzicht kunnen krijgen in de informatie en kennis die voorhanden is over een bepaald onderwerp. Transparantie gaat aan de ene kant in op de toegankelijkheid van informatie, maar gaat aan de andere kant ook over het besluitvormingsproces zelf. In alle fases van het besluitvormingsproces - van beleidsbepaling tot implementatie - moet de burger geïnformeerd worden over de genomen beslissingen (Bekkers & Edwards, 2007).

Deliberatie. Waar open agendavorming staat voor het kunnen uiten van je belangen, gaat deze eis over de aard van de samenwerking tussen de besluitnemer en degenen die de gevolgen van zijn besluiten ondervinden. Kwalitatief goede samenwerking komt tot stand door het uitwisselen van argumenten en consensusvorming. Hierbij is het van belang dat zowel het besluitvormingsproces als de uiteindelijke resultaten onderwerp zijn van discussie (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 19). Gelijkwaardigheid slaat hierbij op het evenredig horen van alle betrokkenen en deze verschillende geluiden vervolgens ook meenemen in de uiteindelijke besluitvorming (Rhodes, 1997; Edelenbos & Teisman, 2011).

Verantwoording. De derde eis binnen throughputlegitimiteit is de aanwezigheid van verantwoording. Verantwoording kent verschillende definities. Bovens (2007: 450) verwoordt verantwoording als volgt: *“a relationship between an actor and a forum, in which the actor has an obligation to explain and to justify his or her conduct, the forum can pose questions and pass judgment, and the actor may face consequences”*. Hier komen zowel de eisen van transparantie, als deliberatie in terug. Om overlap te voorkomen zal binnen de eis van verantwoording daarom de focus liggen op de mogelijkheid om sancties op te leggen. De belanghebbenden moeten de mogelijkheid hebben om besluitnemers in het publieke domein verantwoordelijk te houden voor de uitvoering van het besluitvormingsproces en de beleidsimplementatie, terechtwijzing of afzetting kan hierop volgen (Bovens & Schillemans, 2009).

Outputlegitimiteit

De laatste vorm van democratische legitimiteit, outputlegitimiteit, wordt gezien vanuit de gedachtegang *‘government for the people’* (Scharpf, 1999: 6).

Responsiviteit. De outputlegitimiteit hangt ten eerste af van de overeenstemming tussen de gerealiseerde resultaten en de wensen van de betrokken actoren, responsiviteit genaamd (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004). Nu zijn er binnen een besluitvormingsproces verschillende actoren betrokken die verschillende belangen hebben. Dit brengt met zich mee dat de resultaten van beleid door de ene actor als succesvol beoordeeld kan worden terwijl de andere actor het als ondoelmatig typeert. Door

de gezamenlijke tevredenheid van actoren in kaart te brengen wordt er een genuanceerder beeld geschetst van de responsiviteit van het beleid (Boedeltje & Cornips, 2004: 10).

Terugkoppeling. De laatste democratische eis betreft de mate waarin terugkoppeling een plek heeft in het besluitvormingsproces. Terugkoppeling vindt plaats wanneer klachten van belanghebbenden serieus genomen worden en deze belanghebbenden op de hoogte zijn van de acties die omtrent de klachten ondernomen zijn. Hierbij dienen de resultaten van beleid als input voor een volgend besluitvormingsproces (Linker, 2009 geciteerd in Bovens & Schillemans, 2009).

Implicaties doe-democratie

In recente studies worden verschillende aspecten belicht die in de doe-democratie zo'n invulling krijgen dat de democratische legitimiteit onder druk gezet wordt. Te beginnen met democratische inclusie. De veronderstelling heerst dat de doe-democratie democratische inclusie ondermijnt aan de inputzijde van het besluitvormingsproces (Sørensen & Torfing, 2005; Young, 2000). In de traditionele representatieve democratie worden de volksvertegenwoordigers door middel van verkiezingen gekozen. Deze groep dient het algemeen belang. In de doe-democratie worden de actoren niet gekozen, stakeholder zijn is voldoende om mee te mogen beslissen (Sørensen & Torfing, 2005). Daarbij is de mogelijkheid om te participeren afhankelijk van de toegang die iemand heeft tot de benodigde hulpbronnen. Stakeholders met meer middelen zijn beter in staat te participeren in burgerinitiatieven dan stakeholders met minder hulpbronnen (Young, 2000). Hulpbronnen als kennis, sociale vaardigheden en netwerken zijn nodig om een burgerinitiatief op te richten. In de praktijk komt het erop neer dat initiatieven door eenzelfde kleine groep invulling krijgen, die gekenmerkt wordt door mensen van middelbare leeftijd, hogere inkomens, hoger opgeleiden en autochtonen (Hurenkamp et al., 2006). Wanneer maatschappelijke vraagstukken aangepakt worden door een selecte groep dreigt het gevaar dat de belangen van de overige burgers niet vertegenwoordigd en daardoor niet gehoord worden. De oververtegenwoordiging van deze kleine groep brengt de representativiteit van maatschappelijke besluitvorming in gevaar. De initiatieven zouden dan alleen de belangen van de vertegenwoordigde groep wijkbewoners vervullen. Naarmate dit proces zich voortzet zouden rechtsstatelijke waarden als rechtsgelijkheid en rechtszekerheid onder druk komen te staan (Ham & Van der Meer, 2015).

Daarnaast wijzen bestuurskundigen op de mentaliteit van de participanten van burgerinitiatieven. Deze zou getypeerd worden door *'getting things done'*, waardoor er weinig ruimte overblijft voor debat en dialoog in de throughputfase van besluitvorming (Sørensen, 2013). Op deze manier is er geen sprake van hoor en wederhoor. Als burgerinitiatieven op deze manier opereren kan er afgevraagd worden of haar beleid wel op voldoende draagvlak berust.

Ten slotte wordt gesteld dat het moeilijk te bepalen is hoe bepaalde beslissingen tot stand zijn gekomen in burgerinitiatieven (Torfing et al., 2012). Dit is van belang voor het ter verantwoording kunnen roepen van de besluitmakers in het publieke domein. De mate van verantwoording hangt af van de toegang tot informatie over de acties van de besluitnemers en of de belanghebbende actoren de mogelijkheid hebben om de besluitnemers aan te spreken op zijn acties (Bovens, 2006; Sørensen, 2013). Aangezien in burgerinitiatieven een *'doe-mentaliteit'* heerst en ze tegelijkertijd afhankelijk zijn van andere actoren om hun doelen te bereiken is het moeilijk te achterhalen hoe bepaalde besluiten gemaakt worden en wie hier uiteindelijk verantwoordelijk voor is.

Democratische legitimiteit vanuit het perspectief van de doe-democratie

De doe-democratie vertrekt vanuit andere uitgangspunten dan dat de representatieve democratie dat doet, zoals beschreven in paragraaf 2.3.1. Het is wellicht niet verrassend dat de hierboven geschetste democratische implicaties ontstaan wanneer de vergelijking met de representatieve democratie gemaakt wordt. In aanvulling op het normatief kader van de responsieve democratie is het nodig om ook het concept democratische legitimiteit onder de condities van de doe-democratie te plaatsen.

Voordat ingegaan wordt op de specifieke criteria van legitimiteit, zijn twee algemene opmerking op hun plaats. Waar besluiten tot stand komen door concrete acties in plaats van formele besluitvormingsprocedures, stellen Verhoeven et al. (2014: 8) dat het democratisch legitiem handelen binnen de doe-democratie voornamelijk tot uiting komt in informele contactmomenten. Informele, zachte uitingen van democratische legitimiteit moeten juist meegenomen worden (Verhoeven et al., 2014: 8). Dit in tegenstelling tot de focus op rechtmatigheid in de representatieve democratie.

- Criteria van democratische legitimiteit kunnen informeel van aard zijn.

Daarnaast is Mulgan's (2003) onderscheid tussen eigenaren van een besluit en getroffen burgers van belang in de beoordeling van de criteria van democratische legitimiteit in de doe-democratie. Acties van actieve burgers in de doe-democratie kunnen democratisch legitiem zijn vanuit het perspectief van eigenaarschap, waar besluiten uit naam van een bepaalde groep gemaakt worden, of vanuit het perspectief van degenen die de gevolgen ondervinden van een besluit, de getroffen bewoners. Buurtbewoners die bepaalde effecten van een initiatief ervaren, worden in de doe-democratie niet altijd gezien als eigenaar van het initiatief. Een buurthuis gericht op jongeren heeft bijvoorbeeld ook invloed op andere wijkbewoners. In de beoordeling van het democratisch legitiem handelen van actieve burgers moeten zowel de eigenaren van de initiatieven – de initiatiefnemers en de gebruikers – als de getroffen bewoners meegenomen worden.

- Criteria van democratische legitimiteit slaan zowel op de initiatiefnemers en de gebruikers – de eigenaren – als de getroffen buurtbewoners.

Inputlegitimiteit

Een van de basisprincipes van democratie is het concept van gelijkheid. Gelijkheid moet dus ook invulling krijgen in de praktijken van de doe-democratie. Verhoeven et al. (2014: 15) stellen dan ook dat uitingvormen van de doe-democratie de wensen van burgers mee moeten nemen in hun activiteiten. In de praktijk van de doe-democratie kan het concept *equality of opportunities* (Rawls, 1971 geciteerd in Verhoeven et al., 2014: 15) toegepast worden. Dit wil zeggen dat alle burgers beschikking moeten hebben over gelijke mogelijkheden om te participeren in de doe-democratie. Het is van belang dat buurtbewoners de mogelijkheid hebben om (tegenstrijdige) opvattingen duidelijk te maken aan de initiatiefnemers. Ook moet er de mogelijkheid zijn om als bewoner te participeren in het maatschappelijke initiatief. Vele studies wijzen uit dat het hebben van bepaalde competenties eraan bijdragen dat mensen zich inzetten voor het gemeengoed. Echter, het simpelweg niet willen participeren speelt ook een grote rol bij de mate van inclusie in burgerinitiatieven (Oude Vrielink & Wijdeven, 2007; Tonkens & Verhoeven, 2011; Van de Wijdeven, 2012). Naast het gelijkheidsideaal is democratische vrijheid namelijk ook een recht van de

Nederlandse burger. De ongelijke inclusie van burgers in initiatieven kent voor een gedeelte zijn grondslag in de vrije keuze die burgers hebben in het wel of niet deelnemen aan de doe-democratie (Oude Vrielink & Wijdeven, 2007; Tonkens & Verhoeven, 2011).

- Iedere buurtbewoner - zowel de gebruikers als de getroffen bewoners - moet de mogelijkheid hebben om ideeën aan te dragen en te participeren in het initiatief.
- Waarbij geldt: wanneer selectieve inclusie tot stand komt doordat de bewoners simpelweg niet willen participeren, is er vanuit democratisch oogpunt geen reden tot zorgen.

In tegenstelling tot de representatieve democratie worden de criteria van open agenda vorming en mogelijkheid tot participatie niet vastgelegd in officiële procedures van een besluitvormingsproces. In de doe-democratie vindt er geen onderhandeling voorafgaand aan een besluit plaats, maar wordt een vraagstuk aangepakt door simpelweg te doen (Verhoeven et al, 2014: 10). De doe-democratie wordt gerechtvaardigd door de aanwezigheid van lichte vormen van onderhandeling en door het feit dat men in informele contactmomenten direct komt tot overeenstemming (Sørensen & Torfing, 2005: 197-198). Deze vormen van feedback worden door het zelforganiserend karakter van de initiatieven geïnstitutionaliseerd, waardoor ze op een gegeven moment gezien worden als vaste regels en normen van het systeem (Heylighen, 2008: 7). De eisen van inspraak door open agendavorming en participatie vinden hierdoor plaats in de uitvoeringsfase van het initiatief.

- Open agendavorming komt tot stand in directe informele contactmomenten tussen initiatiefnemer en gebruikers van de diensten.
- Open agendavorming komt tot stand in directe informele contactmomenten tussen initiatiefnemer en getroffen buurtbewoners.
- De mogelijkheid tot inspraak door open agendavorming en participatie vinden plaats in de uitvoeringsfase van het initiatief.

In het ideaaltipe van de representatieve democratie wordt het criterium van representativiteit gewaarborgd door het uitschrijven van verkiezingen. De doe-democratie kan echter vergeleken worden met de directe democratie, zoals beschreven in paragraaf 2.3.1. Het ontbreken van verkiezingen hoeft echter niet te betekenen dat de besluiten die genomen worden geen representatief karakter kunnen hebben. Bekkers en Edwards (2007: 39) merken op dat de behartiging van belangen voorop staat bij inputlegitimiteit. Wanneer een groep actieve burgers goed op de hoogte is van alle belangen omtrent een bepaald onderwerp en daar ook naar handelen, wordt ook gezien als representatieve besluitvorming. Pitkin (1967) spreekt in dit opzicht van 'symbolische representatie'.

- Actieve burgers zetten actief in op het ophalen van verschillende belangen die er spelen omtrent hun initiatief.
- Wanneer inactieve bewoners het gevoel hebben dat hun belangen vertegenwoordigd en behartigd worden, dan wordt het initiatief als representatief gezien.

Throughputlegitimiteit

In de representatieve democratie zijn de volksvertegenwoordigers verantwoording verschuldigd aan het volk, genaamd verticale verantwoording. Hierboven is beschreven dat in de praktijk van de doe-

democratie de keten van delegatie wegvult. Nu dit mechanisme van hiërarchische controle wegvult moet de throughputlegitimiteit een andere invulling krijgen in de doe-democratie. De criteria voor verantwoording zullen eerst uiteengezet worden. In deze criteria komen de eisen van transparantie en deliberatie vervolgens terug.

Doordat in de doe-democratie de beslissingen genomen en uitgevoerd worden door dezelfde groep mensen, biedt de directe democratie handvatten hoe invulling te geven aan de criteria van verantwoording in de doe-democratie. Trechsel (2010: 1050), die verantwoording in referenda onderzocht, stelt: *“when the people decide, the people are responsible for the decision. And they are responsible, as the highest organ of the state, to themselves”*. Met andere woorden, de mensen, die – in de context van referenda – de meeste stemmen vertegenwoordigen maken de besluiten en zij moeten verantwoording afleggen aan de medemens. Dit is vergelijkbaar met de doe-democratie. De besluiten worden in de doe-democratie genomen door de actieve burgers in de buurt. Om in de woorden van Bovens (2007) te spreken: de actieve burgers zijn zowel de *actor* als het *forum*. Op deze manier moeten de burgerinitiatieven verantwoording afleggen aan de buurt waarin zij opereren, ook wel horizontale verantwoording genaamd. Trechsel (2010: 1050) benadrukt dat de verantwoording afgelegd moet worden aan zowel de voorstanders als de tegenstanders van het beleid.

- Het initiatief moet aan de gehele omgeving verantwoording afleggen.

Maatschappelijke initiatieven kenmerken zich door hun actiegerichtheid, in plaats van de focus op een besluitvormingsproces (Van de Wijdeven, 2012; Verhoeven et al., 2014). Koppel (2005: 96) heeft een vorm van verantwoording geformuleerd waar de focus ligt op het realiseren van de gestelde verwachtingen. Hieruit volgt dat de initiatiefnemer verantwoording af moeten leggen:

- Aan de getroffen bewoners over de gevolgen van hun initiatief.
- Aan de eigenaren over de gerealiseerde praktijk en diensten.

Wanneer burgers op gelijke voet met elkaar staan, vervalt de mogelijkheid van formele terechtwijzing, zoals deze wel opgaat in de representatieve democratie. Trechsel (2010: 1059) introduceert in deze context het concept van *reflexive accountability*: *“if the fraction of the electorate can question the previous majority and try to gain a new, dissenting majority, then a soft sanctioning mechanism is built into the system”*. De reden voor deze zachte ‘straf’ komt voort uit het feit dat je simpelweg de actieve burgers niet kunt laten aftreden en nieuwe kunt kiezen (vrije vertaling van Trechsel, 2010: 1059). In deze context moet de omgeving de mogelijkheid geboden worden om de beslissingen van het initiatief ter discussie te stellen en een alternatieve optie aan te dragen (2010: 1060).

- De gebruikers en getroffen buurtbewoners moeten de kans krijgen het initiatief sancties op te leggen, in de vorm van het aandragen van alternatieve opties (getroffen) of verandering eisen (gebruikers).
- De initiatiefnemer moet open staan voor discussie en debat omtrent de resultaten en gevolgen van het initiatief.

Wanneer het laten aftreden van ministers, door bijvoorbeeld demonstraties en media-aandacht, niet van toepassing is, krijgt het opleggen van sancties dus een andere lading. Het ter discussie stellen van

het handelen van het initiatief wordt in de doe-democratie als sanctie gezien. Het is hierbij wel van belang dat de initiatiefnemers de sancties niet naast zich neer kunnen leggen, maar de klachten van belanghebbenden meenemen in hun vervolgstappen (Trechsel, 2010: 1060). Hiermee wordt het criteria terugkoppeling, die in de representatieve democratie geplaatst wordt in de outputfase, onderdeel van de throughputlegitimiteit in de doe-democratie.

- Tegengeluiden worden serieus genomen en direct meegenomen in de vervolgstappen die de initiatiefnemer zet.

Om de besluiten van het initiatief, indien gewenst, ter discussie te kunnen stellen, moet de omgeving geïnformeerd worden over de acties die het initiatief wil nemen. Hirst (1994: 22) geeft aan dat regelmatig contact tussen degenen die de besluiten nemen en degenen die de gevolgen van die besluiten ondervinden nodig is. Het decentrale karakter van de doe-democratie maakt dergelijk overleg mogelijk.

- De initiatiefnemers moeten open en transparant zijn over de resultaten en gevolgen van het initiatief.

Outputlegitimiteit

Outputlegitimiteit gaat over de vraag of het initiatief haar beloftes waarmaakt. Zoals in de criteria van inputlegitimiteit verwoord is, is het concept van gelijkheid een van de basisprincipes van democratie. Wat betreft de criteria van outputlegitimiteit betekent dit dat de acties van actieve burgers in het in overeenstemming moeten zijn met de wensen van zowel de gebruikers als de getroffen buurtbewoners. Evenals in de representatieve democratie geldt dat de gebruikers en getroffen bewoners tegenstrijdige opvattingen kunnen hebben. Door de gezamenlijke tevredenheid van beide actoren in kaart te brengen wordt er een genuanceerder beeld geschetst van de responsiviteit van de acties van de initiatiefnemers (Boedeltje & Cornips, 2004: 10).

Daarnaast zijn de praktijken van de doe-democratie gericht op het behalen van resultaten in plaats van het besluitvormingsproces zelf (Van de Wijdeven, 2012; Verhoeven et al., 2014). De uitingsvormen van de doe-democratie worden verantwoordelijk gehouden voor hun concrete acties. Het criterium van responsiviteit in de doe-democratie is daardoor ook gericht op de gerealiseerde activiteiten en effecten die hieruit voortvloeien.

- De wensen van de gebruikers van het initiatief moeten overeenkomen met de activiteiten van het initiatief.
- De wensen van de getroffen buurtbewoners moeten overeenkomen met de gevolgen van het initiatief.

Uit bovenstaande paragrafen blijkt dat de criteria van democratische legitimiteit verschillend invulling krijgen in de representatieve democratie en de doe-democratie. In onderstaande tabel worden de criteria naast elkaar gezet om de verschillen te duiden.

Tabel 2: Criteria democratische legitimiteit in de representatieve democratie en de doe-democratie

Representatieve democratie Essentie: collectieve besluitvorming en hiërarchische controle. Content: democratische legitimiteit is vastgelegd in formele procedures.	Doe-democratie Essentie: zelforganisatie en <i>reflexive accountability</i>. Content: democratische legitimiteit is informeel van aard.

Legitimiteit	Criteria	Representatieve democratie	Doe-democratie
Input	Open agendavorming	Wensen op de agenda van de besluitnemers in het publieke domein zetten.	Wensen tijdens de uitvoering van publieke besluiten aandragen.
	Mogelijkheid tot participatie	Participeren in een besluitvormingsproces.	Participeren in de uitvoering van publieke besluiten.
	Representativiteit	Afspiegeling betrokken burgers.	Gevoel van representatie.
Throughput	Transparantie	Informatie over de genomen besluiten in alle fases van het besluitvormingsproces.	Informatie over resultaten van publieke besluiten.
	Deliberatie	Kwaliteit van participatie: debat en consensus over het besluitvormingsproces en de resultaten en gevolgen.	Kwaliteit van participatie: debat over de resultaten en gevolgen van de publieke besluiten.
	Verantwoording	Formele sancties, zoals terechtwijzing of afzetting.	Zachte sancties, zoals 'alternatief organiseren' en verandering eisen.
	Terugkoppeling		Leerpunten worden direct toegepast.
Output	Responsiviteit	Tevredenheid over gerealiseerde resultaten en gevolgen.	Tevredenheid over gerealiseerde resultaten en gevolgen.
	Terugkoppeling	Leerpunten dienen als input voor volgend besluitvormingsproces.	

3. Methodologie

3.1 Onderzoeksmethoden

Vanuit het doel van een onderzoek wordt een keuze gemaakt in de toe te passen onderzoeksmethoden. De doelstelling van dit onderzoek is het evalueren van de democratische legitimiteit van maatschappelijke initiatieven.

Om de doelstelling te behalen wordt gebruik gemaakt van kwalitatieve onderzoeksmethoden. Hier is voor gekozen aangezien dit onderzoek start vanuit een explorerende benadering. Zowel de doe-democratie als democratische legitimiteit in maatschappelijke initiatieven zijn relatief nieuwe praktijken. Een brede insteek is van nodig om de potentiële verscheidenheid aan democratisch legitimiteitspraktijken te achterhalen. Deze open benadering bij dataverzameling wordt gerealiseerd in kwalitatief onderzoek (Yin, 2011). Ten tweede richt kwalitatief onderzoek, in vergelijking met kwantitatief onderzoek, zich meer op processen en ervaringen (Yin, 2011). Het doel van dit onderzoek is om de processen van democratische legitimiteit in kaart te brengen. Ook zijn de drijfveren van initiatiefnemers en ervaringen van zowel de initiatiefnemers als de gebruikers van een initiatief een deel van het empirisch onderzoek. Ook wordt in kwalitatief onderzoek in grote mate rekening gehouden met de context van het onderzoeksobject (Vennix, 2010: 100). De borging van democratische legitimiteit is contextafhankelijk. De mate van democratische legitimiteit in initiatieven is immers afhankelijk van de bereidheid van buurtbewoners om zich aan de criteria van democratische legitimiteit te committeren. Wellicht spelen nog meer contextafhankelijke elementen een rol bij de realisatie van democratische legitimiteit.

3.1.1 Literatuuronderzoek

Deze studie start met een literatuuronderzoek. Hierbij wordt niet de empirische realiteit als uitgangspunt genomen, maar bestaande literatuur (Verschuren & Doorewaard, 2010: 159). Op basis van het literatuuronderzoek is het theoretisch kader ontwikkeld. Ook wordt in het literatuuronderzoek de verscheidenheid aan maatschappelijke initiatieven beschreven. De selectie van de onderzochte initiatieven is hieruit voortgekomen.

De theorie in dit onderzoek dient als zoeklicht. Dit betekent dat de literatuur een sturende functie heeft, die echter niet leidend is. Deze positie van de theoretische concepten maakt het dat een open manier van data verzamelen nodig is. De initiatieven dienen open en bevragend benaderd te worden. Om dit te realiseren zijn diepte-interviews met zorgvuldig geselecteerde respondenten geschikter dan bijvoorbeeld enquêtes (Yin, 2011: 62).

3.1.2 Documentanalyse

Voor de beschrijving van de verschillende onderzochte initiatieven is gebruikt gemaakt van openbare en interne documenten. Hierbij zijn interne notities omtrent sociaal ondernemerschap en burgerinitiatieven, subsidieregelingen en de website van de gemeente Rotterdam geraadpleegd. Ook is gebruik gemaakt van verschillende internetwebsites en social media van de onderzochte casussen. Indien beschikbaar zijn ook metingen over de tevredenheid van gebruikers van initiatieven bestudeerd. Diepte-onderzoek heeft plaatsgevonden door de afname van interviews.

3.1.3 Semigestructureerde interviews

Om recht te doen aan het explorerend karakter en de positie van context in dit onderzoek is de keuze gevallen op het houden van interviews. Interviews stellen de onderzoeker in staat om de processen

van democratische legitimiteit in kaart te brengen, de ervaringen van initiatiefnemers en gebruikers van de initiatieven te bevragen en het geheel in de context te kunnen duiden. Door het afnemen van interviews kan informatie verkregen worden over de afwegingen die initiatiefnemers maken omtrent de inrichting van hun democratische legitimiteitspraktijken.

Het theoretisch kader fungeert als leidraad voor de interviewvragen, maar om het explorerend karakter te behouden zijn de vragen zo open mogelijk gesteld. De interviewvragen zijn semigestructureerd, zoals terug te lezen in bijlage 1. Op deze manier kan er snel geschakeld worden tussen verschillende onderwerpen tijdens het interview. De patronen die ontstaan in de empirische data kunnen vervolgens herleid worden naar het theoretisch raamwerk. Hierdoor zijn de conclusies gegrond in de empirie als mogelijk ook in de theorie.

Selectie respondenten

Zoals beschreven in paragraaf 3.1 is een diverse groep initiatieven nodig om het explorerend karakter van deze studie te onderschrijven. Om de diversiteit binnen de onderzoeksobjecten te waarborgen heeft een selecte steekproef plaatsgevonden (Yin, 2011: 71). Op basis van vier aspecten zijn de onderzochte initiatieven geselecteerd:

Ten eerste moet de casus een uitingsvorm van de doe-democratie zijn. Op basis van de definitie van maatschappelijk initiatief (paragraaf 2.2.1) zijn de initiatieven geselecteerd.

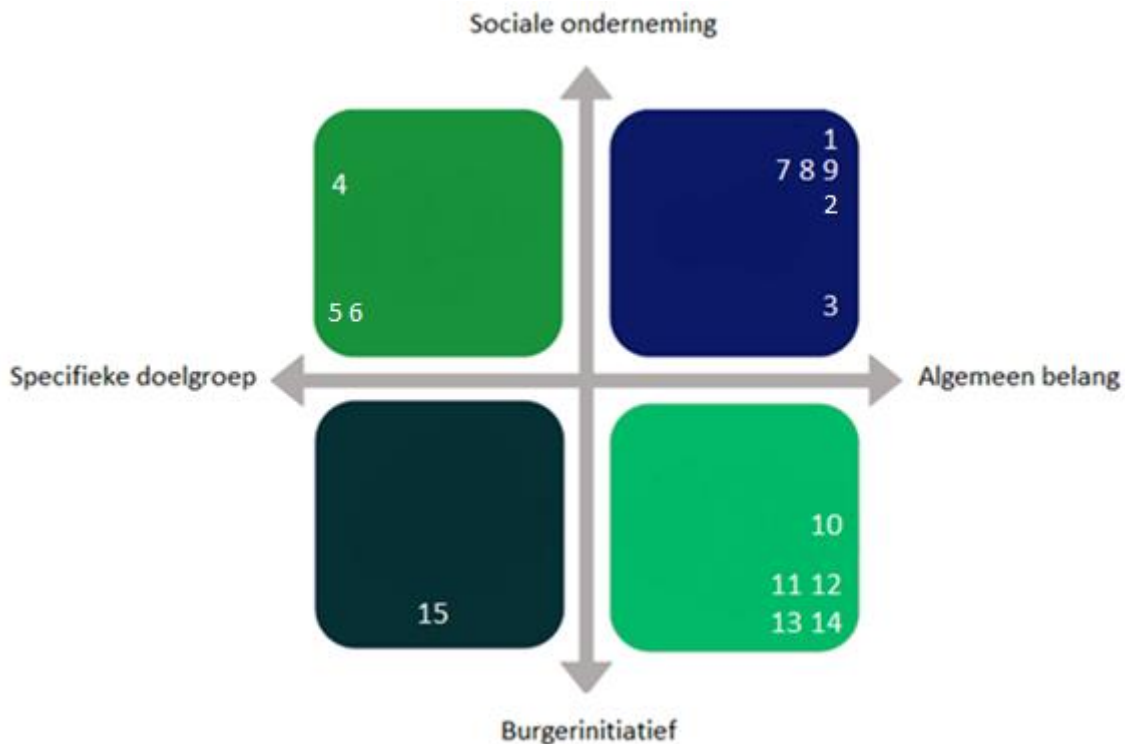
Uit de inleiding en theoretisch kader komt naar voren dat initiatieven democratisch legitiem moeten handelen wanneer zij zich in het publieke domein begeven. Deze link is het tweede selectie criterium voor de onderzochte initiatieven. In de praktijk kan deze link op drie manieren tot uiting komen, waarbij een initiatief ten minste aan één van deze criteria moet voldoen:

- Het maatschappelijk initiatief faciliteert een openbare plek
- Het maatschappelijk initiatief biedt een publieke dienst aan
- Het maatschappelijk initiatief maakt gebruik van financiële en/of immateriële overheidssteun

Ten derde zijn de onderzochte casussen geselecteerd op basis van diversiteit omtrent de doelgroep waarop ze zich richten. Uit het literatuuronderzoek blijkt dat de variëteit aan initiatieven grofweg ingedeeld kan worden in initiatieven die zich inzetten voor het algemeen belang en initiatieven met een specifieke doelgroep.

Ten vierde is in dit onderzoek bewust gekozen voor het concept maatschappelijk initiatief, in tegenstelling tot het begrip burgerinitiatief. Zoals in het literatuuronderzoek beschreven, vervullen sociale ondernemingen een belangrijke rol binnen de doe-democratie. Het laatste selectie criterium omvat de diversiteit omtrent de organisatievorm van de initiatieven. Ik heb daarom gezocht naar een spreiding van initiatieven over alle in onderstaande figuur weergegeven velden.

Figuur 3: Spreiding onderzochte initiatieven

In totaal zijn 15 initiatieven onderzocht, waarbij interviews afgenomen zijn met 31 respondenten. De respondenten bestaan uit 17 initiatiefnemers, 1 werknemer en 12 gebruikers van de onderzochte initiatieven (een overzicht van alle respondenten is opgenomen in bijlage 2). Alle maatschappelijke initiatieven zijn gevestigd in Rotterdam. Twee wijkcoöperatie (1,2), een buurthuis (3) en drie sociale ondernemingen die (op verschillende plekken in de stad) het parkbeheer op zich nemen (7,8,9). Deze initiatieven worden binnen deze studie aangeduid als sociale ondernemingen, die zich inzetten voor het algemeen belang. Ook het sociaal maatschappelijk initiatief (4) en re-integratietrajecten worden getypeerd als sociale ondernemingen (5,6). De laatste vier ondernemingen richten hun activiteiten op een specifieke doelgroep, respectievelijk mensen die tussen wal en schip raken qua maatschappelijke ondersteuning en mensen met een afstand tot de arbeidsmarkt. Burgerinitiatieven parkbeheer (10, 11, 12), verkeersveiligheid (13) en herontwikkeling straat (14) richten zich op het algemeen belang van de wijk of buurt. Burgerinitiatief speeltuinbeheer (15) is opgericht voor kinderen tot 12 jaar. Een uitgebreide beschrijving van de onderzochte casussen is terug te vinden in bijlage 3.

3.2 Methoden data-analyse

De onderzoeksmethode documentanalyse is gebruikt om de verschillende onderzochte initiatieven van extra achtergrondinformatie te voorzien. De gegevens van de interviews zijn op een gestructureerde manier geanalyseerd door het gebruik van het programma NVivo. Alle interviews met de respondenten zijn volledig opgenomen en uitgetypt. De interviews zijn ten eerste opgebroken in relevante fragmenten en gelabeld met een code, open codering genoemd (Boeijs, 2009). Hierin zijn zowel descriptieve als interpretatieve tekstfragmenten meegenomen. Op deze manier ontstaan de codes door de data te laten spreken, in plaats van de theorie. De theoretische criteria van democratische legitimiteit zijn gebruikt om de relevantie van de fragmenten te bepalen. Na het open coderen volgt het proces van axiaal coderen. Hier staat het achterhalen van de

betekenis van de gevormde codes centraal (Boeije, 2009: 111). Wanneer de eerder gekozen codes overlap toonden werden deze geclusterd. Bij verschillen zijn subcodes toegekend aan de tekstfragmenten. Binnen dit coderingsproces waren ook de verschillende criteria van democratische legitimiteit van belang bij het ontstaan van de verschillende codes. Het doorlopen van deze fases heeft geleid tot een codeboom, opgenomen in bijlage 4. Deze gegevens zijn als leidraad gebruikt voor het beschrijven en citeren van de empirische bevindingen. Selectief coderen (Boeije, 2009: 114) vindt plaats in het beschrijven van gevonden patronen in hoofdstuk 7.

3.3 Betrouwbaarheid en validiteit

De keuze in onderzoeksmethoden heeft automatisch gevolgen voor de betrouwbaarheid en validiteit van het onderzoek. Betreffende de (externe) betrouwbaarheid geldt dat kwalitatief onderzoek in beperkte mate herhaalbaar is (Vennix, 2011: 89). De interviews zijn semigestructureerd, waardoor veel betekenisvolle informatie naar boven komt door het stellen van vervolgvragen. Deze manier van data verzamelen is echter nauwelijks reproduceerbaar te noemen. De opgehaalde data zijn immers afhankelijk van de vaardigheden en voorkeuren van de onderzoeker. De literatuurstudie als onderzoeksmethode is een factor die de betrouwbaarheid van dit onderzoek verhoogd, omdat theoretische indicatoren worden geëvalueerd. Ook de duidelijke beschrijving hoe de dataverzameling en –analyse plaatsgevonden hebben, is een factor die de betrouwbaarheid van deze studie verhoogt.

Validiteit gaat om de aan- of afwezigheid van systematische fouten (Boeije, 2009). De externe validiteit van een onderzoek wijst op de mate van generalisatie van de onderzoeksresultaten. Alhoewel dit onderzoek breed opgezet is door 15 initiatieven te onderzoeken, in plaats van enkele diepte analyses uit te voeren, zullen de uitkomsten niet automatisch gelden voor alle maatschappelijke initiatieven. Daarnaast spelen contextafhankelijke factoren een grote rol in deze studie, waardoor de externe validiteit van dit onderzoek zeer beperkt is.

De interne validiteit beschrijft de kwaliteit van dataverzameling en data-analyse: *“heeft de onderzoeker onderzocht wat hij beweert te hebben onderzocht?”* (Van Zwieten & Willems, 2004: 39). Om recht te doen aan het explorerend karakter van deze studie kennen de onderzochte initiatieven een diversiteit in doelgroep, organisatievorm en inhoudelijke focus. Deze brede insteek maakt de variatie in democratische legitimiteitspraktijken inzichtelijk, waardoor de interne validiteit verhoogd wordt (Yin, 2011). Binnen elk van deze initiatieven zijn één of twee initiatiefnemers geïnterviewd. Zij worden beschouwd als de respondenten met de meeste kennis over de doelstellingen, interne procedures, plannen en activiteiten van hun initiatief, ook wel ‘elites’ genoemd (Harvey, 2011). Het geven van sociaal wenselijke antwoorden is een factor die de interne validiteit kan aantasten. Door de gegeven antwoorden van de ‘elite respondenten’ zoveel mogelijk te spiegelen aan de gegeven antwoorden van de ondervraagde gebruikers van een initiatief is getracht om een juist beeld van de werkelijkheid weer te geven. Hierbij moet wel opgemerkt worden dat per casus slechts gemiddeld twee respondenten gesproken zijn: één initiatiefnemer en één gebruiker of twee initiatiefnemers. Hierdoor zijn de gevonden democratische legitimiteitspraktijken wellicht te positief afgeschilderd. Dit maakt de interne validiteit zwakker dan wanneer meerdere betrokken buurtbewoners geïnterviewd waren. Een validiteit verhogende factor binnen dit onderzoek is het toepassen van triangulatie van onderzoeksmethoden. De maatschappelijke initiatieven worden immers via document-analyse en interviews beschreven. Door bijvoorbeeld de daadwerkelijke informatie op social media te bekijken is bepaalde informatie uit de interviews te controleren. De interviews geven daarbij echter de meeste

informatie. Kortom, door de brede insteek van de onderzochte initiatieven, het horen van verschillende respondenten en het toepassen van triangulatie is getracht om een juist beeld van de realiteit weer te geven (Yin, 2011). Wanneer deze diversiteit niet aanwezig was, zou de interne validiteit lager zijn geweest.

Daarnaast is nog een interessante discussie aanwezig in dit onderzoek omtrent de interne validiteit. Aan de ene kant kan beargumenteerd worden dat de interne validiteit verlaagd wordt door de hantering van semigestructureerde interviews, in tegenstelling tot gerichte interviewvragen. Aan de andere kant kan het stellen van relatief open vragen gezien worden als een validiteit verhogende factor. Door het hanteren van open interviewvragen wordt de empirie leidend gesteld, in plaats van theoretische concepten. Op deze manier wordt het uitsluiten van valide informatie beperkt.

3.4 Operationalisering

Om de ontwikkelde normatieve kaders van democratische legitimiteit toe te kunnen passen in dit onderzoek is het van belang dat de verschillende criteria van democratische legitimiteit geoperationaliseerd worden. In tabel 3 zijn de verschillende concepten van democratische legitimiteit gedefinieerd. Deze tabel borduurt voort op tabel 2. Per democratie – representatieve democratie en doe-democratie – zijn vervolgens de indicatoren uiteengezet. Deze indicatoren zijn vertaald in semigestructureerde interviewvragen, zie bijlage 4.

In de normatieve analyse worden de gevonden democratische legitimiteitspraktijken beoordeeld aan de hand van de twee normatieve raamwerken van democratische legitimiteit. De scores worden aangeduid met een driepuntschaal (+/±/-). Een + betekent dat een criterium volledig geborgd wordt, ± betekent dat het een criterium enigszins, maar niet sterk aanwezig is en een - betekent dat een criterium niet tot nauwelijks van toepassing is op het desbetreffende maatschappelijk initiatief. Door de afkorting RD (representatieve democratie) of DD (doe-democratie) voor de score te plaatsen, blijft het overzichtelijk vanuit welk ideaaltype een bepaald criterium geborgd wordt. Wanneer een initiatief een criterium vanuit beide ideaaltypen van democratische legitimiteit niet borgt, wordt dit aangeduid met een score X.

Er is gekozen voor een driepuntschaal, omdat de mate van borging van een indicator is niet altijd eenduidig is. Soms is een verschil in borging op verschillende niveaus moeilijk. Om deze reden is niet gekozen voor een vijfpuntschaal. In het verlengde van deze reden ligt ook de keuze voor een ordinale schaal, in plaats van het toekennen van de scores 1 tot en met 3. De mate van borging van de indicatoren is wel onderling vergelijkbaar, maar de verschillen zijn niet zo goed aan te duiden als de afstand tussen 1 en 2 en 2 en 3.

Tabel 3. Operationalisatieschema

Representatieve democratie Essentie: collectieve besluitvorming en hiërarchische controle. Content: democratische legitimiteit is vastgelegd in wettelijke regels.	Doe-democratie Essentie: zelforganisatie en <i>reflexive accountability</i>. Content: democratische legitimiteit is informeel van aard.

Legitimiteit	Criteria	Representatieve democratie	Doe-democratie	Meetbare waarden
Input (de mate van inclusie van betrokken actoren in de totstandkoming van besluiten)	Open agendavorming	Openheid en toegankelijkheid voor iedereen om wensen op de agenda van de besluitnemers te zetten.	Openheid en toegankelijkheid voor eigenaren en getroffen bewoners om wensen tijdens de uitvoering van publieke besluiten aan te dragen.	+/-/X
	Mogelijkheid tot participatie	Openheid en toegankelijkheid voor iedereen om te participeren in een besluitvormingsproces.	Openheid en toegankelijkheid voor eigenaren en getroffen bewoners om te participeren in de uitvoering van publieke besluiten.	
	Representativiteit	De besluitnemers zijn een afspiegeling van diegenen die de gevolgen van de publieke besluiten ondervinden.	Eigenaren en getroffen bewoners hebben het gevoel dat hun belangen worden vertegenwoordigd (symbolische representatie).	
Throughput (De kwaliteit van het proces van ideeën naar geleverde resultaten)	Transparantie	Toegankelijkheid van informatie over de genomen besluiten in alle fases van het besluitvormingsproces.	Zowel de eigenaren als de getroffen bewoners beschikken over informatie om de gevolgen en resultaten van het initiatief te kunnen beoordelen.	+/-/X
	Deliberatie	Ruimte voor discussie voor iedereen over besluitvormingsproces, resultaten en gevolgen	Ruimte voor discussie voor getroffen bewoners en eigenaren over de resultaten en gevolgen van de publieke besluiten.	
	Verantwoording	Belanghebbenden kunnen besluitnemers verantwoordelijk houden voor het besluitvormingsproces, resultaten en gevolgen,	Belanghebbenden kunnen besluitnemers verantwoordelijk houden voor resultaten en gevolgen, waarna getroffen bewoners in	

		terechtwijzing of afzetting kan hierop volgen.	staat zijn om een alternatief te organiseren / eigenaren verandering kunnen eisen.	
	Terugkoppeling		Terugkoppeling over resultaten en gevolgen. Leerpunten worden direct toegepast.	
Output (De gerealiseerde resultaten en effecten van een proces)	Responsiviteit	De gezamenlijke overeenstemming tussen de wensen van de betrokken actoren en de gerealiseerde resultaten en gevolgen.	De gezamenlijke overeenstemming tussen de wensen van de eigenaren en getroffen bewoners en de gerealiseerde resultaten en gevolgen.	+/ \pm /-/X
	Terugkoppeling	Terugkoppeling over resultaten, gevolgen en proces. Leerpunten dienen als input voor volgend besluitvormingsproces.		

4. Context: democratische legitimiteit naar de gemeente Rotterdam

Uit de interviews blijkt dat alle onderzochte initiatieven op een bepaalde manier in relatie staan tot de gemeente Rotterdam. Negen van de 15 initiatieven maken gebruik van subsidies van de gemeente Rotterdam. Deze subsidies vallen onder de financiële arrangementen van bewonersinitiatief (Gemeentebblad, 2015), Citylab010 (Gemeentebblad, 2018) of Right to Challenge (Gemeente Rotterdam, z.j.a). Zes initiatieven ontvangen (daarnaast) steun in de vorm van gratis gebruik van het gebouw, kennis of een ambtenaar die in dienst wordt gesteld van het initiatief. Daarnaast dienen alle initiatiefnemers zich te houden aan de geldende wetgeving en procedures. De relatie per initiatief is opgenomen in de casusbeschrijving in bijlage 3. Om de contextafhankelijke factor ‘gemeente’ te kunnen duiden in de democratische legitimiteitsrelatie tussen initiatiefnemers en wijkbewoners, wordt in dit hoofdstuk kort ingegaan op het gemeentelijk beleid. In de volgende hoofdstukken zal de democratische legitimiteitspraktijk tussen initiatiefnemers en betrokken buurtbewoners centraal staan.

4.1 Type verantwoording

Wanneer de verantwoordingsrelaties met de gemeente Rotterdam van de onderzochte casussen bekeken worden, kunnen de initiatieven opgedeeld worden in vier groepen. Ten eerste valt de inhoud op: verantwoordingsrelaties gericht op het *proces* of *resultaat*. Ten tweede verschilt de vorm van verantwoording: *traditioneel* versus *nieuw*. In traditionele relaties moet de geboden steun verantwoord worden in schriftelijke verslaglegging. Nieuwe verantwoordingsrelaties ontstaan wanneer de gemeente inspeelt op de specifieke context van een initiatief. Deze verantwoording vindt voornamelijk plaats in persoonlijke contactmomenten tussen de initiatiefnemers en de gemeentelijke contactambtenaar. In tabel 4 zijn de onderzochte initiatieven geplaatst in de vier groepen.

4.1.1 Traditioneel en proces

Deze vorm van verantwoording naar de lokale politiek heeft een traditioneel karakter waarbij de focus ligt op de processen binnen een initiatief. Deze combinatie ontstaat wanneer een uitingsvorm van de doe-democratie dezelfde werkzaamheden verricht als een vergelijkbare instantie. Een initiatief moet zich aan dezelfde regels en wetgeving houden als dat instellingen dat moeten doen. De verantwoordingsrelatie bestaat dan voornamelijk uit het opvolgen van de heersende regels en wetgeving omtrent het waarborgen van de kwaliteit van de aangeboden diensten. Deze verantwoordingsrelatie is niet geconstateerd in deze studie. In de praktijk zullen zorgcoöperaties hier waarschijnlijk onder vallen, aangezien zij professionele zorgdiensten aanbieden.

4.1.2 Traditioneel en resultaten

In deze verantwoordingsrelatie moeten actieve burgers op traditionele wijze verantwoording afleggen over hun geboekte resultaten. Deze verantwoordingsrelatie komt tot stand wanneer de lokale overheid een subsidierегeling verstrekt aan een initiatief. Voorafgaand aan de subsidieverstrekking worden duidelijke afspraken omtrent de te realiseren resultaten op papier vastgelegd. Achteraf moet de initiatiefnemer schriftelijk rapporten over de bestede gelden. In drie (re-integratie 1,2 en wijkcoöperatie 2) van de vijf initiatieven in deze groep fungeren de officiële rapportages als aanleiding voor een gesprek (vandaar dat deze drie initiatieven ook bij de combinatie nieuw en proces staan). Wat betreft het opleggen van officiële sancties heeft de lokale overheid de mogelijkheid om de subsidierегelingen terug te trekken. De initiatieven die een aanzienlijk subsidiebedrag hebben ontvangen, ervaren de verantwoordingsplicht als vanzelfsprekend: “doordat

we financiering krijgen van verschillende instanties zitten daar ook grote administratieve plannen aan vast. Waar welke cent aan uitgegeven is. Dat is verder ook niet erg” (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 2). Wanneer initiatieven op projectbasis of gedeeltelijk gebruik maken van subsidies komen er meer geluiden van onvrede naar boven: *“Alleen maar administratie aanleggen wat we hebben gedaan en wat resultaat was, maar als gemeente doen ze er helemaal niks mee”* (Initiatiefnemer buurthuis). De twee re-integratieprojecten, het buurthuis en wijkcoöperatie 2 proberen dan ook de verantwoordingseisen te minimaliseren.

4.1.3 Nieuw en proces

Daarnaast zijn er nieuwe verantwoordingsrelaties met de lokale overheid waarneembaar waarin het besluitvormingsproces van de initiatieven onderwerp van gesprek is. De gemeente verstrekt subsidies niet met een politiek doel, maar wil actief burgerschap aan zich ondersteunen. Binnen deze verantwoordingsrelatie wordt het hebben van draagvlak van buurtbewoners expliciet benadrukt (Gemeentebled, 2015, art. 7.5; Gemeente Rotterdam, z.j.a: 4). In de interviews refereert één respondent hierna: *“ja dat moet. De term draagvlak staat ook in onze subsidievoorwaarden, daar moet je aan voldoen”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief speeltuinbeheer). Door middel van enquêtes onder bewoners – burgerinitiatief verkeersveiligheid – of gesprekken met de gebiedsmanager – overige initiatieven – evalueer de gemeente of het initiatief voldoet aan deze subsidievoorwaarde. Kenmerkend aan deze verantwoordingsrelatie is dat de lokale overheid streeft naar een adviserende en faciliterende rol. In regelmatige gesprekken adviseren de gemeenteambtenaren de actieve burgers hoe zij hun plannen aan kunnen passen zodat het in ‘het systeem past’. Op hun beurt delen de initiatiefnemers de ervaren barrières omtrent de regels en voorwaarden die de gemeente stelt. In deze verantwoordingsrelatie worden nauwelijks sancties opgelegd vanuit de lokale overheid. Deze relatie wordt als prettig ervaren door de initiatiefnemers: *“ik vind ze super meewerkend en meedenkend. Daar moeten we heel blij mee zijn”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid).

4.1.4 Nieuw en resultaten

De laatste verantwoordingsrelatie wordt gekenmerkt door de eigenschappen van nieuw en resultaatgericht. In deze relatie tussen de actieve burger en de lokale overheid stelt de overheid geen verantwoordingseisen. Dit gebeurt wanneer de initiatieven geen subsidie ontvangen. Vier initiatieven die voornamelijk draaien op private inkomsten en dus geen verantwoording jegens de gemeente af moeten leggen, geven aan dat zij op vrijwillige basis verantwoording afleggen aan gemeenteambtenaren. In deze casussen werkt het hebben van een nauwe band met de gemeente in het voordeel van de initiatiefnemers. Deze actieve burgers willen laten zien dat ze bepaalde maatschappelijke vraagstukken op een effectievere of efficiëntere manier aanpakken. Sociaal ondernemer van parkbeheer 2 houdt voor haar eigen boekhouding financiële en jaarrapportages bij, die ook gedeeld worden met de gemeente. De sociaal ondernemers van parkbeheer 1 en 3 en het wijkcoöperatie 1 geven aan de vrijwillige verantwoording louter vormgegeven te geven in (informele) gesprekken met een gemeenteambtenaar.

Tabel 4: Type verantwoording naar gemeente Rotterdam

Traditioneel en procesgericht	Nieuw en procesgericht - Burgerinitiatief verkeersveiligheid - Burgerinitiatief herontwikkeling straat - Burgerinitiatief speeltuinbeheer - Burgerinitiatief parkbeheer 3 - Re-integratie 1 - Re-integratie 2 - Wijkcoöperatie 2
Traditioneel en resultaatgericht - Re-integratie 1 - Re-integratie 2 - Burgerinitiatief parkbeheer 1 - Buurthuis (bij grote evenementen) - Burgerinitiatief parkbeheer 2 - Wijkcoöperatie 2	Nieuw en resultaatgericht - Sociaal maatschappelijk initiatief - Wijkcoöperatie 1 - Sociaal onderneming parkbeheer 1 - Sociaal onderneming parkbeheer 2 - Sociaal onderneming parkbeheer 3 - Buurthuis

5. Descriptieve analyse: democratische legitimiteit naar de omgeving.

5.1 Perceptie: *hoe kijken* initiatiefnemers naar ‘hun’ democratische legitimiteit?

5.1.1 Naar hun omgeving

Wanneer naar de criteria van democratische legitimiteit naar de wijk gevraagd werd, gaven elf initiatiefnemers aan dat ze het belangrijk vinden om in de ogen van *hun* omgeving legitiem te handelen. Vier respondenten noemen daarbij expliciet de term ‘legitimiteit’. Democratisch legitiem handelen naar de omgeving wordt door dezelfde initiatieven gezien als het verrichten van handelingen in het belang van de hun omgeving:

“Om dienstbaar te zijn aan de wijk. Wij wilden iets betekenen voor de wijk, dat wil niet zeggen dat je dingen uit je koker maar doorvoert, maar dus ook in gesprek gaat met de wijk. Dat je vanuit de goedkeuring van de mensen het doet” (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 2).

Wat de respondenten onder democratische legitimiteit verstaan verschilt echter. Het verschil in wie de initiatiefnemers zien als hun omgeving valt ten eerste op. Zes initiatieven refereren naar de gehele wijk wanneer ze spreken over democratische legitimiteit. Deze wijkgerichte initiatieven opereren in publieke ruimtes, zoals de inrichting van publieke parken en herontwikkeling van een straat. In de overige gevallen wordt legitimiteit gekoppeld aan een specifiek gedeelte van de wijk. De respondenten vinden dat ze in de ogen van de gebruikers of leden van het initiatief legitiem dienen te handelen. Dit komt voor wanneer het initiatief een specifieke doelgroep dient, zoals het sociaal maatschappelijk initiatief, dat opgericht is voor mensen die tussen wal en schip raken. Ook refereren de initiatiefnemers van het buurthuis en de wijkcoöperaties naar een specifiek gedeelte van de wijk, hun gebruikers of leden:

“We zijn er voor iedereen, maar uiteindelijk gebruikt maar een stuk of 50 man dit gebouw. De rest heb je niks mee, die werken niet in de wijk, die hebben meer hun eigen netwerk” (Initiatiefnemer buurthuis)

Volgens deze initiatiefnemers staat democratische legitimiteit gelijk aan het handelen in overeenstemming met de wensen van ofwel de gehele wijk of een gedeelte hiervan. Deze gedachtegang komt overeen met het concept ‘eigenaarschap’ van Mulgan (2003). De initiatiefnemers handelen uit naam van bepaalde wijkbewoners en hun behoeftes, waardoor de omgeving gezien wordt als de ‘eigenaren’ van het initiatief.

5.1.2 Deugd of nut

Ten tweede is een onderscheid in democratisch legitiem als ‘deugd’ of als ‘nut’ waarneembaar (Humphreys & LaTour’s, 2013; Suchman, 1995). Door zeven van de vijftien initiatieven wordt democratische legitimiteit gezien als een *nut*. Deze respondenten geven aan bewust democratisch legitiem te handelen om zo draagvlak onder de wijk te verwerven. De respondenten die expliciet verwijzen naar ‘legitimiteit’ vallen onder deze groep: *“je spreekt toch voor heel de buurt”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid). Deze perceptie van democratische legitimiteit komt voornamelijk voor bij de initiatieven die namens de wijk handelen, zoals bij de herontwikkeling van een straat of aanleg van een park: *“een klein groepje gaat veel werk doen, en wij dachten het*

veld kan een veel betere invulling krijgen. Je kunt het zelf wel bedenken, maar de rest moet het ook zo willen” (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 2). Wanneer het aan steun ontbreekt wordt het initiatief als onsuccesvol gezien. Een respondent verwoordt dit als volgt: *“een van de succescriteria van het experiment is ook dat de bewoners tevreden zijn met de maatregel. Niet alleen dat het beoogde doel wordt behaald, maar ook dat die leefbaar is voor de bewoners is”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid). De perceptie van democratische legitimiteit als nut is ook waargenomen bij de twee wijkcoöperaties en burgerinitiatief speeltuinbeheer. Door zich als een (speeltuin)vereniging of coöperatie te organiseren, wordt de democratische legitimiteit van de initiatieven op formele wijze geborgd, zoals verwoord door de initiatiefnemer van wijkcoöperatie 1: *“Hoe kun je dat juridisch nu op een goede manier neerzetten. Dan komt er op dit moment een stichting, maar om de invloed van al die partijen, van al die mensen die zich aangesloten hebben als lid te vergroten willen we een coöperatie zijn. Ze hebben wel echt invloed op wat wij doen”* (initiatiefnemer wijkcoöperatie 1).

De perceptie van democratische legitimiteit als nut lijkt soms ook een strategische functie te vervullen. Zo verwoordt de initiatiefnemer van burgerinitiatief parkbeheer 3 dat hij bewust democratisch legitiem te werk gaat om draagvlak te krijgen bij de wijkbewoners, waardoor ook de gemeente de toegevoegde waarde van het initiatief in gaat zien: *“doe eraan mee, denk mee, praat mee, ontwerp mee en help mee. Dan ziet de gemeente ook het wordt gedragen door de wijk zelf. Het is niet de gemeente die constant de kar hoeft te trekken. We willen allemaal zelf kunnen bepalen wat er gebeurt in de wijk, dan moet je ook laten zien dat wat je doet werkt en gedragen wordt”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 3).

De overige respondenten, die aangeven democratisch legitiem te handelen, zien democratische legitimiteit als *“whether it is the right thing to do”* (Suchman, 1995: 579). Deze initiatieven ervaren democratische legitimiteit als een deugd, in plaats van een nut. De respondenten zien het democratisch legitiem handelen namens hun omgeving als inherent aan hun initiatief. Deze perceptie heerst duidelijk bij een van de initiatiefnemers van wijkcoöperatie 2: *“wij zijn de wijk, je vertrekpunt is de lokale context. Wat daar gebeurt. In plaats van dat je vanuit ideële gronden een programma ontwikkeld en dat laat neerdalen in zo'n wijk. Kijk je gewoon wat er in zo'n wijk speelt, wat er voor energie is, wat er aan urgentie is. Dat breng je bij elkaar”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2). Maar ook bij sociaal ondernemer parkbeheer 2, die de criteria van democratische legitimiteit koppelt aan het succes van de onderneming: *“sociaal ondernemen is impact blijven meten en dat communiceren met stakeholders. En met hen in gesprek willen en blijven gaan. Maar ook met onze klanten/buurt. Want zo blijf je groeien en ontwikkelen”* (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 2). Een direct bewustzijn over democratisch legitiem handelen heerst over het algemeen niet onder deze actieve burgers. Ze handelen van nature uit de behoeftes van hun omgeving. Dit perspectief wordt geïllustreerd door de initiatiefnemer van een re-integratieproject: *“als ik daar zit ben ik een open boek. Iedereen heeft het hele gesprek meegemaakt met een gemeenteambtenaar, als ik een idee heb wat vinden jullie daar dan van tot hoe gaan we het aanpakken. Ik betrek iedereen er dan wel bij”* (Initiatiefnemer re-integratie 1).

Democratisch legitiem handelen als deugd komt terug in verschillende percepties en initiatieven. Hiertoe behoren ook de initiatieven, die volgens henzelf geen democratische legitimiteit nastreven. Opvallend is dat deze vier actieve burgers aangeven bewust niet democratisch legitiem te werk

willen gaan, maar vervolgens wel de (meeste) criteria van democratische legitimiteit binnen hun initiatief tot uitvoering brengen. Met andere woorden: ze beschrijven democratische legitimiteit bewust niet als nut, maar handelen naar democratische legitimiteit als deugd. Een sociale onderneming die het beheer van parken op zich neemt verwoordt het als volgt: *“we hebben een methode, het is de vraag koop je die methode in voor de stad of niet. We houden ons dus ook niet aan officiële legitimiteitsafspraken zoals de gemeente dat moet doen. Maar we zijn geen hoveniers of inrichters van de buitenruimte. We zijn bezig met een veel groter plan. Het zou onzinnig zijn om een plan op te leggen. Dan werk je niet met mensen”* (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 3).

5.1.3 Getroffen buurtbewoners

Het democratisch legitiem handelen brengen de respondenten voornamelijk in verband met de gebruikers van hun initiatief, de eigenaren. In beperkte mate refereren de initiatiefnemers naar de degenen die de gevolgen van hun initiatief ondervinden, de getroffen buurtbewoners. Vijf burgerinitiatieven vormen hier een uitzondering op, treffend verwoordt door de initiatiefnemer van het initiatief speeltuinbeheer:

“Je kunt je ogen niet sluiten voor een krachtige oppositie, zoals de omgeving van speeltuinen. De gemeente geeft iedereen een mond en dat willen wij ook doen” (Initiatiefnemer burgerinitiatief speeltuinbeheer).

Bij de meerderheid van de onderzochte initiatieven kwamen de getroffen bewoners niet direct ter sprake. Laat staan dat de getroffen buurtbewoners in verband werden gebracht met de democratische legitimiteit van de initiatieven. Alhoewel de meeste respondenten niet expliciet refereren naar de getroffen omwonenden, geven ze wel aan dat een goede relatie met de buurt van belang is voor hen. Dit betekent dat de (potentiele) gevolgen van de initiatieven voor de getroffen omwonenden dus wel degelijk meegenomen worden. Twee sociale ondernemingen die het beheer van parken op zich nemen beschrijven het als volgt:

“We mogen prima zelf bepalen wat we willen doen, maar je wilt niet op een eilandje zitten. Je wilt onderdeel zijn van de buurt” (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 2).

“Als ondernemer participeer je maar je bent geen schoffeldienst die zijn werk komt doen en verder communicatief niet vaardig is. De bewoners, de ondernemers met die mensen ben je in contact. Je wilt dat ook, je wilt input, je wilt daarover in communicatie blijven” (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 1).

De re-integratie-initiatieven 1 en 2 geven aan niet democratische legitiem te handelen jegens de omwonende buurtbewoners: *“naar de buurt? Nee, daar hebben we met ons project niets mee te maken. Ze hebben ook geen overlast ofzo”* (Initiatiefnemer re-integratie 2). Deze uitspraak wekt de suggestie dat democratische legitimiteit ter sprake komt wanneer de buurtbewoners negatieve gevolgen van hun initiatief ervaren.

5.1.4 Conclusie

In bovenstaand hoofdstuk zijn de empirische bevindingen op de vraag ‘*wat verstaan actieve burgers onder democratische legitimiteit in hun initiatief?*’ beschreven. De respondenten refereren in eerste

instantie naar *hun* omgeving wanneer ze spreken over democratische legitimiteit. De initiatiefnemers handelen vanuit de behoeftes van de gehele wijk of een specifiek deel van de wijk. Deze perceptie kan in verband gebracht worden met het concept van eigenaarschap (Mulgan, 2003). Bij enkele initiatieven wordt het eigenaarschap niet bij wijkbewoners gelegd.

Naast de verschillende verwijzingen binnen het concept van eigenaarschap, is het onderscheid in deugd en nut geobserveerd. Enkele initiatiefnemers lijken zich bewust van hun positie in het publiek domein en geven aan democratische legitimiteit te handelen aangezien ze *namens* de wijkbewoners acties ondernemen. Daarbij kan de borging van democratische legitimiteit ook een strategische functie bekleden: om de steun vanuit de gemeente te vergroten. De overige initiatieven lijken onbewust(er) invulling te geven aan de criteria van democratische legitimiteit. Zij ervaren het als inherent aan hun initiatief of persoonlijkheid, wat duidt op democratische legitimiteit als deugd. Hier vallen ook de initiatiefnemers onder die aangeven bewust niet democratische legitimiteit te handelen.

Wanneer de buurtbewoners als getroffen bewoners worden geduid, refereren de respondenten hier zelf nauwelijks naar. Ze geven daarnaast wel aan een goede relatie met de wijkbewoners te willen.

5.2 Actie: *wat doen* initiatieven aan democratische legitimering van hun handelen?

Het literatuuronderzoek geeft acht criteria van democratische legitimiteit weer: open agendavorming, participatiemogelijkheid, representativiteit, transparantie, deliberatie, verantwoording, responsiviteit en terugkoppeling. Wanneer de praktijk van een initiatief niet correspondeert met de ordening van criteria, wordt dit ook behandeld. Hetzelfde geldt als de antwoorden van de initiatiefnemers niet overeenkomen met de antwoorden van de gebruikers.

5.2.1 Inputlegitimiteit

Inputlegitimiteit heeft betrekking op de inclusiviteit van een initiatief van een initiatief. De criteria borgen een gelijke toegang om ideeën aan te dragen en te participeren en vertegenwoordiging van alle verschillende belangen.

Open agendavorming. Uit de empirische data blijkt dat acht initiatiefnemers voor de start van hun initiatief buurtbijeenkomsten organiseren om de behoeftes en wensen van de wijkbewoners op te halen. Deze initiatieven starten met een relatief lege agenda. In vijf van de acht initiatieven zijn de buurtbijeenkomsten vrij formeel van aard met een vooraf opgestelde agenda. Dit zijn burgerinitiatief parkbeheer 2, burgerinitiatief parkbeheer 3, burgerinitiatief verkeersveiligheid, burgerinitiatief herontwikkeling straat en burgerinitiatief speeltuinbeheer. In drie van deze initiatieven worden de bijeenkomsten aangevuld met een inspraakformulier op de website. In de bijeenkomsten willen de initiatiefnemers samen met alle omwonenden tot een probleemdefinitie komen, indien relevant, om vervolgens een gezamenlijk plan op te stellen. Wanneer ongewenste effecten door meerdere buurtbewoners ervaren worden, wordt een nieuwe buurtbijeenkomst georganiseerd. Ook hier kan iedereen zijn wensen aandragen.

De twee wijkcoöperaties richten een dergelijke buurtbijeenkomst op een informele manier in: *“het is meer gezellig een avond bij elkaar komen, met een hapje en een drankje. Het moet wel leuk blijven. En dan halen we op waar we op in kunnen haken in de wijk”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2). Naast de bijeenkomsten kunnen wijkbewoners tijdens wijkevenementen, zoals wijkeesten, rondleidingen, exposities en taalcursussen, ook hun ideeën en behoeftes op de agenda van het initiatief zetten. Waar mogelijk voeren de initiatiefnemers de wensen van de wijkbewoners zelf uit: *“het is echt dat we de vraag gekregen hebben vanuit allerlei bewoners. We hebben een probleem met onze tuin kan iemand dat voor me oplossen. Van joh jij hebt vrijwilligers..., zo is de klussendienst ontstaan”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 1). Echter, door gebrek aan tijd of mankracht wordt voor de oprichting van diensten en activiteiten ook vaak de medewerking van de wijkbewoners zelf gevraagd. Op de doelstelling en algemene focusgebieden hebben alleen de aangesloten wijkbewoners, de leden, inspraak.

Het buurthuis organiseert ook een inspraakavond, maar vervult vervolgens een puur faciliterende rol, zoals verwoordt door een van de initiatiefnemers van het buurthuis: *“we hebben twee keer per jaar een inloopavond en kunnen mensen aangeven welke ideeën ze hebben en wat voor activiteiten ze willen doen”* (Initiatiefnemer buurthuis).

De overige zeven initiatieven en het buurthuis bieden geen mogelijkheid om vrijblijvend ideeën en

wensen op de agenda van het initiatief te plaatsen. De twee re-integratie-initiatieven geven aan dat de specifieke doelgroep hiervoor de reden is: *“het gaat niet om behoefte, maar om mensen voeden met informatie. Dat krijgen we ook terug, ik ben nu twee jaar werkloos en ga nu twee maanden naar het UWV maar wat jullie eruit pikken, zoals het cv aanpassen, hebben we nog nooit gehoord”* (Initiatiefnemer re-integratie 2). In de casussen van de twee re-integratieprojecten zijn geen situaties met getroffen buurtbewoners ondervonden, zoals in paragraaf 5.1.3 beschreven. Over de criteria in relatie tot de getroffen buurtbewoners kunnen dus geen uitspraken gedaan worden. In de overige vijf initiatieven kunnen wijkbewoners hun wensen en ideeën op de agenda van het initiatief plaatsen mits zij deze behoeftes zelf tot uitvoering brengen, om zo participatie in de uitvoering uit te lokken. Het principe van ‘inspraak mits participatie’ wordt geïllustreerd door de initiatiefnemer van het burgerinitiatief parkbeheer 1: *“wat voor waarde je mening heeft, heeft ook te maken in welke mate je participeert. Als ik in jouw huis kom en ik ga ineens roepen dat je schilderijtjes klote zijn. Van hee wat zeg jij nou je woont daar helemaal niet. Maar kom ik daar elke dag schoonmaken, en zeg dan van ja ze staan niet echt. Dan denk je ook van oké. Het heeft ook te maken met wat stop je erin”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 1).

Mogelijkheid tot participatie. De vijf initiatieven, die het criterium open agendavorming borgen met formele buurtbijeenkomsten, bieden tijdens deze bijeenkomsten ook de mogelijkheid tot participatie. Alle wijkbewoners worden gevraagd mee te doen tijdens het besluitvormingsproces. Zoals bij veel initiatieven, is het echter moeilijk om buurtbewoners bereid te vinden om ideeën aan te dragen of te participeren in het initiatief. Om deze reden wordt er in deze vijf initiatieven een kerngroep opgericht waar de plannen verder uitgewerkt worden. Om de inspraak- en participatiemogelijkheid te vergemakkelijken worden in vier van de vijf casussen verschillende opties door de kerngroep aangedragen en kunnen de buurtbewoners hieruit kiezen. De uitgewerkte plannen worden vervolgens weer aangepast naar de nieuwe inbreng van de buurt. In deze initiatieven wordt in het besluitvormingsproces naar een vast plan gewerkt, waar alleen kleine veranderingen in mogelijk zijn.

“We hebben dus de problemen opgehaald in de wijk. We hebben oplossingen bedacht die hebben we bij een volgende bijeenkomst getoetst. Dan komen er nog veel oplossingen bij” (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid).

Wanneer er grote veranderingen plaatsvinden in de praktijk van deze initiatieven wordt opnieuw een buurtbijeenkomst georganiseerd, zoals verwoordt door een actieve burger in het groenbeheer: *“we nodigen nu mensen uit om bijvoorbeeld mee te denken in het ontwerpen van poorten. Dat worden 4 sessies, gaan we eerst kijken of mensen op komen dagen. Het staat overal, maar mensen moeten wel komen. We laten hiermee ook zien dat je je wens duidelijk kunt maken. Dat zullen we zo blijven doen, dus niet alleen bij het begin van het park, maar ook met andere grote zaken in het park”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 3).

In de praktijk van de wijkcoöperaties worden ook (informele) inspraakavonden georganiseerd, waar de leden hun mening over de plannen, doelstelling en focusgebieden van de initiatiefnemers kunnen uiten: *“ze [leden] hebben wel echt invloed op wat wij gaan doen. Bewoners die zeggen ik wil bijvoorbeeld een naaiatelier opstarten, die kunnen dan lid worden van onze coöperatie. We bepalen samen wat we aanpakken in de wijk”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 1). Naast de mogelijkheid om als lid te participeren in het besluitvormingsproces, ontstaan de diensten van de wijkcoöperaties ook

door de inzet van wijkbewoners zelf. Hier hebben alle wijkbewoners toegang tot.

In de inspraakavond van het buurthuis wordt de agenda van het komende halfjaar vastgelegd. Van gezamenlijke besluitvorming over welke activiteiten gehonoreerd worden is echter geen sprake. Het buurthuis vervult louter een faciliterende functie voor andere actieve buurtbewoners.

In de overige zeven initiatieven vindt de mogelijkheid tot participatie volledig plaats in de uitvoering van het initiatief. Ook binnen deze initiatieven zijn alle wijkbewoners welkom. Hierbij heeft hun omgeving geen inspraak in de algemene kaders en doelstelling van het initiatief. De plannen van de initiatiefnemers zijn in alle gevallen echter zo vormgegeven dat er nog voldoende ruimte is voor inbreng van de gebruikers, zoals het geval is bij sociale onderneming parkbeheer 3: *“als je gewoon iets begint, en dan niet standaard uit een catalogus. We hebben kunstenaars en die maken iets wat nog niet af is. Waar ruimte is voor inbreng van anderen. Organisch laten ontstaan”* (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 3 uitvoerder). Op deze manier willen ze participatie uitlokken.

Via informele, individuele contactmomenten zijn de initiatiefnemers op de hoogte van de behoefte van de gebruikers: *“via via, via je persoonlijke netwerk. Mensen weten je te vinden. ‘Ik heb gemerkt dat er geen fietsles is, maar ik zou wel fietsles willen geven’. Als je vier buurvrouwen erbij zoekt, gaan we samen fietsles geven”* (Initiatiefnemer sociaal maatschappelijk initiatief).

Representativiteit. Het burgerinitiatief parkbeheer 3, burgerinitiatief speeltuinbeheer, burgerinitiatief herinrichtingstraat en het sociaal maatschappelijk initiatief hebben alle vier een kerngroep, die getypeerd kan worden als relatief representatief aan de wijk. Deze kerngroepen bestaan uit mensen met verschillende opleidingsniveaus: *“onze groep bestaat uit zoveel verschillende mensen, een landschapsarchitect, mensen die goed kunnen praten, echt doeners, die willen planten”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 3). De vertegenwoordiging van etnische achtergronden mist echter bij deze kerngroepen.

De kerngroepen van de overige initiatieven zijn niet representatief aan hun omgeving. De meerderheid van de initiatieven geeft aan dat de leden van de kerngroep over enige vorm van deskundigheid moeten beschikken: *het is meer moeilijk om mensen te vinden het zijn laaggeletterden. De mensen uit de wijk willen niks te maken hebben met administratie. Of iemand die een stevige brief kan schrijven, want je zit met grote spelers aan tafel”* (Initiatiefnemer buurthuis). Een niet representatieve kerngroep wil echter niet per definitie betekenen dat de belangen van de omgeving niet meegenomen worden. Voor wijkcoöperatie 1, het sociaal maatschappelijk initiatief en het buurthuis zet een diverse groep vrijwilligers zich in, waardoor via hen de verschillende belangen in de wijk gerepresenteerd worden: *“we hebben redelijk veel Eritrese statushouders, maar ook een aantal die langer in Nederland zijn. Dat is een zo'n cultuur waarbij we merken dat ze gemakkelijk aansluiten bij ons. Maandag start een Syrische statushouder als vrijwilliger. Zo ga je toch verschillende culturen binnen halen. Voor ons heel belangrijk want Rotterdam is juist die verschillende culturen”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 1).

In de praktijk van wijkcoöperatie 2 en sociaal onderneming parkbeheer 2 streven de initiatiefnemers naar een gemêleerd vrijwilligersbestand. Echter, bij de daadwerkelijk realisatie ondervinden de initiatiefnemers moeilijkheden, *“zoals [bij] de Turkse vrouwen. Toen we begonnen hebben we ze wel actief benaderd. We hebben ze uitgenodigd voor een workshop daar kwamen ze dan ook heen. En we*

hebben aangegeven dat ze zelf dingen kunnen organiseren. Maar na die dag bleef het daar wel bij” (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 2).

Burgerinitiatief verkeersveiligheid, re-integratieprojecten 1 en 2 en burgerinitiatief parkbeheer 2 zetten actief in op het ophalen van de behoeftes van hun omgeving. De re-integratietrajecten halen via individuele contactmomenten met de gebruikers van hun initiatief de behoeftes op: *“we hebben binnen het programma individuele coaching, intervisiemomenten, daarop ga je inzoomen op de individuele behoeften”* (Initiatiefnemer re-integratie 2). Burgerinitiatieven verkeersveiligheid en parkbeheer 2 zetten verschillende communicatiekanalen in om een zo divers mogelijk publiek te bereiken, zoals hierboven beschreven. De aanpak van burgerinitiatief parkbeheer 2 illustreert hoe deze twee initiatieven invulling geven aan symbolische representativiteit: *“we hebben bewonersavonden gehouden, daar hebben we de input verzameld en dat hebben we ook op de website gezet. We zijn er altijd heel open en transparant in geweest. Op dit moment hebben we geen grote veranderingen meer, alleen als het impact heeft op de wijk wordt een avond georganiseerd”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 2). Hierdoor kan ervanuit gegaan worden dat de initiatiefnemers van deze initiatieven op de hoogte zijn van de wensen die er onder de betrokken actoren spelen, zoals in bijlage 2 te lezen is wordt dit door de gebruikers van de initiatieven beaamd.

Ten slotte zetten ook de sociaal ondernemers van parkbeheer 1 en 2 en burgerinitiatief parkbeheer 1 actief in om het gesprek aan te gaan met iedereen die langskomt. Deze initiatieven zetten echter niet in op het bereiken van een diverse groep buurtbewoners. Zo verwoorden de initiatiefnemers van burgerinitiatief parkbeheer 1 hoe hun park en de activiteiten in het park ontstaan zijn: *“dat is eigenlijk gewoon erin geslopen volgens mij. Het is ook een stukje egoïsme, we hebben zelf kinderen. We willen ook dat het voor onszelf leuk is”* (initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 1). De besluiten worden daarbij genomen met de insteek of het wel of niet bij de organisatie past, niet de buurt maar de intentie van het initiatief lijkt hier voorop te staan.

Tabel 5: Descriptieve analyse inputlegitimiteit

Initiatief	Open agendavorming	Participatiemogelijkheid	Representativiteit
Wijkcoöperatie 1	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Leden bijeenkomsten Individueel contact Inspraak door meedoen	Vrijwilligers representatief
Wijkcoöperatie 2	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Leden bijeenkomsten Individueel contact Inspraak door meedoen	Streven naar representatieve vrijwilligers
Buurthuis	Buurtbijeenkomst Agenda opstellen	Inspraakavond Inspraak door meedoen	Vrijwilligers representatief
Sociaal maatschappelijk initiatief	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Kerngroep en vrijwilligers representatief
Re-integratie 1	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Representativiteit is geen streven
Re-integratie 2	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Representativiteit is geen streven

Sociaal ondernemer parkbeheer 1	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Representativiteit is geen streven
Sociaal ondernemer parkbeheer 2	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Streven naar representatieve vrijwilligers
Sociaal ondernemer parkbeheer 3	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Representativiteit is geen streven
Burgerinitiatief parkbeheer 1	X	Individueel contact Inspraak door meedoen	Representativiteit is geen streven
Burgerinitiatief parkbeheer 2	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Buurtbijeenkomst Plannen toetsen	Kerngroep symbolisch representatief
Burgerinitiatief parkbeheer 3	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Buurtbijeenkomst Plannen toetsen	Kerngroep representatief
Burgerinitiatief verkeersveiligheid	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Buurtbijeenkomst Plannen toetsen	Kerngroep symbolisch representatief
Burgerinitiatief herontwikkeling straat	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Buurtbijeenkomst Plannen toetsen	Kerngroep representatief
Burgerinitiatief speeltuinbeheer	Buurtbijeenkomst Behoeftes ophalen	Buurtbijeenkomst Plannen toetsen	Kerngroep representatief

5.2.2 Throughputlegitimiteit

Throughputlegitimiteit duidt de kwaliteit van het proces tussen de wensen en ideeën van bewoners (input) en de gerealiseerde resultaten (output). Het gaat hierbij om de kwaliteit van samenwerking tussen de initiatiefnemers en bewoners.

Transparantie. Alle initiatiefnemers informeren de gehele wijk over hun initiatief. Het gebruik van informele communicatiekanalen overheerst in de meeste initiatieven. Alle initiatieven informeren de wijkbewoners via een website en/of social media en via persoonlijk contact. De wijkcoöperaties informeren de wijkbewoners ook via wijkevenementen, zoals wijkfeesten en exposities. De overgrote meerderheid van de initiatieven geeft aan dat mond-tot-mondreclame het beste werkt: *“je spreekt veel mensen, face tot face werkt toch nog het beste”* (Initiatiefnemer sociaal maatschappelijk initiatief). Daarnaast verspreidt twee derde van de initiatieven informatie via huis-aan-huis flyers, posters en nieuwsbrieven. Ongeveer een derde – burgerinitiatief parkbeheer 2 en 3, burgerinitiatief verkeersveiligheid, burgerinitiatief herontwikkeling straat, burgerinitiatief speeltuinbeheer en het buurthuis – van de initiatieven informeert haar wijkbewoners ook tijdens buurtbijeenkomsten die speciaal voor het initiatief georganiseerd zijn.

De inhoud van de verspreide informatie verschilt. Alle initiatieven, op de sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3 na, informeren de gehele wijk over de start van hun initiatief en globale plannen. De overgrote meerderheid van de initiatieven communiceert louter over haar aanbod van activiteiten of diensten. Achteraf worden de resultaten weergegeven door foto's van de activiteiten en diensten op social media te plaatsen. Op deze manier wordt het criterium **terugkoppeling** ook enigszins gedekt. Deze initiatieven doen dit voornamelijk om publiciteit voor hun initiatief te krijgen en (potentiele) vrijwilligers of gebruikers te werven. Daarnaast informeren zeven initiatieven ook over het besluitvormingsproces en voortgang van hun plannen. Hierbij worden de problemen die ze tijdens het proces ondervinden ook overgebracht naar de wijkbewoners of aangesloten leden. In de andere initiatieven is dit niet geobserveerd. Burgerinitiatief parkbeheer 2 en

3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat, speeltuinbeheer en de twee wijkcoöperaties organiseren voor deze informatie (informele) buurtbijeenkomsten. Het burgerinitiatief parkbeheer 2 doen dit ook via hun website.

De sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3 geven aan bewust zo min mogelijk te communiceren naar de wijkbewoners waarin ze opereren. Ze doen dit om de verwachtingen laag te houden, zodat conflict en 'claimgedrag' zoveel mogelijk vermeden wordt, en om participatie van wijkbewoners uit te lokken. Over de aangeboden activiteiten wordt wel gecommuniceerd, dit gebeurt echter alleen via persoonlijke contacten.

"Als je van tevoren helemaal gaat communiceren en afspreken maken over allerlei plannen, dan schep je verwachtingen en kunnen juist conflicten ontstaan of teleurstellingen en claimgedrag" (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 3 bestuur).

"We vinden het raar dat mensen binnen kunnen zien wat er voor hun deur afspeelt. Dat verhoogt de drempel om buiten te komen" (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 1).

Deliberatie. Alle initiatieven geven invulling aan het criterium van deliberatie, weliswaar op verschillende manieren. Binnen de initiatieven buurthuis, sociaal maatschappelijk initiatief, sociaal ondernemer parkbeheer 1, 2, 3 en burgerinitiatief parkbeheer 1 vindt deliberatie plaats in individuele, informele gesprekken. Hierbij ligt het initiatief van de discussie bij de buurtbewoners zelf. Binnen de re-integratieprojecten vindt louter het gesprek met de gebruikers plaats. De discussies gaan over de mogelijkheid om veranderingen aan te brengen in de diensten of praktijken van het initiatief of over klachten van geraakte bewoners over bepaalde neveneffecten van de initiatieven, zoals loslopende kippen, geluids- of lichtoverlast. Het algemeen functioneren of de doelstelling van een initiatief zijn in deze informele, individuele gesprekken over het algemeen geen onderwerp van discussie. Doordat de discussies voornamelijk gaan over individuele klachten en onverwachte gebeurtenissen, kan hier niet van tevoren op ingespeeld worden door de initiatiefnemers. De discussies vinden dan ook niet op een bepaald moment plaats, maar gedurende gehele uitvoering van een initiatief. Deze praktijk van deliberatie wordt treffend verwoord door een initiatiefnemer van burgerinitiatief parkbeheer 1:

"We hebben pas geleden een issue gehad met lantaarnpalen, we hebben bomen weg moeten halen door ziektes, Er is veel meer licht gekomen, en de lantaarnpalen schijnen ook in de kamer. Met elkaar over geworsteld. Leuk op z'n Rotterdams geworsteld. Maar uiteindelijk is er wel een oplossing gekomen en die mensen kunnen weer slapen. Het gebeurt door elkaar op straat tegen te komen, door WhatsApp. We maken er niet een bijeenkomst om ofzo. Het is een beetje een Nederlandse ziekte, alles dood vergaderen. Gewoon lekker bakkie en met elkaar babbelen en dan komt het wel goed" (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 1).

Verduidelijken en de situatie uitleggen is regelmatig een oplossing voor klachten. Wanneer deze tactiek niet toereikend is, is het nodig om mee te buigen met de wens, waardoor een middenweg gevonden wordt. De tuinman van de sociale onderneming parkbeheer 3 verwoordt het als *"de wilgmethode: meebuigen, maar niet breken"* (Uitvoerder sociaal onderneming parkbeheer 3). In het burgerinitiatief herontwikkeling straat is eenzelfde praktijk waargenomen:

“We zijn het Brooklyn van Rotterdam. Vroeger zaten we met junkies, nu zitten hier BN'ers. Dat is heel erg wennen. Het is elke keer weer aftasten. Het is ook lichtelijk aanpassen van alle kanten, zo een gulle middenweg vinden” (Initiatiefnemer burgerinitiatief herontwikkeling straat).

In de wijkcoöperaties worden de getroffen buurtbewoners en eigenaren (leden) op twee verschillende manieren te woord gestaan. Negatieve gevolgen van de wijkcoöperaties – geluidsoverlast en hangjongeren – worden in individuele gesprekken met de desbetreffende bewoner besproken. Dit geschiedt op eenzelfde manier als hierboven beschreven. Deliberatie met de aangesloten leden vindt in informele bijeenkomsten plaats, deze situatie wordt hieronder uiteengezet.

In de overige zeven initiatieven vindt deliberatie plaats in de buurtbijeenkomsten, die ofwel informeel of vrij formeel van aard zijn. Hierbij initiëren de initiatiefnemers ruimte voor discussie. Binnen de wijkcoöperaties wordt de informele invulling van het criterium deliberatie met de leden treffend verwoord door de oprichter van wijkcoöperatie 2: *“wat we dan vaak doen is dat we op een terrasje gaan zitten, mensen uitnodigen om informeel te praten over, zonder enige agenda”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2). In deze informele bijeenkomsten worden zowel de resultaten en (negatieve) effecten als de doelstelling en besluitvormingsproces van het initiatief bevestigd. Zo komen de doelstelling en focusgebieden van de wijkcoöperaties via collectieve besluitvorming met de leden tot stand: *“we krijgen meer discussie over waar we staan. We zijn ook in ontwikkeling, maar er wordt ook steeds meer een beroep op ons gedaan. Sommige leden zeggen: ‘moeten we niet zelf opdrachten gaan uitvoeren, niet meer als vrijwilligerswerk?’ In die zin wordt er wel aan alle kanten aan getrokken”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2). Daarnaast worden ook problemen aan de leden voorgelegd, zoals *“een partner die de financiering stop wilde zetten”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2): *“we leggen dan uit wat de situatie is, wat wij in gedachte hebben om te doen. Dan gaat het echt gewoon van wat vinden jullie daarvan? Nog andere ideeën?”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 2).

In burgerinitiatief verkeersveiligheid, herontwikkeling straat, speeltuinbeheer, parkbeheer 2 en 3, wordt het criterium deliberatie op een meer formele manier ingevuld. In buurtbijeenkomsten wordt door de initiatiefnemers ruimte geboden om hun plannen en besluiten te bevestigen en de bestuursleden geven, daar waar nodig, uitleg. Hierbij wordt gewerkt met een vooraf opgestelde agenda en microfoons. De initiatiefnemers richten zich bewust tot alle wijkbewoners (getroffen bewoners en eigenaren). Binnen deze vorm van deliberatie vindt discussie met de eigenaren voornamelijk plaats tijdens de totstandkoming van de plannen. Wanneer buurtbewoners negatieve gevolgen van het initiatief ervaren, wordt een aparte buurtbijeenkomst georganiseerd, waar opnieuw ruimte is voor discussie. Begrip tonen en de situatie uitleggen blijken belangrijke aspecten in het debat. Wanneer meerdere buurtbewoners aangeven dezelfde klacht te hebben, wordt er gezocht naar een oplossing. Zoals in 5.2.1 beschreven zijn in deze initiatieven kerngroepen opgericht. Het ‘echte’ debat en besluitvorming over de plannen en activiteiten vindt vaak binnen deze groepen plaats.

Verantwoording. In het kader van initiatiefnemers ter verantwoording kunnen roepen, hebben de buurtbewoners in bijna alle initiatieven geen beschikking over sanctiemogelijkheden. De leden van de wijkcoöperaties en speeltuinvereniging zijn hier een uitzondering op. De leden, en in het geval van wijkcoöperatie 2 ook de Raad van Advies, kunnen bepaalde acties van de bestuursleden eisen. Wanneer dit niet gebeurt kunnen de bestuursleden in theorie afgezet worden. In de onderzochte casussen is hier echter geen sprake geweest. Een respondent geeft aan dat de bestuursleden van de

coöperatie *“niet eens denken aan het misbruik maken van een situatie”* (Lid wijkcoöperatie 2). Een lid geeft daarnaast aan dat de bestuursleden niet aangesproken worden op de geboekte resultaten, maar voornamelijk op aanwezigheid van vertrouwen en integriteit. Deze perceptie wordt verwoord door een lid van wijkcoöperatie 1: *“wanneer ze geen vakantiehuisje kopen of een nieuwe auto kopen ofzo kan er niet echt veel fout gaan. Je weet dat ze het beste met de wijk voor hebben anders begin je ook niet zoiets”* (Lid wijkcoöperatie 1).

In de overige initiatieven hebben de buurtbewoners geen formele sanctiemogelijkheden voor handen. Echter, wanneer bepaalde plannen van de initiatiefnemers op weerstand van de wijkbewoners stuiten, worden over het algemeen de plannen aangepast. De initiatiefnemers van de burgerinitiatieven parkbeheer 2 en 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer passen de plannen aan wanneer meerdere bewoners aangeven ontevreden te zijn:

“Los van wel of je niet wil je moet je wel aanpassen. Dat is ook niet erg, er zijn ook absolute waarde waar je niet omheen kan. Je bent opzoek naar draagvlak” (Initiatiefnemer burgerinitiatief speeltuinbeheer).

In de overige initiatieven, waaronder ook de wijkcoöperaties, worden de plannen, diensten of activiteiten aangepast naar individuele behoeftes en klachten van gebruikers en getroffen buurtbewoners. In individuele contactmomenten wordt direct gezocht naar oplossingen voor ongewenste effecten en worden de praktijken van de initiatieven aangepast. Deze werkwijze wordt verwoord door een vrijwilliger van het buurthuis: *“als bepaalde activiteiten toch niet helemaal naar hun zin is van mensen, als mensen dat zeggen, dan vragen waar heb je last van en dan pas je het gelijk aan”* (Gebruiker buurthuis). Echter, het beslissingsrecht om een situatie wel of niet aan te passen ligt in alle gevallen bij de initiatiefnemers. Wanneer de ideeën van de buurtbewoners niet binnen het opgestelde globale plan van de initiatiefnemers valt, wordt het plan niet aangepast en hebben de buurtbewoners geen mogelijkheid om hier bezwaar tegen te maken. Dit beslissingsrecht wordt geïllustreerd door de initiatiefnemer van burgerinitiatief parkbeheer 3:

“We [initiatiefnemers] hebben hele groter inbreng erin en hele grote vrijheid. Ik wil kunst in het park. Dan gaan we met onze groep bekijken wat voor kunst is dat, past het in het park dan kunnen we zeggen ja of nee. Er kan heel veel, die openheid is er ook gewoon. De mogelijkheid is er om bepaalde dingen aan te passen” (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 3).

Tabel 6: Descriptieve analyse throughputlegitimiteit

Initiatief	Transparant	Deliberatie	Verantwoording
Wijkcoöperatie 1	Diensten/activiteiten en resultaten	Bedrijfsvoering (leden) Individuele klachten	Officieel afzetten Plannen worden aangepast na individuele klachten
Wijkcoöperatie 2	Activiteiten, resultaten en effecten	Bedrijfsvoering (leden) Individuele klachten	Officieel afzetten Plannen worden aangepast na individuele klachten

Buurthuis	Activiteiten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Sociaal maatschappelijk initiatief	Diensten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Re-integratie 1	Diensten en effecten	Diensten (gebruikers)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Re-integratie 2	Diensten en effecten	Diensten (gebruikers)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Sociaal ondernemer parkbeheer 1	Activiteiten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Sociaal ondernemer parkbeheer 2	Activiteiten, resultaten en effecten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Sociaal ondernemer parkbeheer 3	Activiteiten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Burgerinitiatief parkbeheer 1	Activiteiten en resultaten	Individuele wensen en klachten (gebruikers en getroffen)	Plannen worden aangepast na individuele klachten
Burgerinitiatief parkbeheer 2	Activiteiten, resultaten en proces	Besluitvormingsproces Algemeen belang (getroffen)	Plannen worden aangepast na weerstand bewoners
Burgerinitiatief parkbeheer 3	Activiteiten, resultaten en proces	Besluitvormingsproces Algemeen belang (getroffen)	Plannen worden aangepast na weerstand bewoners
Burgerinitiatief verkeersveiligheid	Resultaten, effecten en proces	Besluitvormingsproces Algemeen belang (getroffen)	Plannen worden aangepast na weerstand bewoners
Burgerinitiatief herontwikkeling straat	Activiteiten, resultaten en proces	Besluitvormingsproces Algemeen belang (getroffen)	Plannen worden aangepast na weerstand bewoners
Burgerinitiatief speeltuinbeheer	Activiteiten, resultaten en proces	Besluitvormingsproces Algemeen belang (getroffen)	Officieel afzetten Plannen worden aangepast na weerstand bewoners

5.2.3 Outputlegitimiteit

Outputlegitimiteit gaat in op de resultaten van de verschillende uitingsvormen van de democratie.

Responsiviteit. Uit de gesprekken met de gebruikers van de initiatieven komt een algemeen positief beeld naar voren. Al deze respondenten geven aan tevreden te zijn over de resultaten van de initiatieven. Twee respondenten geven aan ontevreden te zijn over de communicatie richting de wijk. Voor hen was niet duidelijk wat het initiatief ging doen en hoe men hier inspraak in had. Nagenoeg alle initiatiefnemers geven aan te streven naar de tevredenheid van alle wijkbewoners:

“Als mensen komen met realistische dingen, dan willen we dat [activiteiten aanpassen] graag doen. Belangrijkste is dat de bewoners, mensen om de tuin, er geen last van hebben” (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 1).

Wanneer de mening van een wijkbewoner echter haaks staat op de algemene doelstelling van een initiatief, streven de initiatiefnemers niet naar de tevredenheid van deze bewoner. Dit blijkt uit de reactie van sociaal ondernemer parkbeheer 1, wanneer sommige buurtbewoners aangeven liever een parkeerplaats te hebben dan een park: *“ik laat mensen altijd gewoon klagen, ventileren en dan buig ik een beetje in mee. Vindt u het ook goed als ik zeg waarom we dit doen. Dan zeggen mensen het zou mijn ding niet zijn en dan zien ze wel het nut ervan in. Of niet. En dan zijn de meningen verschillend. Dat is dan zo”* (Initiatiefnemer sociaal onderneming parkbeheer 1).

Tenslotte staat bij het burgerinitiatief parkbeheer 3 niet de tevredenheid van de gebruikers, maar de doelstelling van het initiatief voorop: *“als er heel weinig mensen in het park komen zou me dat een worst wezen. Het gaat om de flora en fauna”* (Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 3).

Terugkoppeling. Uit de interviews blijkt dat het criterium terugkoppeling op grofweg twee manieren invulling krijgt in de onderzochte initiatieven. Wanneer initiatiefnemers buurtbijeenkomsten organiseren om de wensen en ideeën van de wijkbewoners op te halen, wordt in een volgende bijeenkomst naar de wijkbewoners teruggekoppeld hoe deze input toegepast is in de plannen van de initiatiefnemers. Initiatiefnemer van burgerinitiatief verkeersveiligheid illustreert de terugkoppeling omtrent de gebruikers:

“We hebben dus de problemen opgehaald in de wijk. We hebben oplossingen bedacht die hebben we bij een volgende bijeenkomst getoetst. Dan komen er nog veel oplossingen bij” (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid)

De overige initiatieven komen in individuele contactmomenten met wijkbewoners – gebruikers en getroffen – direct tot concrete afspraken, zoals hierboven beschreven. In een volgend informeel gesprek wordt verwezen naar de realisatie van deze afspraken. In alle initiatieven lijkt de terugkoppeling echter sporadisch ingevuld te worden:

“Dan ben je al zo ver gevorderd stadium, dat je iets hebt aangepast dat je daar niet over na denkt” (Initiatiefnemer burgerinitiatief verkeersveiligheid)

“Als je langsloopt dan spreek je elkaar natuurlijk, maar het is niet dat ze ons echt daarvoor op gaan zoeken. Als je echt kritisch bent, dan kan het terugkoppelen zeker beter” (Gebruiker sociaal maatschappelijk initiatief)

Daarnaast communiceren alle initiatieven over hun resultaten, diensten en/of activiteiten. Dit gebeurt via social media, een eigen website en via persoonlijke contactmomenten. De foto's geven een goede indruk van de gerealiseerde activiteiten en resultaten. Door de inzet van verschillende communicatiekanalen wordt getracht een zo breed mogelijk publiek te bereiken.

Tabel 7: Descriptieve analyse outputlegitimiteit

Initiatief	Responsiviteit	Terugkoppeling
Wijkcoöperatie 1	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (leden) Sporadisch in individuele gesprekken (getroffen)
Wijkcoöperatie 2	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (leden) Sporadisch in individuele gesprekken (getroffen)
Buurthuis	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Sociaal maatschappelijk initiatief	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Re-integratie 1	Tevredenheid gebruikers van belang	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers)
Re-integratie 2	Tevredenheid gebruikers van belang	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers)
Sociaal ondernemer parkbeheer 1	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Sociaal ondernemer parkbeheer 2	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Sociaal ondernemer parkbeheer 3	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief parkbeheer 1	Algemeen belang centraal	Sporadisch in individuele gesprekken (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief parkbeheer 2	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief parkbeheer 3	Doelstelling centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief verkeersveiligheid	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief herontwikkeling straat	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (gebruikers en getroffen)
Burgerinitiatief speeltuinbeheer	Algemeen belang centraal	Terugkoppeling in bijeenkomsten (gebruikers en getroffen)

5.2.4 Conclusie

In hoofdstuk 5.2 is een antwoord geformuleerd op de deelvraag ‘Hoe geven uitingsvormen van de doe-democratie invulling aan de criteria van democratische legitimiteit?’

Uit bovenstaande paragrafen blijkt dat de eigenaren en getroffen bewoners, inderdaad twee verschillende groepen kunnen zijn in de doe-democratie, zoals voorspeld door Mulgan (2003). Ook wanneer de gebruikers en getroffen bewoners in een en dezelfde groep samenkomen – als de omgeving de gehele wijk beslaat – vinden over het algemeen twee aparte bijeenkomsten plaats.

Daarnaast blijkt dat de criteria van democratische legitimiteit vrijwillig worden geborgd door de respondenten. Van externe druk vanuit de wijkbewoners of gemeenteambtenaren lijkt nauwelijks sprake. De respondenten geven aan zelf buurtbijeenkomsten op te zetten of individuele gespreksmomenten aan te gaan om zo de behoeftes van *gebruikers* op te halen. Wanneer initiatiefnemers formele buurtbijeenkomsten organiseren vindt deliberatie voornamelijk bij de start van een initiatief of bij grote veranderingen plaats, om gezamenlijk tot een plan te komen. In deze casussen ontstaan kerngroepen, waar uiteindelijk de besluiten gemaakt worden. In de andere initiatieven vindt deliberatie met de gebruikers gedurende het gehele proces plaats, waar de ruim opgezette kaders invulling krijgen door de participatie van de gebruikers. Binnen de wijkcoöperaties en burgerinitiatieven speeltuinbeheer, hertontwikkeling straat, verkeersveiligheid, parkbeheer 2 en 3 worden de wijkbewoners of leden geïnformeerd over het hele besluitvormingsproces met de bijbehorende knelpunten. De leden van de coöperaties beschikken ook over formele sanctiemogelijkheden.

Betreft het de *getroffen* bewoners, dan ligt het initiatief over het algemeen bij de bewoners zelf. De geraakte omwonenden weten de initiatiefnemers te vinden, om vervolgens samen tot een oplossing te komen. In vijf casussen – burgerinitiatieven speeltuinbeheer, hertontwikkeling straat, verkeersveiligheid, parkbeheer 2 en 3 – organiseren de initiatiefnemers een bijeenkomst om ongewenste gevolgen weg te nemen. In deze gevallen wordt een aspect van het initiatief aangepast wanneer het op weerstand van meerdere wijkbewoners stuit. In alle onderzochte maatschappelijke initiatieven ligt het beslissingsrecht over een bepaalde klacht echter bij de initiatiefnemers. De getroffen buurtbewoners lijken nauwelijks in de positie te verkeren waarin zij een andere gewenste situatie kunnen afdwingen. Sanctiemogelijkheden zijn dan ook erg gelimiteerd.

Daarnaast dient opgemerkt te worden dat in twee derde van de onderzochte initiatieven het proces met de getroffen buurtbewoner in individuele gesprekken opgelost wordt. De informele aard van de gesprekken kan wellicht verklaren, waarom de overgrote meerderheid van de initiatiefnemers niet verwijst naar getroffen buurtbewoners wanneer gesproken wordt over democratisch legitiem handelen, zoals beschreven in paragraaf 5.1.3.

Overlap wijk en gemeente

Wanneer de praktijken van democratische legitimiteit jegens de wijk en de gemeente worden vergeleken, is één situatie van overlap aan te wijzen. Wanneer de verantwoordingsrelatie met de gemeente als ‘nieuw en procesgericht’ gedefinieerd wordt, komt het hebben van draagvlak van de wijk als subsidievoorwaarde naar voren, zoals beschreven in hoofdstuk 4. In de praktijk lijkt de rol van de gemeente in de relatie tussen initiatiefnemer en wijkbewoner echter minimaal. Zo heeft de gemeente Rotterdam bij één initiatief – herontwikkeling straat – enquêtes afgenomen om het draagvlak onder de buurtbewoners te toetsen. In de andere gevallen informeert een gemeenteambtenaar bij de desbetreffende wijkmanager achteraf. Ook verwijst maar één respondent naar deze subsidievoorwaarde. Om deze redenen lijkt de relatie met de gemeente los te staan van de democratische legitimiteitsrelatie met de wijkbewoners.

6. Normatieve analyse: in welk perspectief passen de waargenomen praktijken van democratische legitimering door initiatieven?

De bevindingen uit de empirische data passen, zoals te verwachten is, niet een op een bij de ideaaltypen van democratische legitimiteit. Desondanks zal er aan de hand van de verschillende criteria gepoogd worden de onderzochte initiatieven te plaatsen onder de representatieve democratie (RD) of doe-democratie (DD). Het criterium responsiviteit is daarnaast nagenoeg hetzelfde bezien vanuit de doe-democratie en de representatieve democratie. Dit criterium zal daarom geen onderdeel zijn van de normatieve analyse.

6.1 Legitimatie door initiatieven bezien vanuit het raamwerk van de representatieve democratie

Bij de evaluatie van democratische legitimiteit in de representatieve democratie staat de essentie van collectieve besluitvorming en hiërarchische controle centraal. Typerend voor de representatieve democratie is dat de criteria van democratische legitimiteit op een formele wijze invulling krijgen.

6.1.1 Inputlegitimiteit

Inputlegitimiteit start met het criterium **open agendavorming**. Hier wordt het initiatief beoordeeld op de mate van openheid en toegankelijkheid voor iedereen om wensen op de agenda van de besluitnemers te zetten. Dit criterium moet aan het begin van een besluitvormingsproces invulling krijgen (Bekkers & Edwards, 2007: 39).

De burgerinitiatieven parkbeheer 2,3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer vertonen de grootste overeenkomsten met het criterium open agendavorming bezien vanuit de representatieve democratie. Ze organiseren buurtbijeenkomsten, soms aangevuld met een inspraakformulier op de website, om zo met alle wijkbewoners tot een plan van aanpak te komen. Bij grote veranderingen worden opnieuw bijeenkomsten georganiseerd. Doordat er meerdere mogelijkheden zijn om ideeën op de lege agenda van de initiatiefnemers te plaatsen, en deze mogelijkheden voor iedereen toegankelijk zijn, krijgen deze vijf initiatieven de beoordeling RD +.

Eenzelfde situatie is geconstateerd bij de twee wijkcoöperaties. In informele bijeenkomsten halen de initiatiefnemers de wensen van de wijkbewoners op. Tijdens aparte bijeenkomsten met de leden worden de doelstelling en algemene focusgebieden van de coöperaties vastgesteld. Doordat deze bijeenkomsten niet voor iedereen toegankelijk zijn, maar alleen voor de leden wordt een matige score toegekend: RD ±.

Ook het buurthuis organiseert een keer in het half jaar een inspraakavond om de agenda voor het komende halfjaar vast te stellen met de wijkbewoners. Hier geldt echter dat alle wensen zelf uitgevoerd dienen te worden door de wijkbewoners. Het criterium open agendavorming bezien vanuit de representatieve democratie gaat niet op.

De overige zeven initiatieven bieden geen mogelijkheid om ideeën op de agenda van de initiatiefnemers te plaatsen, voordat de realisatie van het initiatief daadwerkelijk van start gegaan is.

Of wijkbewoners tijdens de uitvoering van een initiatief hun wensen en ideeën op de agenda van het initiatief kunnen plaatsen, moet blijken uit de normatieve analyse van de doe-democratie.

Het tweede criterium van inputlegitimiteit is de **mogelijkheid tot participatie**. In de representatieve democratie horen burgers op een gemakkelijke manier toegang te hebben om te participeren in het besluitvormingsproces (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 20). De burgerinitiatieven parkbeheer 2, 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer borgen dit criterium tijdens de buurtbijeenkomsten. Alle wijkbewoners kunnen deelnemen aan deze buurtbijeenkomsten. Zoals in paragraaf 5.2.1 beschreven, ontstaan binnen deze initiatieven kerngroepen waarin de plannen verder uitgewerkt en bediscussieerd worden. In de kerngroep van het burgerinitiatief verkeersveiligheid kunnen niet alle wijkbewoners participeren, waardoor dit initiatief een RD ± score krijgt. In de andere vier initiatieven kunnen alle wijkbewoners participeren in de kerngroep waardoor deze vier initiatieven een RD + beoordeling krijgen.

In de twee wijkcoöperaties hebben alleen de leden de mogelijkheid om te participeren in het besluitvormingsproces. Alhoewel alle wijkbewoners ideeën aan kunnen dragen, wordt met een kleinere groep leden besloten op welke aspecten in de wijk de focus gelegd wordt, hierdoor worden deze initiatieven beoordeelt met RD ±.

In de overige acht initiatieven vindt de mogelijkheid tot participatie volledig plaats in de uitvoering van het initiatief. De initiatiefnemers stellen zelf bepaalde kaders op, waarna in de uitvoering van deze kaders ruimte is voor inbreng van de wijkbewoners. Deze werkwijze hanteert in hoge mate de criteria van de doe-democratie.

De laatste norm die bij inputlegitimiteit hoort is de mate van **representatie** van beleid. In de representatieve democratie is het van belang dat diegenen die de beslissingen maken een afspiegeling zijn van diegenen die de gevolgen van het beleid ondervinden (Engelen & Sie Dhian Ho, 2004: 20). De initiatiefnemers van burgerinitiatief parkbeheer 3, burgerinitiatief speeltuinbeheer, burgerinitiatief herinrichtingstraat en het sociaal maatschappelijk initiatief kunnen gezien worden als representatief aan de wijk waarin ze opereren, wat duidt op een RD + score.

In de overige initiatieven is geen sprake van een representatieve groep initiatiefnemers. In de casussen van re-integratietrajecten 1 en 2 en het buurthuis is dit deels te verklaren door het gegeven dat de gebruikers van deze initiatieven bestaat uit laagopgeleiden. Voor de organisatie van het initiatief is enige vorm van deskundigheid nodig is. De sociaal ondernemingen parkbeheer 1, 2 en 3 zijn gestart vanuit een verdienmodel, wat eraan kan dragen dat de representativiteit niet vooropstaat, maar de deskundigheid binnen het initiatief.

6.1.2 Throughputlegitimiteit

Wat betreft het criterium **transparantie** moeten de betrokken buurtbewoners op een gemakkelijke manier toegang hebben tot informatie over de genomen besluiten in alle fases van het besluitvormingsproces (Bovens, 2007; Eshuis & Edwards, 2012: 8) De burgerinitiatieven parkbeheer 2, 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer zijn de initiatieven die aan dit criterium voldoen. Alle wijkbewoners worden vooraf geïnformeerd over de plannen, gedurende het proces wordt de wijk op de hoogte gehouden van de vorderingen van het initiatief en wanneer de plannen gerealiseerd zijn worden de wijkbewoners hiervan op de hoogte gebracht. De actieve burgers nemen het initiatief om deze informatie te verspreiden. Ongeveer vier keer per jaar of bij

grote veranderingen of beslissingen wordt een bijeenkomst georganiseerd. In de tussentijd wordt via social media en website bericht over de genomen besluiten. Op deze manier voldoen deze burgerinitiatieven volledig aan het criterium transparantie gezien vanuit de representatieve democratie, RD +. Binnen de twee wijkcoöperaties is eenzelfde situatie geconstateerd. Doordat deze informatie niet voor alle wijkbewoners toegankelijk is, wordt het criterium transparantie beoordeeld als matig, RD ±. In overige initiatieven ontbreekt de communicatie over het besluitvormingsproces.

Na de informatiefase moet iedereen een **debat** kunnen aangaan, waarin zowel het besluitvormingsproces als de gerealiseerde plannen en gevolgen onderwerp van discussie zijn (Bekkers & Edwards, 2007; Bovens, 2007). De burgerinitiatieven parkbeheer 2, 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer borgen het criterium deliberatie volledig via de principes van de representatieve democratie. Deze initiatieven organiseren buurtbijeenkomsten waar de initiatiefnemers samen met de wijkbewoners tot een plan van aanpak komen. Hierdoor hebben wijkbewoners direct de mogelijkheid om het besluitvormingsproces en de plannen te bevragen. Score: RD +.

In de twee wijkcoöperaties wordt ook door de initiatiefnemers ruimte geboden om over de te nemen besluiten vragen te stellen. Naar aanleiding van impactmetingen hebben de twee coöperaties bijvoorbeeld een informeel discussiemoment omtrent deskundigheidsbevordering georganiseerd. Dit debat is echter alleen toegankelijk voor de leden, waardoor het criterium deliberatie als matig bestempeld wordt, RD ±.

Vervolgens moet de throughputfase afgesloten worden met de mogelijkheid om de initiatiefnemer ter **verantwoording** te roepen omtrent het besluitvormingsproces, resultaten en gevolgen (Bovens, 2007). Hierbij moeten de buurtbewoner in staat zijn om sancties op te leggen aan de initiatiefnemers. Terechthouding of afzetting zijn voorbeelden van sancties die aanwezig zijn in de representatieve democratie. Alleen de leden van de wijkcoöperaties en speeltuinvereniging hebben bepaalde formele sanctiemogelijkheden in handen. Deze initiatieven hebben zichzelf zo georganiseerd dat de leden de bestuursleden kunnen afzetten wanneer zij niet naar behoren functioneren. Echter, in de praktijk is hier geen sprake van. De bestuursleden worden nauwelijks beoordeeld op de resultaten, maar de aanwezigheid van vertrouwen speelt juist een grote rol, zoals beschreven in 5.2.2.

Desalniettemin, zitten de leden van de wijkcoöperaties en speeltuinvereniging in een positie waarin ze de initiatiefnemers onder druk kunnen zetten om bepaalde veranderingen door te voeren. Doordat de sanctiemogelijkheid alleen voor de aangesloten leden geldt, wordt het criterium verantwoording als matig beoordeeld, RD ±.

6.1.3 Outputlegitimiteit

Tenslotte moet invulling gegeven worden aan het criterium van **terugkoppeling**. Dit criterium vindt aan het eind van een besluitvormingsproces plaats en valt daarmee onder outputlegitimiteit. De besluitnemers moeten terugkoppeling geven aan de betrokken wijkbewoners over de gerealiseerde resultaten, gevolgen en het besluitvormingsproces zelf. Leerpunten dienen als input voor een volgend besluitvormingsproces (Linker, 2009 geciteerd in Bovens & Schillemans, 2009).

De burgerinitiatieven parkbeheer 2, 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer organiseren voor zowel de gebruikers als getroffen bewoners respectievelijk inspraakavonden of

bijeenkomsten om tot een gezamenlijke oplossing omtrent een klacht te komen. Tijdens bijeenkomsten worden de wensen of klachten die in een vorige bijeenkomst opgehaald zijn getoetst. Dit gebeurt echter wel sporadisch, waardoor een matige score toegekend wordt: RD ±. Een soortgelijke situatie vindt bij de wijkcoöperaties plaats, weliswaar alleen met de leden: RD ±. In de overige initiatieven is eenzelfde borging niet geconstateerd.

6.1.4 Deelconclusie

Concluderend kan gesteld worden dat de burgerinitiatieven parkbeheer 2,3, verkeersveiligheid, hertontwikkeling straat en speeltuinbeheer de grootste overeenkomsten vertonen met het representatief democratisch ideaaltype van democratische legitimiteit. De criteria open agendavorming, participatiemogelijkheid, transparantie, deliberatie en terugkoppeling krijgen in deze initiatieven invulling gezien vanuit de representatieve democratie. De criteria van democratische legitimiteit krijgen in bovenstaande initiatieven op een dergelijke manier invulling dat collectieve besluitvorming en hiërarchische controle vanuit de gehele wijk gestimuleerd wordt. Dit blijkt ten eerste uit de observatie dat bij de start van een initiatief diverse communicatiekanalen worden ingezet om zoveel mogelijk wijkbewoners te bereiken. Ten tweede hebben alle wijkbewoners de mogelijkheid om vrijblijvend hun ideeën en wensen op de open agenda van de initiatiefnemers te zetten. Samen met de wijkbewoners willen de initiatiefnemers tot een breed gedragen plan komen. Wanneer naar de inhoud van de verstrekte informatie en discussies gekeken wordt, blijkt ten derde dat nieuwe ontwikkelingen en ideeën altijd gepresenteerd worden en de initiatiefnemers openstaan voor veranderingen en discussie. Momenten voor debat worden dan ook door de initiatiefnemers zelf geïnitieerd. De initiatiefnemers communiceren regelmatig over het besluitvormingsproces en de voortgang van hun projecten. Hierbij worden de problemen die ze tijdens het proces ondervinden ook overgebracht naar de wijkbewoners. De initiatiefnemers leggen op deze manier voortdurend verantwoording af over de voortgang van hun plannen en besluitvormingsproces aan alle betrokken wijkbewoners. Hierdoor zijn de wijkbewoners in staat om de initiatiefnemers te controleren.

In het contact met de leden is binnen de twee wijkcoöperaties eenzelfde situatie geconstateerd. In de speeltuinvereniging en de wijkcoöperaties zijn formele sanctiemogelijkheden aanwezig om de controlemogelijkheden van de leden kracht bij te zetten.

6.2 Legitimatie door initiatieven gezien vanuit het raamwerk van de doe-democratie

In de beoordeling van democratische legitimiteit in de doe-democratie worden de uitingsvormen van de doe-democratie getypeerd als systemen van zelforganisatie met *reflexive accountability*. De criteria van democratische legitimiteit kunnen informeel van aard zijn.

6.2.1 Inputlegitimiteit

In de doe-democratie vindt het criterium van **open agendavorming** plaats tijdens de uitvoering van het initiatief (Verhoeven et al, 2014: 10). De gebruikers en de getroffen bewoners moeten daarbij de mogelijkheid hebben om op een eenvoudige manier ideeën aan te dragen.

Het sociaal maatschappelijk initiatief, re-integratie 1 en 2, buurthuis, sociaal ondernemingen parkbeheer 1, 2 en 3 en het burgerinitiatief parkbeheer 1 worden gekenmerkt door hun focus op 'doen'. In deze initiatieven geldt dat wijkbewoners dienen te participeren in het initiatief, alvorens de

bewoners ideeën kunnen aandragen. Dit principe wordt aangeduid met 'inspraak mits participatie'. Op deze manier is geen sprake van open agendavorming, wat resulteert in de score X. Deze score is vanuit democratisch oogpunt een reden tot zorg.

In de praktijk van de wijkcoöperaties wordt het criterium van open agendavorming zowel ingevuld gezien vanuit de representatieve democratie als de doe-democratie. In een gezamenlijk besluitvormingsproces worden de doelstelling en algemene focusgebieden van de initiatieven opgesteld. Dit linkt aan het ideaaltype van de representatieve democratie, zoals hierboven beschreven. In de dagelijkse gang van zaken zetten de initiatiefnemers ook in op het ophalen van diverse behoeftes van wijkbewoners. Door gebrek aan tijd en mankracht kunnen niet alle wensen door de wijkcoöperaties uitgevoerd worden, waardoor de medewerking van de wijkbewoners gevraagd wordt. Hierdoor wordt het criterium van open agendavorming als matig bestempeld, wat leidt tot de score DD ±.

Het tweede criterium van inputlegitimiteit is de **mogelijkheid tot participatie**. De gebruikers en de getroffen bewoners moeten de mogelijkheid hebben om te participeren in het initiatief. Deze ruimte tot participatie vindt in de uitvoeringsfase van het initiatief plaats (Verhoeven et al., 2014: 15).

Het criterium wordt door het sociaal maatschappelijk initiatief, sociaal ondernemingen parkbeheer 1, 2 en 3, het burgerinitiatief parkbeheer 1, de twee wijkcoöperaties en het buurthuis op deze manier ingevuld. Alle initiatiefnemers van deze initiatieven geven aan dat iedereen kan participeren. Wanneer wijkbewoners participeren in het initiatief hebben zij de mogelijkheid om ideeën aan te dragen, waarna deze ook zelf uitgevoerd dienen te worden. Hierdoor hebben de gebruikers van het initiatief direct invloed op de praktijk van het initiatief, wat leidt tot de score DD +.

De twee initiatieven omtrent re-integratie behoeven in het kader van inputlegitimiteit extra aandacht. In deze twee initiatieven hebben de gebruikers van het initiatief de mogelijkheid tot inspraak en participatie. De initiatiefnemers geven aan nauwelijks contact te hebben met de omwonenden. Over de mogelijkheid tot inspraak of participatie voor de getroffen buutbewoners kan dus geen uitspraak gedaan worden. De criteria open agendavorming en mogelijkheid tot participatie krijgen de score matig, DD ±.

Betreft het criterium **representativiteit** moeten de gebruikers en getroffen bewoners het gevoel hebben dat hun belangen vertegenwoordigd en behartigd worden door de initiatiefnemers. Dit wordt symbolische representatie genoemd (Pitkin, 1967). De onderzochte initiatieven zetten op verschillende manieren in om symbolische representatief te zijn voor de wijk waarin ze opereren. Voor wijkcoöperatie 1, het sociaal maatschappelijk initiatief en het buurthuis zet een diverse groep vrijwilligers zich in. Via hen worden de verschillende belangen in de wijk gerepresenteerd, waardoor score DD + toegekend wordt aan deze initiatieven. Alhoewel wijkcoöperatie 2 en sociaal onderneming parkbeheer 2 hier ook naar streven, vertegenwoordigen de vrijwilligers niet de diversiteit van de wijkbewoners, wat leidt tot score X.

Daarnaast zetten enkele initiatiefnemers actief in op het ophalen van verschillende belangen en wensen die in de wijk spelen. Via diverse communicatiekanalen, zoals beschreven in 5.2.1, halen wijkcoöperatie 1, burgerinitiatief verkeersveiligheid, burgerinitiatief parkbeheer 2 en 3 zo veel mogelijk verschillende belangen en wensen op in de wijk. Hierdoor lijkt het erop dat de initiatieven

symbolisch representatief zijn, waardoor de score DD + toegekend wordt. De re-integratie 1 en 2 handelen vanuit de behoeftes van hun gebruikers en passen hun programma hier direct op aan, waardoor zij ook als symbolisch representatief aangeduid worden, DD +. Eén van de gebruikers van burgerinitiatief verkeersveiligheid spreekt dit tegen, waardoor voor dit initiatief een matige score toegekend wordt: DD ±. Burgerinitiatief parkbeheer 1 zet zelf niet actief in op het ophalen van de verschillende belangen van de wijkbewoners. Of op deze manier verschillende belangen vertegenwoordigd worden is de vraag, wat leidt tot een matige score, DD ±.

Opgemerkt dient te worden dat de sociaal ondernemers van parkbeheer 1 en 3 niet inzetten op de representativiteit van hun initiatief. Zowel bezien vanuit de criteria van de representatieve democratie als de doe-democratie voldoen deze initiatieven niet aan het criterium van representativiteit. Om deze reden worden deze sociale ondernemingen als niet representatief getypeerd, aangeduid met X.

6.2.2 Throughputlegitimiteit

Transparantie houdt in dat zowel de eigenaren als de getroffen burgers beschikken over informatie om de gevolgen en resultaten van het initiatief te kunnen beoordelen (Hirst (1994: 22)). Uit de beschrijvende analyse blijkt dat dit criterium door vijf initiatieven volledig op deze manier ingevuld wordt. Wijkcoöperatie 2, sociaal ondernemer parkbeheer 2 en burgerinitiatief verkeersveiligheid communiceren niet alleen over hun diensten/activiteiten en resultaten, maar ook over de (positieve) effecten die deze diensten/activiteiten hebben voor de wijk, waardoor de score DD + toegekend wordt.

De overige initiatieven, op de sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3 na, voldoen gedeeltelijk aan dit criterium. De initiatieven informeren de gehele wijk over de start van hun initiatief en globale plannen, maar gaan niet in op de effecten. Alle wijkbewoners kunnen op deze manier op een globale manier inschatten wat hen te wachten staat. Een bezwaar hierbij is dat de informatie soms te algemeen is of niet up-to-date. Daarbij is de informatie vaak gericht op het enthousiasmeren van bewoners of aantrekken van gebruikers of vrijwilligers, in tegenstelling tot het puur transparant werken. Wanneer initiatieven ook buurtbijeenkomsten organiseren is er wel de mogelijkheid om direct dieper in te gaan op de verkregen informatie, dit ontbreekt bij de overige initiatieven. De onvolledigheid van de informatie maakt het dat een matige score toegekend wordt, DD ±.

De sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3 werken niet open en transparant. Ze communiceren bij de start van hun projecten zo min mogelijk naar de wijkbewoners, om zo participatie uit te lokken en verwachtingen en onderlinge conflicten van de bewoners in te dammen. Deze werkwijze leidt tot de score X.

Daarnaast moet er sprake zijn van **deliberatie** tussen de initiatiefnemer en de gebruikers en getroffen bewoners. Het debat met de getroffen bewoners moet gaan over de gevolgen van de acties van de initiatiefnemers (Hirst, 1994: 21; Verhoeven et al., 2014). In vijf van de vijftien initiatieven organiseren de initiatiefnemers een soort gelijk debat. De initiatiefnemers van burgerinitiatieven parkbeheer 2 en 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer initiëren het debat wanneer een bepaald probleem door meerdere getroffen omwonenden ervaren wordt. In een bijeenkomst wordt gezocht naar een oplossing.

In de overige initiatieven weten de betrokken bewoners zelf een debat met de initiatiefnemers op te

zetten, wanneer zij enige vorm van overlast ervaren. Hier komen de voordelen van gedecentraliseerde besluitvorming, die typerend is voor de doe-democratie, duidelijk naar voren (Hirst, 1994: 21). Door de decentrale aard van de initiatieven kunnen discussies in informele directe gesprekken plaatsvinden en komen besluiten in constant overleg met de getroffen bewoners tot stand. In het contact met de wijkbewoners zoeken de initiatiefnemers direct naar een oplossing om de getroffen buurtbewoners tegemoet te komen.

Het debat tussen de initiatiefnemers en de gebruikers moet gaan over de resultaten van het initiatief (Hirst, 1994: 21; Verhoeven et al., 2014). Uit de descriptieve analyse blijkt dat in het gesprek met de gebruikers voornamelijk de vorm en inhoud van de aangeboden diensten of praktijken besproken worden. De burgerinitiatieven parkbeheer 2, 3, verkeersveiligheid, herontwikkeling straat en speeltuinbeheer organiseren bijeenkomsten bij de start van het initiatief of wanneer er grote veranderingen plaatsvinden. Tijdens deze bijeenkomsten wordt ook sporadisch het besluitvormingsproces van de initiatieven bevestigd. De 'echte' discussies vinden in deze initiatieven echter voornamelijk plaats in een kleinere kerngroep. Om deze reden geven deze initiatieven voornamelijk invulling aan het criterium deliberatie gezien vanuit de representatieve democratie.

In de overige initiatieven vinden discussies tussen de gebruikers en initiatiefnemers gedurende het gehele project plaats. In het sociaal maatschappelijk initiatief, de sociale ondernemingen parkbeheer 1, 2, 3, het burgerinitiatief parkbeheer 1, de re-integratie-initiatieven en het buurthuis gaat het gesprek van alledag over de aangeboden diensten en geboekte effecten. De gebruikers van deze initiatieven bevroegen echter niet de effectiviteit van het initiatief. Het debat is gegrond op individuele klachten, waardoor de gebruikers eenzelfde positie innemen als de getroffen omwonenden. Het 'echte' debat over de resultaten van de initiatieven wordt tussen de initiatiefnemers zelf gevoerd, waar de buurtbewoners geen deel van uit kunnen maken. Doordat de opmerkingen van de getroffen bewoners en gebruikers wel onderwerp van discussie zijn, wordt een matige score toegekend, DD ±

In de casussen van de coöperaties worden vanuit de initiatiefnemers informele bijeenkomsten opgezet waar de doelstelling, besluitvormingsproces, prestaties en effecten met de leden besproken worden. In onafhankelijke impactmetingen worden de leden gevraagd naar de effectiviteit en resultaten van de coöperaties. Dit duidt op collectieve besluitvorming met de leden, waardoor het criterium met de leden geplaatst wordt onder het ideaaltypen van de representatieve democratie. Ongewenste gebeurtenissen met omwonenden worden op individuele wijze opgelost, wat duidt op de doe-democratie. Score: DD +.

Daarnaast moeten de gebruikers en getroffen buurtbewoners in de positie verkeren om de initiatiefnemer ter **verantwoording** te roepen. In de doe-democratie betekent dit dat de gebruikers verandering moeten kunnen eisen wanneer zij van mening zijn dat de activiteiten van het initiatief ineffectief zijn, en de getroffen buurtbewoners moeten een alternatief op kunnen zetten (Trechsel, 2010: 1059).

De getroffen burgers lijken in deze studie nauwelijks in de positie te verkeren om zelf veranderingen te kunnen doorvoeren. In slechts één van de onderzochte initiatieven (burgerinitiatief parkbeheer 2) hebben de omwonenden een alternatief opgezet. Waar de initiatiefnemers een vast podium in het park wilden plaatsen, zijn de overige buurtbewoners in actie gekomen om hier een tijdelijk podium van te maken. Een van de initiatiefnemers geeft hierbij aan: *"wij hebben als groep besloten als er*

zoveel tegenstand is, dan is het niet verstandig om het te doen. Dan doen we het ook niet'

(Initiatiefnemer burgerinitiatief parkbeheer 2). Deze situatie geeft een indicatie dat een breder support vanuit de wijk nodig is om een alternatief te organiseren. In de overige casussen komen de klachten van getroffen bewoners voornamelijk voort uit individuele belangen, wat zou kunnen verklaren waarom in deze casussen van een alternatief organiseren geen sprake is. Hierbij moet opgemerkt worden dat de afwezigheid van alternatieven in de context van individuele problemen niet problematisch hoeft te zijn. Aangezien niet het algemeen functioneren van het initiatief op het spel staat, en de initiatiefnemers het algemeen belang voor de wijk juist centraal lijken te zetten in hun besluiten, zoals beschreven in 5.2.3.

In alle onderzochte initiatieven worden de plannen of praktijken van de initiatieven aangepast wanneer dit op weerstand van getroffen wijkbewoners stuit. Zoals hierboven beschreven, vindt in twee derde van de initiatieven een individueel gesprek plaats wanneer getroffen bewoners bepaalde negatieve gevolgen ondervinden van het initiatief. Het grote voordeel van deze initiatieven – in tegenstelling tot de vijf andere initiatieven – lijkt het vermogen om een project direct aan te passen of te verwijderen wanneer een wijkbewoner hier last van ondervindt.

In de overige vijf initiatieven, worden de getroffen bewoners in buurtbijeekkomsten te woord gestaan. Wanneer een buurtbewoner aangeeft bepaalde negatieve gevolgen van het initiatief te ondervinden, wordt eerst geïnventariseerd of meerdere buurtbewoners dit ook ervaren. Wanneer dit het geval is, wordt het initiatief aangepast. Binnen deze initiatieven kan meer rekening gehouden worden met individuele belangen, en beschikken de gebruikers niet over een (zacht) sanctie-instrument, waardoor een score van DD ± toegekend is.

De gebruikers van een initiatief lijken meer in een positie te verkeren waarin zij verandering kunnen eisen. De initiatiefnemers van de wijkcoöperaties, re-integratieprojecten 1 en 2, sociaal ondernemer parkbeheer 2 en het sociaal maatschappelijk initiatief zijn financieel afhankelijk van hun gebruikers. Hierdoor handelen zij zoveel mogelijk in overeenstemming met de wensen van de gebruikers, zoals verwoord door een van de initiatiefnemers van re-integratieproject 2: *“op het moment dat je een programma biedt wat geen toegevoegde waarde heeft en niet aansluit bij hun behoeftes, dan ben je vanaf het begin kansloos. Dan zeggen ze ik leer hier niks, ik heb er niks aan en dan komen ze ook niet meer”*. Om deze reden zijn de initiatieven zo ingericht dat ze continu aangepast kunnen worden. Op deze manier is een zachte sanctiemogelijkheid ingebouwd. De combinatie van het aanpassen van de initiatieven naar wensen van de getroffen, en de aanwezigheid van een zachte sanctiemogelijkheden voor gebruikers leidt tot een score DD +.

Evenals de hierboven beschreven initiatieven is het buurthuis afhankelijk van de inkomsten en inzet van de wijkbewoners. De bestuurders geven echter aan niet verantwoordelijk te zijn voor het succes van het buurthuis en kunnen hier dan ook niet op aangesproken worden. Om deze reden hebben de gebruikers van het buurthuis geen sanctiemogelijkheden in handen. Ook de initiatiefnemers van de sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3, burgerinitiatief parkbeheer 1 en speeltuinbeheer zijn niet financieel afhankelijk van haar gebruikers. Het buurthuis, de sociaal ondernemingen parkbeheer 1 en 3, burgerinitiatief parkbeheer 1 en speeltuinbeheer passen de praktijk voortdurend aan, waardoor gekozen is om een score van DD ± toe te kennen aan deze initiatieven.

Tenslotte is het criterium **terugkoppeling** onderdeel van throughputlegitimiteit binnen de doe-democratie. Terugkoppeling jegens de eigenaren van een initiatief moet gaan over de gerealiseerde resultaten. De getroffen bewoners moeten op de hoogte gebracht worden van de aanpak van de gevolgen van een initiatief. Leerpunten die hieruit voortkomen worden door de initiatiefnemers direct toegepast (Trechsel, 2010: 1060).

Uit de descriptieve analyse blijkt dat twee derde van de initiatieven in individuele contactmomenten met wijkbewoners – gebruikers en/of getroffen – direct tot concrete afspraken komt. In een volgend informeel gesprek wordt verwezen naar de realisatie van deze afspraken. Volgens de gebruikers gebeurt dit echter niet op regelmatige basis, waardoor een score van X toegekend wordt.

6.2.3 Deelconclusie

Het buurthuis, sociaal maatschappelijk initiatief, sociaal ondernemer 1, 2 en 3, en burgerinitiatief parkbeheer 1 vervullen de meeste criteria van democratische legitimiteit gezien vanuit de doe-democratie. De getroffen omwonenden en gebruikers hebben bij deze initiatieven geen invloed op de algemene doelstelling of het globale plan. De gebruikers kunnen echter de realisatie van de plannen ideeën aandragen, mits deze zelf uitgevoerd worden. Hierdoor wordt het criteria van open agendavorming niet geborgd. De initiatiefnemers werken over het algemeen zodanig transparant dat alle wijkbewoners kunnen beslissen of ze verandering willen. In informele, individuele contactmomenten worden ook de ongewenste gevolgen van een initiatief direct aangepakt, mits deze in het globale plan van de initiatiefnemers passen. In deze studie zijn geen fundamentele veranderingen geobserveerd. In theorie zouden deze veranderingen gerealiseerd kunnen worden. Of dit in de praktijk ook gebeurd kan niet vastgesteld worden op basis van deze studie. Al met al kan gesteld worden dat deze niet traditionele vormen van democratisch legitiem handelen bijdragen aan het zelforganiserend vermogen van de initiatieven.

De overige initiatieven borgen voor hun getroffen buurtbewoners (de wijkcoöperaties) of enkele criteria hun democratische legitimiteit ook volgens de doe-democratie.

6.3 Conclusie: hoe ziet de gevonden legitimatie er vanuit beide perspectieven uit en waar lijkt het het meest op?

Uit de normatieve analyse blijkt dat wanneer het eigenaarschap van besluiten en het ondervinden van de gevolgen daarvan niet op dezelfde plaats liggen, er andere vormen ontstaan om democratische legitiem te handelen dan door klassieke delegatie, zoals door Mulgan (2005) voorspeld. De manier waarop dat gebeurt, volgt echter een geheel eigen pad. De resultaten hiervan zijn weergegeven in tabel 8.

In de onderzochte praktijken zien we heel beperkt de praktijken van democratische legitimiteit volgens het traditionele format van de representatieve democratie terug. We zien wel allerlei vormen die goed passen binnen het raamwerk van de doe-democratie. Het valt dus op dat de initiatieven veel moeite hebben om tot democratische legitimatie te komen vanuit het perspectief van de representatieve democratie, maar dat zij in plaats daarvan, of daarnaast, wel komen tot praktijken van democratische legitimatie volgens de principes van de doe-democratie. Er is zo gezien **geen sprake van een democratisch gat of democratisch tekort, maar van een andere democratische invulling**. Deze niet traditionele borging komt – bedoeld of onbedoeld – overeen met de principes van de theoretische beschrijvingen van doe-democratie.

Tabel 8: Normatieve analyse democratische legitimiteit

Criteria > Initiatief ^v	Open agenda	Participatie	Representatie	Transparant	Deliberatie	Verantwoording	Terugkoppeling
Wijkcoöperatie 1	RD ± (kader) DD ± (diensten)	RD ± (kader) DD + (diensten)	DD +	RD ± (proces) DD ± (effecten)	RD ± (leden) DD + (getroffen)	RD ± (leden) DD + (leden en getroffen)	RD ± (leden) X (getroffen)
Wijkcoöperatie 2	RD ± (kader) DD ± (diensten)	RD ± (kader) DD + (diensten)	X	RD ± (proces) DD + (effecten)	RD ± (leden) DD + (getroffen)	RD ± (leden) DD + (leden en getroffen)	RD ± (leden) X (getroffen)
Buurthuis	X	DD +	DD +	DD ±	DD ±	DD ±	X
Sociaal maatschappelijk initiatief	X	DD +	RD + (kerngroep) DD + (vrijwilligers)	DD ±	DD ±	DD +	X
Re-integratie 1	DD ±	DD ±	DD +	DD ±	DD ±	DD +	X
Re-integratie 2	DD ±	DD ±	DD +	DD ±	DD ±	DD +	X
Sociaal ondernemer parkbeheer 1	X	DD +	X	X	DD ±	DD ±	X
Sociaal ondernemer parkbeheer 2	X	DD +	X	DD +	DD ±	DD +	X
Sociaal ondernemer parkbeheer 3	X	DD +	X	X	DD ±	DD ±	X
Burgerinitiatief parkbeheer 1	X	DD +	DD ±	DD ±	DD ±	DD ±	X
Burgerinitiatief parkbeheer 2	RD +	RD +	DD +	RD + DD ±	RD +	DD ±	RD ±
Burgerinitiatief parkbeheer 3	RD +	RD +	RD + (kerngroep) DD +	RD + DD ±	RD +	DD ±	RD ±
Burgerinitiatief verkeerveiligheid	RD +	RD ±	DD ±	RD + (proces) DD + (effecten)	RD +	DD ±	RD ±
Burgerinitiatief herontwikkeling straat	RD +	RD +	RD +	RD + DD ±	RD +	DD ±	RD ±
Burgerinitiatief speeltuinbeheer	RD +	RD +	RD +	RD + DD ±	RD +	RD ± (leden) DD ±	RD ±

7. Patronen in de invulling van ‘democratische legitimiteit 2.0’

Het vorige hoofdstuk sluit af met de constatering dat er in de doe-democratie ***géén zwart gat ontstaat waarin democratische legitimiteit verloren gaat, maar er andere werkvormen ontstaan waarin democratische legitimiteit invulling krijgt.*** In dit hoofdstuk wordt een eerste stap gezet in het beschrijven van de patronen hoe die andere werkvormen er dan uitzien. Daarmee wordt antwoord gegeven op de vierde empirische deelvraag.

7.1 Het type initiatief doet er toe

Wanneer de initiatieven in figuur 3 geplaatst worden valt ten eerste het onderscheid in sociaal onderneming versus burgerinitiatief op. Het lijkt er op dat de burgerinitiatieven voornamelijk invulling geven aan de criteria van democratische legitimiteit vanuit het ideaaltype van de representatieve democratie, en de sociaal ondernemingen vanuit het ideaaltype van de doe-democratie.

De meeste burgerinitiatieven volgen de fasen van input, throughput en output nauwgezet op om tot een vaststaand plan te komen. Hierin zijn vormen van collectieve besluitvorming en hiërarchische controle geobserveerd. Zo wordt democratische legitimiteit voornamelijk geborgd door de organisatie van buurtbijeenkomsten, waar alle wijkbewoners voor uitgenodigd zijn. Via dit kanaal heeft de gehele wijk toegang tot informatie omtrent de gerealiseerde resultaten en het besluitvormingsproces, waardoor de bewoners de mogelijkheid hebben om de werkwijze van de initiatiefnemers te bediscussiëren en te controleren. Daarnaast worden ook de klachten van de getroffen wijkbewoners in buurtbijeenkomsten besproken. Wanneer meerdere buurtbewoners aangeven dezelfde klacht te hebben, wordt er gezocht naar een oplossing. Bovendien treden in deze initiatieven kerngroepen in werking, waar de uiteindelijk beslissingen genomen worden, waardoor enige vorm van delegatie ontstaan is. Van formele sanctiemogelijkheden is binnen deze burgerinitiatieven echter geen sprake.

Het algemeen beeld van de sociaal ondernemingen komt overeen met de essentie van de doe-democratie: systemen van zelforganisatie en *reflexive accountability*. De wensen van zowel de eigenaren als getroffen bewoners worden in informeel contact direct gehonoreerd. De gebruikers moeten overigens wel zelf hun wensen tot uitvoering brengen. Ongewenste gebeurtenissen worden wel direct aangepakt door de initiatiefnemers. Dit is vergelijkbaar met een vorm van *reflexive accountability* op kleine schaal. Door het overnemen van feedback van wijkbewoners in hun organisatie en het rechtzetten van onbedoelde consequenties ontstaat steeds een nieuwe middenweg, een spontane orde. Deze niet traditionele vorm van democratisch legitiem handelen draagt op deze manier bij aan het zelforganiserend vermogen van de initiatieven.

7.2 Zes vormen van de invulling van democratische legitimiteit

De tweedeling tussen burgerinitiatieven en sociaal ondernemers leidt niet tot eenzelfde tweedeling binnen de invulling van democratische legitimiteit. Het cruciale en verklarende verschil is niet het ‘type’ maatschappelijk initiatief. Het lijkt er eerder op dat de percepties van de initiatiefnemers, zoals beschreven in paragraaf 5.1, een belangrijke rol spelen in de concrete invulling van de legitimiteitspraktijk door initiatiefnemers. Hoe kijken ze naar de vermeende eigenaren en

beneficianten van 'hun' initiatief, en hoe zien zij de rol en het belang van de mensen die mogelijke of reële negatieve gevolgen van een initiatief ondervinden?

Uit de descriptieve analyse zijn zes groepen in het perspectief op eigenaarschap en getroffen bewoners te onderscheiden. De eerste twee groepen initiatieven leggen het eigenaarschap van de besluiten bij de gehele wijk (1 en 2). De initiatiefnemers uit cluster 1 zien daarnaast ook het belang in van legitimiteit tegenover getroffen omwonenden. Deze combinatie wordt aangeduid met '**collectieve besluitvorming en kerngroep bij burgerinitiatieven**'. In groep 2 lijken de initiatiefnemers hun democratisch legitiem handelen niet te koppelen aan getroffen bewoners. Deze combinatie wordt besproken als '**zelforganisatie bij burgerinitiatief**'. Daarnaast zijn er initiatiefnemers die een specifieke groep bewoners zien als de eigenaren van het initiatief, dit zijn ofwel de gebruikers of leden van de initiatieven. In beide clusters lijkt het belang van democratische legitimiteit niet in verband gebracht te worden met de getroffen. Deze combinaties worden hieronder besproken als '**faciliterende initiatieven**' en '**collectieve besluitvorming en formele sancties voor leden**'. De overige initiatieven leggen het eigenaarschap niet bij de wijk of een specifiek deel van de wijk. De re-integratie-initiatieven zien daarbij de buurt ook niet als getroffen bewoners en geven hier dus ook geen invulling aan. Deze combinatie wordt getypeerd als '**continuïteit en specifieke doelgroep**'. In het laatste cluster lijkt het belang van legitimiteit jegens de getroffen buurtbewoners niet te bestaan. Deze laatste combinatie wordt omschreven als '**continuïteit en wijkgericht**'.

1. Collectieve besluitvorming en kerngroep bij burgerinitiatieven

Het eerste cluster legt het eigenaarschap bij de gehele wijk en lijkt bewust democratisch legitiem te handelen tegenover de eigenaren en getroffen buurtbewoners. De initiatiefnemers geven aan dat draagvlak vanuit de gehele wijk van belang is voor het slagen van hun initiatief. Daarbij lijkt democratische legitimiteit ook een strategische functie te vervullen om interventies van de gemeente te voorkomen. Democratische legitimiteit als nut overheerst binnen dit cluster. Deze percepties lijken samen te hangen met de inrichting van de democratische legitimiteitspraktijken volgens de representatieve democratie.

Dit cluster beslaat vijf van de zes burgerinitiatieven die in deze studie onderzocht zijn. De initiatieven volgen de fasen van input, throughput en output nauwgezet op en worden gekenmerkt door collectieve besluitvorming met zowel de eigenaren als de getroffen bewoners, zoals in paragraaf 7.1 beschreven. Daarnaast wordt door gebrek aan participatie van buurtbewoners binnen deze initiatieven een kerngroep opgericht, waar de plannen verder uitgewerkt en bediscussieerd worden. Van formele sanctiemogelijkheden is geen sprake. Doordat steun vanuit de wijk van groot belang is voor deze initiatieven, worden de plannen aangepast wanneer buurtbewoners hier ongemak van ondervinden. Het in werking treden van een kerngroep waar de beslissingen gemaakt worden, kan vergeleken worden met een vorm van delegatie, zoals we die in de representatieve democratie kennen. Bovendien is de steun vanuit de wijk een voorwaarde vanuit de gemeente om een subsidie te verlenen aan burgerinitiatieven, zoals beschreven in hoofdstuk 4. De organisatie van een kerngroep en subsidievoorwaarde kunnen er aan bijdragen dat de initiatiefnemers zich bewust(er) zijn van hun positie als 'nieuwe gemeente'.

2. Zelforganisatie bij burgerinitiatief

Evenals de hierboven beschreven burgerinitiatieven, legt ook dit initiatief het eigenaarschap van het initiatief bij alle wijkbewoners. In tegenstelling tot de andere burgerinitiatieven lijkt de perceptie van

democratische legitimiteit als deugd te overheersen in dit initiatief.

Binnen dit initiatief kunnen alle wijkbewoners participeren. Hierbij geldt wel het principe van ‘inspraak mits participatie’. Het criterium deliberatie krijgt invulling doordat alle wijkbewoners de initiatiefnemers op een informele, individuele manier kunnen benaderen. Het grote voordeel van deze initiatieven – in tegenstelling tot de vijf initiatieven van het cluster ‘collectieve besluitvorming en kerngroep bij burgerinitiatieven’ – lijkt het vermogen om klachten van wijkbewoners direct op te lossen. Door de gedecentraliseerde aard van de initiatieven kunnen de omwonenden op een eenvoudige manier het debat aangaan. De wijkbewoners beschikken daarbij niet over een sanctiemogelijkheid om de initiatiefnemers ter verantwoording te kunnen roepen. Doordat de initiatiefnemers zoveel mogelijk uit naam van de wijk willen handelen, worden aspecten van het initiatief naar individuele wens aangepast. De democratische legitimiteitspraktijk van dit initiatief kent de grootste overeenkomsten met de doe-democratie

3. Faciliterende initiatieven

Waar de vorige twee clusters handelen uit naam van de gehele wijk, legt deze groep het eigenaarschap van haar besluiten bij een specifieke groep bewoners, de gebruikers van het initiatief. Het buurthuis en sociaal maatschappelijk initiatief kunnen beiden aangeduid worden als faciliterende initiatieven. De initiatiefnemers ondersteunen andere actieve buurtbewoners bij het realiseren van de ideeën en plannen van de wijkbewoners. De criteria van democratische legitimiteit worden gezien als inherent aan de initiatieven: *wij zijn de bewoners, het huis is de wijk* (Initiatiefnemer buurthuis). Het perspectief van democratische legitimiteit als deugd lijkt binnen deze casussen te overheersen.

Alle inwoners van de wijk kunnen ideeën aandragen of participeren in het initiatief. Voor beide initiatieven geldt dat de ideeën alleen uitgevoerd worden als de buurtbewoners deze zelf opzetten. Naarmate de wijkbewoners meer participeren en projecten opzetten zal het initiatief invulling krijgen. Daarnaast communiceren de initiatiefnemers louter over hun aangeboden activiteiten of werven ze voor vrijwilligers. Over informatie omtrent besluitvorming, effecten of prestaties van het initiatief wordt niet gecommuniceerd en is geen onderwerp van deliberatie. Individuele klachten van getroffen bewoners zijn voornamelijk onderwerp van discussie. In informele individuele gesprekken met de getroffen bewoners wordt direct een praktische oplossing gezocht voor individuele problemen. Doordat de initiatiefnemers van het sociaal maatschappelijk initiatief financieel afhankelijk zijn van de inzet van bewoners, hebben de bewoners een zacht sanctie-instrument tot hun beschikking. De bestuurders van het buurthuis geven aan niet verantwoordelijk te zijn voor het succes van het buurthuis en kunnen hier dan ook niet op aangesproken worden. Om deze reden hebben de gebruikers van het buurthuis geen sanctiemogelijkheden in handen. De initiatieven geven voornamelijk invulling aan hun democratische legitimiteit gezien vanuit de doe-democratie.

4. Collectieve besluitvorming en formele sancties voor leden

Ook dit cluster ziet een specifieke groep wijkbewoners als de eigenaren van hun initiatief, de aangesloten leden. Doordat de initiatiefnemers hun initiatief georganiseerd hebben als een coöperatie – *“om de invloed van al die partijen, van al die mensen, die zich aangesloten hebben als lid te vergroten”* (Initiatiefnemer wijkcoöperatie 1) – lijkt de perceptie van democratische legitimiteit jegens de leden als *nut* te overheersen binnen deze initiatieven. Het democratisch legitiem handelen tegenover getroffen bewoners lijkt een onbewuster proces.

Deze percepties lijken een rol te spelen in de democratische legitimiteitspraktijken van de

wijkcoöperaties. Aan de ene kant zijn overeenkomsten met het ideaaltipe van de representatieve democratie waargenomen. De praktijk van democratische legitimiteit wordt gekenmerkt door collectieve besluitvorming en een formeel verantwoordingsproces. In informele bijeenkomsten worden nieuwe ideeën gepresenteerd, die nog steeds open zijn voor inbreng van de leden. Daarnaast worden de leden ook op de hoogte gehouden van de voortgang van een besluitvormingsproces en prestaties. Tenslotte worden ook problemen aan de leden voorgelegd. Uiteindelijk kunnen de leden formele sancties opleggen aan de bestuursleden wanneer zij van mening zijn dat de bestuursleden niet integer handelen. Op prestaties van de coöperaties lijken de bestuursleden niet afgerekend te worden. Hieruit kan afgeleid worden dat democratische legitimiteit ook als deugd aanwezig is bij deze initiatieven. Aan de andere kant vertonen de democratische legitimiteitspraktijken ook overeenkomsten met het ideaaltipe van de doe-democratie. Doordat de initiatieven direct ontstaan en groeien vanuit de behoeftes van de wijk krijgen criteria ook invulling in de uitvoering van de initiatieven. Tegelijkertijd worden de getroffen omwonenden in individuele gesprekken te woord gestaan en wordt direct naar een oplossing voor de negatieve gevolgen gezocht.

Goede relatie met de wijk voor continuïteit sociaal ondernemingen

In tegenstelling tot de vorige vier groepen initiatieven lijken de laatste twee clusters niet democratisch legitiem te handelen vanuit de perceptie van eigenaarschap. De initiatieven willen echter wel ingebed zijn in de wijk, om zo het succes van het initiatief te waarborgen. Binnen deze initiatieven vallen de respondenten die aangeven bewust niet democratische legitiem te handelen of hun werkwijze niet direct koppelen aan democratische legitimiteit. Dit geldt zowel voor de gebruikers als de getroffen bewoners.

5. Continuïteit en specifieke doelgroep

De twee initiatieven richten zich beiden op wijkbewoners met een afstand tot de arbeidsmarkt, voornamelijk laagopgeleiden. Het ontstaan van het initiatief en de uitwerking en uitvoering van de plannen liggen volledig in de handen van de initiatiefnemers. Dit komt aan de ene kant omdat de initiatiefnemers aangeven geen negatieve effecten voor de buurt te veroorzaken. Aan de andere kant richten de initiatieven zich op een specifieke doelgroep waarbij enkele criteria van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie nauwelijks te realiseren zijn, zoals open agendavorming en representativiteit. De criteria van democratische legitimiteit lijken voornamelijk invulling te krijgen gezien vanuit de doe-democratie. In informele gesprekken vindt deliberatie met de gebruikers van de initiatieven plaats. De bedrijfsvoering of prestaties worden hierin niet besproken, de gesprekken zijn gericht op het aanbod van diensten. Niet door inspraak vooraf, maar door te doen en met de deelnemers in gesprek te blijven, worden de aangeboden diensten voortdurend aangepast aan de behoeftes van de deelnemers. Daar komt bij dat de initiatiefnemers financieel afhankelijk zijn van de gebruikers, waardoor een zacht sanctiemechanisme ingebouwd is.

6. Continuïteit en wijkgericht

Evenals bij de re-integratie-initiatieven is bij drie sociaal ondernemers, die het parkbeheer over hebben genomen van de gemeente, de perceptie van eigenaarschap niet geconstateerd. De initiatiefnemers van sociaal ondernemingen parkbeheer 1, 2 en 3 richten zich niet tot een specifieke doelgroep, maar tot de gehele wijk. Binnen deze drie initiatieven zijn twee verschillende percepties van democratische legitimiteit waargenomen. Sociaal ondernemer van parkbeheer 2 ziet de criteria

van democratische legitimiteit als *inherent* aan sociaal ondernemen, terug te lezen in paragraaf 5.1.2. De twee andere initiatieven lijken onbewuster invulling te geven aan democratische legitimiteit.

Wat betreft de criteria van inputlegitimiteit ligt, evenals bij de hierboven beschreven subgroep, de totstandkoming van de plannen volledig in de handen van de initiatiefnemers. De plannen zijn in alle gevallen zo vormgegeven dat er nog voldoende ruimte is voor inbreng van de bewoners. Hierbij geldt: alleen wanneer buurtbewoners meedoen, wordt ook de mogelijkheid tot inspraak geboden. Tijdens de uitvoering van de vooraf opgestelde plannen krijgen de initiatiefnemers te horen wat de wensen zijn van wijkbewoners. Deze wensen worden, wanneer het past in het globale plan, direct tot uitvoering gebracht. Deliberatie met de getroffen bewoners vindt op eenzelfde individuele basis plaats. Deze klachten worden vaak opgelost door klachten aan te horen en uitleg te geven. Soms is het nodig om mee te buigen, waardoor een middenweg gevonden wordt.

Daarbij dient opgemerkt te worden dat de sociaal onderneming parkbeheer 2 financieel afhankelijk is van haar wijkbewoners, terwijl de sociaal ondernemers parkbeheer 1 en 3 betaald worden door de gemeente per opdracht. Dit zou kunnen verklaren waarom de criteria van representativiteit en transparantie bij de sociaal ondernemingen van parkbeheer 1 en 3 niet geborgd worden. De hierboven beschreven patronen worden samengevat in onderstaande tabel.

Tabel 9: Patronen perceptie en borging democratische legitimiteit

Cluster	Perceptie owner - Ligt bij: - Democratische legitimiteit als:	Perceptie getroffen -Ligt bij omwonenden - Democratische legitimiteit als:	Borging democratische legitimiteit volgens:
'collectieve besluitvorming en kerngroep bij burgerinitiatieven'	Bij alle wijkbewoners Als nut	Als nut	Representatieve democratie, aangevuld met doe-democratie
'zelforganisatie bij burgerinitiatief'	Bij alle wijkbewoners Als deugd	Als deugd	Doe-democratie
'faciliterende initiatieven'	Bij gebruikers Als deugd	Als deugd	Doe-democratie
'collectieve besluitvorming en formele sancties voor leden'	Bij leden Als nut en deugd	Als deugd	Zowel representatieve democratie als doe-democratie
'continuïteit en specifieke doelgroep'	Geen eigenaarschap Als deugd	Geen getroffen bewoners	Doe-democratie
'continuïteit en wijkgericht'	Geen eigenaarschap Als deugd	Als deugd	Doe-democratie

7.3 Aparte aandacht voor outputlegitimiteit

De praktijken van de criteria outputlegitimiteit zijn niet te vangen in de groepen die ontstaan zijn op basis van de criteria van input- en throughputlegitimiteit. Betreft het criterium responsiviteit geven alle initiatiefnemers aan zowel de tevredenheid van de gebruikers als van de getroffen omwonenden van belang te vinden. Dit lijkt los te staan van het concept eigenaarschap. Dit blijkt ook uit de

hierboven beschreven groeperingen; elk initiatief wordt aangepast wanneer het stuit op weerstand van buurtbewoners.

Het criterium terugkoppeling lijkt door alle initiatiefnemers sporadisch vervuld te worden. De ondervraagde gebruikers van de initiatieven geven aan in direct contact vaak al tot een oplossing voor een klacht te komen, waardoor terugkoppeling over het algemeen uitblijft. In de initiatieven die voornamelijk volgens het ideaaltype van de representatieve democratie handelen, lijken de initiatiefnemers dit criterium beter te borgen.

8. Conclusie

8.1 Beantwoording hoofdvraag

Dit onderzoek is gericht op het systematisch analyseren van de democratische legitimiteitspraktijken jegens de omgeving van burgerinitiatieven en sociaal ondernemingen. Hierbij is antwoord gezocht op de volgende onderzoeksvraag:

“Op welke manier geven maatschappelijke initiatieven invulling aan democratische legitimiteit jegens hun omgeving en hoe verhoudt dit zich tot de criteria van representatieve democratie en doe-democratie?”

Uit dit onderzoek blijkt dat burgerinitiatieven voornamelijk invulling geven aan de criteria van democratische legitimiteit gezien vanuit de representatieve democratie in combinatie met de doe-democratie. Sociaal ondernemingen vertonen de grootste overeenkomsten met het ideaaltype van democratische legitimiteit volgens de doe-democratie. Evenredige borging van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie en doe-democratie (wijkcoöperaties) en onvolledige borging van de criteria zijn daarbij ook waargenomen. De centrale conclusie is dat de initiatieven veel moeite hebben om tot democratische legitimatie te komen vanuit het perspectief van de representatieve democratie. In plaats daarvan, of daarnaast, komen de praktijken van democratische legitimatie volgens de principes van de doe-democratie tot stand. Er ontstaat dus géén zwart gat waarin democratische legitimiteit verloren gaat. Andere werkvormen van democratische legitimiteit ontstaan. Deze andere invulling past bedoeld of onbedoeld goed bij de principes van de theoretische beschrijvingen van doe-democratie.

Deze bevindingen onderschrijven de voorspelling van Mulgan (2005). Hij stelt dat wanneer het eigenaarschap van besluiten en het ondervinden van de gevolgen daarvan niet in één groep samen komen, er andere vormen ontstaan om democratische legitimiteit te handelen dan door klassieke delegatie. De manier waarop dat gebeurt, wordt niet bepaald door de organisatievorm van een initiatief (burgerinitiatief of sociaal onderneming). De democratische legitimiteitspraktijken lijken vooral te ontstaan vanuit de percepties van de initiatiefnemer. Wie als eigenaren van een initiatief gezien worden, en in welke mate de perceptie van democratische legitimiteit als deugd of nut aanwezig is onder de initiatiefnemers, hangt samen met hoe zij aan hun democratische legitimiteit invulling geven. Zes verschillende combinaties van de perceptie op eigenaren en getroffen omwonenden zijn waargenomen binnen deze studie. Wanneer het eigenaarschap toebedeeld wordt aan alle wijkbewoners en de initiatiefnemers het belang inzien van democratische legitimiteit tegenover de eigenaren en getroffen buurtbewoners, lijkt dit samen te hangen met de borging van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie. Dit kan verklaard worden doordat initiatiefnemers in hun ogen *namens* alle wijkbewoners handelen, wat vergelijkbaar is met de representatieve democratie.

Binnen de overige combinaties wordt het eigenaarschap toebedeeld aan een gedeelte van de wijk of is er geen sprake van ‘eigenaarschap’. Ook de perceptie van democratische legitimiteit als deugd naar zowel de eigenaren als de getroffen bewoners overheerst binnen deze initiatieven. Deze combinatie lijkt samen te hangen met een democratische legitimiteitspraktijk volgens de doe-democratie. Hierbij kan opgemerkt worden dat deze initiatieven over het algemeen dichtbij de wijkbewoners georganiseerd worden. Zoals Hirst (1994) voorspelde, zorgt de gereduceerde reikwijdte en schaal van de initiatieven ervoor dat betrokken bewoners – eigenaren en getroffen

omwonenden – op een eenvoudige manier in contact kunnen komen met de initiatiefnemers. “A little less (formal) conversation, a little more action” lijkt typerend te zijn voor de invulling van de verschillende criteria van democratische legitimiteit. De informele aard van de invulling van democratische legitimiteit kan een verklaring zijn voor de overheersing van de perceptie als deugd in de meeste initiatieven.

Tenslotte dient opgemerkt te worden dat de getroffen bewoners binnen deze studie nauwelijks in de positie verkeerden om een alternatieve optie te organiseren. Wanneer klachten van omwonenden niet opgelost kunnen worden door kleine aanpassingen, lijkt het moeilijk om deze sanctiemogelijkheid van de doe-democratie in werking te stellen. De toegevoegde waarde van het normatieve raamwerk van de doe-democratie heeft daarom betrekking op kleinschalige initiatieven, zoals Hirst (1994) voorspelde. Voor grote veranderingen lijkt de algemene steun van wijkbewoners nodig. Doordat collectieve besluitvorming binnen de representatieve democratie centraal staat, kan verwacht worden dat fundamentele veranderingen gerealiseerd worden via dit ideaaltype van democratische legitimiteit.

8.2 Aanbevelingen

8.2.1 Voor gemeenteambtenaren

Het Kennispunt Inspraak en Participatie van de gemeente Rotterdam heeft in kaart gebracht waar Rotterdamse ambtenaren tegenaan lopen in de samenwerking met maatschappelijke initiatieven (Gemeente Rotterdam, z.j.b). Zo geeft de Rotterdamse ambtenaar aan een tweedeling in haar rol te ervaren. Aan de ene kant zijn de ambtenaren zich bewust van hun rol als bewaker van gelijkheid en rechtmatigheid. Aan de andere kant willen ze maatwerk leveren als faciliterende overheid (z.j.b: 22).

De gemeente Rotterdam lijkt nog voornamelijk de rol als bewaker van gelijkheid en rechtmatigheid aan te hangen, waardoor de criteria van democratische legitimiteit volgens de representatieve democratie als uitgangspunt worden genomen. Zo wordt een gebrek aan representativiteit door Rotterdamse ambtenaren vaak aangevoerd “als reden om zich terughoudend op te stellen” (z.j.b: 20).

In algemene zin lijkt de ‘representatieve democratische houding’ van de Rotterdamse ambtenaar voor een groot deel te komen door de onbekendheid van en onvoldoende vertrouwen in de werkwijze van initiatieven. Ambtenaren proberen deze onbekendheid te vangen in regels die ze wel kennen. Juist door stap voor stap het onbekende tegemoet te treden kan een gevoel van grip behouden blijven in onbekende situaties. Hieruit volgen de volgende aanbevelingen:

- Geeft een initiatief de status ‘experiment’, zodat de lerende houding van de gemeente en initiatiefnemers benadrukt wordt. Communiceer dit ook expliciet naar de initiatiefnemers.
- Ga na met welke invulling van criteria van democratische legitimiteit je al wel bekend bent en welke nog onbekend voor je zijn. Benoem daarbij welke criteria het belangrijkste zijn.
- Zet bij de besteding van subsidiebedragen zoveel mogelijk in op nieuwe verantwoordingsrelaties in de vorm van regelmatige gesprekken. Dit in tegenstelling tot traditionele verantwoording, zoals besproken in hoofdstuk 4. Op deze manier krijgen zowel de initiatiefnemer als de gemeenteambtenaar inzicht in elkaars werkwijze.
- Loop een dag mee met een initiatiefnemer zodat ervaren wordt hoe de criteria van democratische legitimiteit op een informele manier invulling krijgen.

- Neem collega's mee in jouw nieuwe inzichten. Ontwikkel een database waarin goede voorbeelden van democratische legitimiteit vanuit de doe-democratie kort en bondig (visueel) gepresenteerd worden.

Vervolgens is het van belang dat gemeenteambtenaren de borging van democratische legitimiteit expliciet onderwerp van gesprek maken. De volgende aanbevelingen maken de verantwoordingsrelatie met de initiatiefnemers minder gericht op een beoordeling van 'goed of fout' en meer gericht op 'hoe gaan we het doen?'

- Hanteer de volgende vragen als insteek van zo'n gesprek: 'wie zien de initiatiefnemers als hun eigenaren en getroffen buurtbewoners?' 'Hebben de initiatiefnemers een voorkeur voor de criteria van de doe-democratie of de representatieve democratie?'
- Gebruik de beschreven patronen in democratische legitimiteitspraktijken als voorbeeld hoe dergelijke praktijken eruit kunnen zien.
- Vraag je ook af welke voorkeur de gemeente heeft. Het formuleren van representatieve voorbeelden wanneer het normatieve kader van de doe-democratie gehanteerd kan worden en dat van de representatieve democratie kan hierbij helpen. Houdt hierbij in het achterhoofd dat het normatieve kader van de doe-democratie zijn toegevoegde waarde bewijst bij kleine initiatieven. Op deze manier zorg je ervoor dat de eisen van democratische legitimiteit in verhouding staan tot de omvang van een initiatief

In de omgang met maatschappelijke initiatieven nemen sociaal ondernemers een aparte rol in. Uit de normatieve analyse blijkt dat de sociaal ondernemers in deze studie enkele criteria van democratische legitimiteit niet borgen. Om het bewustzijn van de publieke rol van sociaal ondernemers te vergroten, heb ik het volgende advies geformuleerd:

- Zet bij het stimuleren van sociaal ondernemerschap in eerste instantie in op immateriële steun, zoals advies en het leggen van verbindingen.
- Ga tegelijkertijd het gesprek aan. Op deze manier komen de wederzijdse verwachtingen omtrent de doelstelling en drijfveren van de sociaal ondernemer naar boven.
- Wanneer blijkt dat voornamelijk financiële steun gewenst is, stel dan expliciet democratische voorwaarden. Houdt hierbij ook de criteria vanuit de doe-democratie voor ogen.
- Financier sociaal ondernemers, in tegenstelling tot burgerinitiatieven, juist niet met experimenteersubsidies. Zet zoveel mogelijk reguliere budgetten in, om zo de inbedding in het publieke domein te stimuleren.

Een volgende aanbeveling is organisatorisch van aard. Uit deze studie blijkt dat er geen sprake is van een democratisch tekort. Desondanks vindt democratische legitimiteit naar de wijk op vrijwillige basis plaats en verkeren de getroffen bewoners nauwelijks in een positie waarin zij een alternatieve optie kunnen organiseren. Bezien de trend dat initiatieven meer taken van de gemeente overnemen en dit fundamentele voorzieningen zijn, zoals de inrichting van straten, wordt dit aspect belangrijker. Wanneer de wensen van de getroffen bewoners niet overgenomen worden, kunnen zij niet bij een externe partij terecht. Het advies is dan ook dat de gemeente onderzoekt wat de mogelijkheden zijn voor het oprichten van een externe partij. De gemeente kan zelf deze partij zijn, maar een vergelijkbare positie kan ook weggelegd zijn voor een al bestaande bewonersorganisatie uit de wijk.

8.2.2 Voor initiatiefnemers

Uit dit onderzoek blijkt dat de percepties van initiatiefnemers een rol lijken te spelen in de daadwerkelijke borging van democratische legitimiteit. De aanbeveling naar de initiatiefnemers is: wees je bewust van het normatief raamwerk van de doe-democratie, om vervolgens voor jezelf duidelijk te hebben wie je als eigenaren van je initiatief beschouwt en wie je getroffen buurtbewoners zijn. Bedenk daarnaast welke invulling van legitimiteit het beste bij deze omgeving past. Is dit meer gericht op het organiseren van een besluitvormingsproces of heeft het meer een zelforganiserende insteek? Wanneer de initiatiefnemers voor zichzelf duidelijk hebben wie ze als hun omgeving zien en welke invulling van democratische legitimiteit hierbij past, dienen ze dit te communiceren naar hun omgeving. Om een goede relatie met de gemeente te onderhouden, is het verstandig om dit ook naar de gemeente te communiceren. Op deze manier is zowel voor de omgeving van de initiatieven als voor de gemeenteambtenaren helder hoe democratische legitimiteit invulling krijgt in de initiatieven. Wederzijdse verwachtingen komen zo meer op een lijn en initiatiefnemers kunnen gerichter aangesproken worden op hun democratisch legitiem handelen. Het bewustzijn van de publieke rol lijkt bij sociaal ondernemers minder aanwezig, in vergelijking met burgerinitiatiefnemers. Zoals hierboven beschreven speelt de gemeenteambtenaar een grote rol in het verhogen van dit bewustzijn.

8.3 Discussie

In deze paragraaf worden de voornaamste tekortkomingen van dit onderzoek weergegeven. Ten eerste heeft de definiëring van de criteria van democratische legitimiteit invloed gehad op de uiteindelijke resultaten van het onderzoek. Het concept democratische legitimiteit kent verschillende definities en is dus ook op verschillende manieren te operationaliseren. Daar komt bij dat de criteria van democratische legitimiteit bezien vanuit de doe-democratie niet veelvuldig onderzocht zijn.

Daarnaast kan de benadering van twee processen: eigenaren en getroffen bewoners gezien worden als een grote keerzijde van dit onderzoek. Klachten van getroffen bewoners zijn binnen dit onderzoek voornamelijk gericht op individuele klachten, die eenvoudig opgelost kunnen worden. Echter, wat als de klachten het fundament van de initiatieven raakt? Wat als een klacht haaks staat op de behoeften van de eigenaren? Het normatieve raamwerk van de doe-democratie, zoals in deze studie vormgegeven, biedt hier geen antwoord op. Dit komt omdat de eigenaren en getroffen bewoners in dit raamwerk gescheiden worden van elkaar. Een aanbeveling voor vervolgonderzoek is dan ook om substantiële momenten van spanning tussen initiatieven en buurtbewoners onder de loop te nemen. Op deze manier kan achterhaald worden of de scheiding tussen eigenaren en getroffen bewoners nog steeds adequaat is of dat naar alternatieven gezocht moet worden.

Ook het onderscheid tussen de ideaaltypen van democratische legitimiteit was niet eenduidig. Zoals ook in de descriptieve en normatieve analyse beschreven is, staan theoretische normatieve kaders niet gelijk aan de empirische werkelijkheid. Op deze manier kunnen maatschappelijke initiatieven dus zowel invulling geven aan de criteria van democratische legitimiteit bezien vanuit de representatieve democratie als de doe-democratie. Daar komt bij dat het kwantificeren van kwalitatieve informatie uit de interviews lastig is. Het toekennen van de scores $+/\pm/-/X$ bleek soms moeilijk. Om deze reden is het bij sommige initiatieven lastig te zeggen in hoeverre een criterium aanwezig is. Diepte onderzoek naar een beperkter aantal maatschappelijke initiatieven levert rijkere informatie op, waardoor de criteria van democratische legitimiteit beter te vangen zijn in scores.

8.4 Reflectie

In elk onderzoek moeten keuzes betreffende de methode gemaakt worden. In de reflectie wordt gereflecteerd op deze keuzes met betrekking op de beïnvloeding van het onderzoek.

Ten eerste, het explorerend karakter van deze studie heeft geleid tot een brede insteek van het onderzoek, waarbij diverse maatschappelijke initiatieven onderzocht zijn. Dit in tegenstelling tot enkele diepte-onderzoeken. Hiermee is de doelstelling om de verscheidenheid aan democratische legitimiteitspraktijken te duiden behaald. Het onderzoeken van diverse maatschappelijke initiatieven, heeft echter invloed op de normatieve analyse van dit onderzoek. Het onderzoek dient op deze manier als een eerste stap in de duiding van de werkwijze van initiatiefnemers omtrent de borging van democratische legitimiteit. In tegenstelling tot een onderzoek waarin een geïntegreerde evaluatie van de normatieve raamwerken uitvoert wordt.

Dit onderzoek heeft inzichten geboden in de toepasbaarheid en potentiële keerzijden van het normatieve model van de doe-democratie. Daarnaast heeft dit onderzoek ook bijgedragen aan het duiden van initiatieven voor vervolgonderzoek, waar de verwachte problemen en succesfactoren omtrent het normatieve kader verder uitgediept kunnen worden. Diepte-onderzoek naar deze maatschappelijke initiatieven levert rijkere informatie op, wat tot een grondigere evaluatie van democratische legitimiteit zal leiden.

Het hanteren van semigestructureerde interviewvragen heeft bovendien invloed op de resultaten van dit onderzoek. De open insteek van de interviews heeft ervoor gezorgd dat op een valide manier de borging van democratische legitimiteit geïdentificeerd is. Zo heeft het open karakter van de interviews de percepties van de initiatiefnemers op democratische legitimiteit en het contact met de (getroffen) buurtbewoners blootgelegd. Dit bleken waardevolle factoren te zijn. De wijze waarop de borging van democratische legitimiteit in verhouding staat met de factoren organisatievorm en percepties van de initiatiefnemers is echter niet vastgesteld. Uit dit onderzoek kan geconcludeerd worden dat in ieder geval deze factoren van invloed zijn op democratische legitimiteitspraktijken van maatschappelijke initiatieven. Hoeveel invloed elke factor heeft en in welk onderling verband deze factoren staan is echter nog onduidelijk. Vervolgonderzoek naar dit specifieke verband zal dit moeten uitwijzen.

Daarnaast is in dit onderzoek het perspectief van de initiatiefnemers centraal gezet in de interviews. Met het oog op het explorerend karakter van deze studie was dit een logische eerste stap. Alhoewel de interviews met de gebruikers van de initiatieven en documentanalyse over het algemeen een eenduidig beeld laten zien, kan de daadwerkelijke realiteit verschillen. In vervolg onderzoek moeten ten minste twee gebruikers van een initiatief geïnterviewd worden. Om een verdiepingsslag te maken omtrent de praktijk van democratische legitimiteit binnen initiatieven is het perspectief van de getroffen buurtbewoners ook relevant. Tenslotte, om een volledig beeld te krijgen van de praktijk van democratische legitimiteit in initiatieven is het uitvoeren van observaties als onderzoeksmethode van grote toegevoegde waarde.

Literatuurlijst

- Aboutaleb, A. (2017, 10 januari). Nieuwjaarstoespraak 2017 [Videobestand]. Verkregen van <https://www.youtube.com/watch?v=oplQyQN2u-w>
- Arts, J. (2017). Toegang exclusief voor bewoners [Blog]. Verkregen van <https://www.socialevraagstukken.nl/toegang-exclusief-voor-bewoners/>
- Ankeren, M. van, Tonkens, E. & Verhoeven, I. (2010). *Bewonersinitiatieven in de krachtwijken van Amsterdam: Een verkennende studie*. Amsterdam: Amsterdam Institute for Social Science Research.
- Becker, U. (1999). *Europese democratieën. Vrijheid, gelijkheid, solidariteit en soevereiniteit in praktijk*. Amsterdam: Het Spinhuis.
- Bekkers, V. & Edwards, A. (2007). Legitimacy and Democracy: A conceptual framework for assessing governance practices. In V. Bekkers, G. Dijkstra, A. Edwards, M. Fenger (red.), *Governance and the democratic deficit*. Hampshire: Ashgate.
- Blom, R., Bosdriesz, G. Heijden, J. van der, Zuylen, J. van, & Schamp, K. (2010). *Help, een burgerinitiatief!* Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties.
- Boedeltje, M. & Cornips, J. (2004). *Input and Output legitimacy in interactive governance*. Enschede: Paper IGS Conference.
- Boeijs, H. (2009). *Analysis in qualitative research*. London: Sage.
- Boogers, M., & Wijdeven, T. van de (2012). *Meer doen met doe-democratie: nieuwe coproducties voor een veerkrachtig lokaal bestuur* [Essay]. Verkregen van Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties website: <https://ris.utwente.nl/ws/portalfiles/portal/5142476/Boer05book.pdf>
- Bovens, M. A. P. (2005). Public accountability. In E. Ferlie, L. Lynne & C. Pollitt (eds.), *The Oxford Handbook of Public Management*. Oxford: Oxford University Press.
- Bovens, M. A. P. (2007). Analysing and Assessing Accountability: A Conceptual Framework. *European Law Journal*, 13 (4), 447–468. DOI: 10.1111/j.1468-0386.2007.00378
- Bovens, M. A. P., Hart, P. 't, & Twist, M. J. W., van (2007). *Openbaar bestuur: Beleid, organisatie en politiek*. Dordrecht: Kluwer.
- Bovens, M.A.P., Hart, P.'t, Twist, M.J.W. van, Berg, C.P., van den, & Steen, M.A. van der, Tummers, L.G. (2017). *Openbaar Bestuur. Beleid, organisatie en politiek*. Deventer: Wolters Kluwer.
- Bovens, M.A.P. & Schillemans, T. (2009). *Handboek publieke verantwoording*. Den Haag: Lemma.
- Bovens, M. Schillemans, T. & Hart, P. 't (2008). Does Public Accountability work? An Assessment Tool. *Public Administration*, 86(1), 225–242. DOI: 10.1111/j.1467-9299.2008.00716
- Brink, G. van den (2002). *Mondiger of moeilijker? Een studie naar de politieke habitus van hedendaagse burgers*. Den Haag: SDU Uitgevers.

Denters, S. A. H., Tonkens, E., Verhoeven, I., & Bakker, J. H. M. (2013). Burgers maken hun buurt (Rapportnr. 740). Verkregen van <http://www.platform31.nl>

Edelenbos, J. (2005). Institutional implications of interactive governance: insights from Dutch practice. *Governance: An International Journal of Policy, Administration and Institutions*, 18(1), 111-134. DOI: 10.1057/eps.2011.7

Edelenbos, J. & Teisman, G.R. (2011). Symposium on water governance. Prologue: water governance as a government's actions between the reality of fragmentation and the need for integration. *International Review of Administrative Sciences*, 77(1), 5-30. DOI: 10.1177/0020852310390090

Elster, J. (1998). *Deliberative democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.

Engelen, E.R. & Sie Dhian Ho, M. (2004). Democratische vernieuwing: luxe of noodzaak? In: E.R. Engelen & M. Sie Dhian Ho (red.), *De staat van de democratie: democratie voorbij de staat*. Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Gemeentebld. (2015-125). (2015, 10 juli). *Nadere regels bewonersinitiatieven Rotterdam*. Geraadpleegd op 23 juni 2018, van <https://zoek.officielebekendmakingen.nl/gmb-2015-65152.html>

Gemeentebld. (2018-18449). (2018, 29 januari). *Nadere regels Citylab010 2018*. Geraadpleegd op 23 juni 2018, van <https://www.officielebekendmakingen.nl/gmb-2018-18449.pdf>

Gemeente Rotterdam. (z.j.a). Right to Challenge: op zijn Rotterdams. Notitie kaders Right to Challenge. Gedownload op 24 juni 2018, van <https://www.rotterdam.nl/wonen/leven/right-to-challenge/Kader-Right-to-Challenge.pdf>

Gemeente Rotterdam. (z.j.b). Het Kompas: voor samenwerken met de stad [Werkdocument]. Verkregen van http://www.7zebras.nl/cms/wp-content/uploads/170505-Rotterdam-Kompas_SamenwerkenmetStad-DEF.pdf

Ham, M. & Meer, M. van der (2015). Ondernemende burgers zijn geen derde weg tussen staat en markt [Webdocument]. Verkregen van <https://www.socialevraagstukken.nl/ondernemende-burgers-zijn-geen-derde-weg-tussen-staat-en-markt/>

Harvey, W. S. (2011) . Strategies for conducting elite interviews. *Qualitative Research*, 11(4), 431-441. DOI: 10.1177/1468794111404329

Heater, D. (2004). *Citizenship: The Civic Ideal in World History, Politics and Education*. Manchester: University Press.

Hendriks, F. (2006). *Vitale democratie. Theorie van democratie in actie*. Amsterdam: Amsterdam University Press.

Hendriks, F., Oude Vrielink, M., Wijdeven, T.M.F. van de (2010). *Burgerschap in de doe-democratie*. Den Haag: Nicis Institute.

Heylighen, F. (2008). *Complexity and Self-organization*. In M.J. Bates & M.N. Maack (red.), *Enclopedia of library and information sciences*. Londen: Taylor & Francis.

Hilhorst, P. & Lans, J. van der (2013). *Sociaal doe-het-zelven. De idealen van de politieke praktijk*. Atlas Contact: Amsterdam/Antwerpen.

Hirst, P. (1994). *Associative Democracy: New Forms of Economic and Social Governance*. Massachusetts: University of Massachusetts Press.

Humphreys, A. (2010). Semiotic Structure and the Legitimation of Consumption Practices: The Case of Casino Gambling. *Journal of Consumer Research*, 37(3), 490-510. DOI: 10.1086/652464

Humphreys, A., & LaTour, K. (2013). Framing the game: Assessing the impact of cultural representations on consumer perceptions of legitimacy. *Journal of Consumer Research*, 40(4), 773-795. DOI: 10.1086/672358

Hurenkamp, M., Tonkens, E. & Duyvendak, J. W. (2006). *Wat burgers bezielt. Een onderzoek naar burgerinitiatieven*. Amsterdam/ Den Haag: Universiteit van Amsterdam / NICIS Kenniscentrum Grote Steden.

Igalla, M. & Meerkerk, I.F. van (2015). De duurzaamheid van burgerinitiatieven. Een empirische verkenning. *Bestuurswetenschappen*, 69(3), 25-53.

Jong, J. de., Litjens, B., & Pröpper, I. (2013). *De doe-democratienaar nieuwe verhouding*. Vught: Partners & Pröpper.

Koning Willem-Alexander. (2013, 17 september). *Troonrede 2013* [Webdocument]. Verkregen van <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/toespraken/2013/09/17/troonrede-2013>

Koppell, J. G. S. (2005). Pathologies of Accountability: ICANN and the Challenge of “Multiple Accountabilities Disorder”. *Public Administration Review*, 65 (1), 94-108. DOI: 10.1111/j.1540-6210.2005.00434

Laswell, H.D. (1936). *Politics: who gets what when and how*. New York: Whittlesey house.

Lenos, S., Sturm, P., Vis, R. (2006). *Burgerparticipatie in gemeenteland: Quick scan van 34 coalitieakkoorden en raadsprogramma's voor de periode 2006 – 2010*. Amsterdam: Instituut voor Publiek en Politiek.

Lijphart, A. (1975). *The politics of accommodation: Pluralism and democracy in the Netherlands*. Los Angeles: University of California Press.

Marshall, T. H. (1963). Citizenship and Social Class. In Gershon Shafir (ed.) (1998), *The Citizenship Debates: A reader*. Minneapolis: University of Minnesota Press, 93-112.

Meerkerk, I.F. van, Boonstra, B. & Edelenbos, J. (2013). Self-Organisation in Urban Regeneration: A Two-Case Comparative Research. *European Planning Studies*, 21(10), 1630-1652. DOI: 10.1080/09654313.2012.722963

Mulgan, R. (2003). *Holding Power to Account*. New York: Palgrave

Mulgan, G. (2013). Democracy is a verb: the present and future of democratic innovation [Presentatie]. In R. I. van Dam (red.), *Bonding by doing: The dynamics of self-organizing groups of citizens taking charge of their living environment* (PhD thesis). Verkregen van <http://library.wur.nl/WebQuery/wda/lang/2177752>.

Mouffe, C. (2000). *The Democratic Paradox*. London: Verso

Ostaaijen, van J. & Schaap, L. (2012). De legitimiteit van regionale samenwerking: het regime brainport. In F. Hendriks & G. Drosterij (red.), *De zucht naar goed bestuur: lessen uit een weerbarstige werkelijkheid*. Den Haag: Boom Lemma

Oude Vrielink, M. J., & Wijdeven, T. M. F. van de (2007). *Wat Kan wél! kan. Hoe bewoners zelf bijdragen aan sociale binding in de wijk*. Tilburg/Rotterdam: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur/SEV.

Pitkin, H.F. (1967). *The Concept of Representation*. Berkely: University of California Press.

Rhodes, R. A. W. (1997). *Understanding Governance: Policy Networks, Governance, Reflexivity, and Accountability*. Buckingham: Open University Press.

Salverda, I., Pleijte, M. & Dam, R. van. (2014). *Meervoudige democratie: Meer ruimte voor burgerinitiatieven in het natuurdomein*. Wageningen: Alterra Wageningen University and Research.

Scharpf, F. (1999). *Governing in Europe: Effective and democratic?* USA: Oxford University Press.

Schmitter, P. C. (2001). What is there to legitimize in the European Union and how might this be accomplished? *Political Science Series*, 75. Vienna: Institute for Advanced Studies.

Social Enterprise. (2016). *Social enterprise monitor 2016* [Rapport]. Verkregen van https://www.social-enterprise.nl/files/9314/6477/9256/Social_Enterprise_Monitor_2016.pdf

Sørensen, E. (2013). Institutionalizing interactive governance for democracy. *Critical Policy Studies*, 7(1), 72-86. DOI: 10.1080/19460171.2013.766024

Sørensen, E., & Torfing, J. (2005). The Democratic Anchorage of Governance Networks. *Scandinavian Political Studies*, 28(3), 195-218. DOI: 10.1111/j.1467-9477.2005.00129

Sterk, E., Specht, M., & Walraven, G. (2013). *Sociaal ondernemen in de participatiesamenleving. Van brave naar eigenwijze burger*. Rotterdam: Hogeschool InHolland

Schulz, M., Steen, M. van der & Twist, M. van (2013). *De koopman als dominee*. Den Haag: Boom Lemma

Suchman, M. C. (1995). Managing legitimacy: Strategic and institutional approaches. *Academy of Management Review*, 20(3), 571-610. DOI: 10.5465/amr.1995.9508080331

Trechsel, A. H. (2010). Reflexive Accountability and Direct Democracy. *West European Politics*, 33(5), 1050-1064. DOI: 10.1080/01402382.2010.486128

- Tonkens, E.H. (2008). *De bal bij de burger. Burgerschap en publieke moraal in een pluriforme, dynamische samenleving*. Amsterdam: Vossiuspers Uva.
- Tonkens, E. & Verhoeven, I. (2011). *Bewonersinitiatieven: proeftuin voor partnerschap tussen burgers en overheid: Een onderzoek naar bewonersinitiatieven in de Amsterdamse wijkaanpak*. Amsterdam: Universiteit van Amsterdam/AISSR
- Torring, J., Peters, B. G., Pierre, J. & Sørensen, E. (2012). *Interactive Governance: Advancing the Paradigm*. Oxford: Oxford University Press.
- Vennix, J.A.M. (2010). *Theorie en praktijk van empirisch onderzoek* (5e editie). Essex: Pearson Educated.
- Verhoeven, I., Wijdeven, T. van de & Metze, T. (2014). *Do-ocracy's Democratic anchorage*.
- Verschuren, P. & Doorewaard, H. (2010). *Designing a Research Project* (2e editie). The Hague: Eleven International Publishing.
- Wijdeven, T. M. F. Van de (2012). *Doe democratie: Over actief burgerschap in stadswijken*. Delft: Eburon.
- Wijdeven, T. M. F. van de, Graaf, L. J. de & Hendriks, F. (2013). *Actief burgerschap: Lijnen in de literatuur*. Tilburg: Tilburgse School voor Politiek en Bestuur.
- Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid. (2006). *Lerende overheid. Een pleidooi voor probleemgerichte politiek* (Rapportnr. 754). Amsterdam University Press.
- Wilde, M. de, Hurenkamp, M. & Tonkens, E. (2014). Flexible relations, frail contacts and failing demands: How community groups and local institutions interact in local governance in the Netherlands. *Urban Studies*, 51(16), 3365–3382. DOI: 10.1177/0042098013519832
- Wyler, S. & Blond, P. (2010). *To buy, to bid, to build: community rights for an asset owning democracy*. London: ResPublica and NESTA.
- Yin, R. (2011). *Qualitative research from start to finish*. New York/ London: The Guildford Press.
- Young, I. M. 2000. *Inclusion and Democracy*. Oxford: Oxford University Press.
- Zouridis, S. (2009). *De dynamiek van bestuur en recht*. Den Haag: Lemma.
- Zwieten, M. van & Willems, D. (2004). Waardering van kwalitatief onderzoek. *Huisarts en Wetenschap*, 47, 38–43. DOI: 10.1007/BF03083653

Bijlage 1: Interviewvragen

bi/so = burgerinitiatief of sociale onderneming

Topiclijst initiatiefnemers

Het initiatief

1. Praktijk
Wat doen jullie als initiatiefnemers? Soort organisatie?
2. Doelstelling en omgeving
Waarvoor zijn jullie opgericht? Voor wie verricht je je activiteiten?

Inputlegitimiteit

1. Open agendavorming

- Kunnen Hoe komen de activiteiten/plannen binnen jullie bi/so tot stand?
Wat betekent mening van de buurt/gebruikers hierin voor jullie? Mening van belang? Waarom? Welke mogelijkheden hebben ze hiervoor?
- Willen Kan iedereen zijn input leveren? Krijg je ook van iedereen input?
- Spanningen Verschillen de belangen? Wanneer? Hoe gaan jullie hier mee om? Tellen alle belangen even zwaar, of voornamelijk van een bepaalde (doel)groep? Welke waarden hecht jullie hieraan? Waarom?

2. Participatie

- Kunnen Hebben buurtbewoners de mogelijkheid om de besluiten te beïnvloeden? Welke mogelijkheden hebben ze hiervoor? Voorkeur voor bepaalde mensen per functie?
- Willen Wie maakt gebruik van deze mogelijkheden? Waarom bepaalde mensen niet? Wat doe je met mensen die je nooit spreekt?
- Invloed Op basis van welke afwegingen worden uiteindelijk beslissingen gemaakt?
Welke rol hebben bewoners/gebruiker hierin?

3. Representativiteit

- Is de bi/so een afspiegeling van de gehele buurt of zijn bepaalde groepen oververtegenwoordigd?
- Symbolisch perceptie Zo niet, zijn jullie op de hoogte van de belangen van de buurt? Op welke manier bent u hier achter gekomen? Hoe belangrijk achten jullie dit? Welke rol speelt dat in jullie bi/so?

Throughputlegitimiteit

1. Transparantie

- Perceptie Hoe ziet het contact met gebruikers/buurt/gemeente eruit? Met wie contact? Vertellen jullie over jullie initiatief? Waar communiceer je over? Wanneer? Hoe? Tot wie gericht? Waarom (zo)?

2. Deliberatie

- Ga je het gesprek aan met gebruikers/buurt/gemeente? Hoe gaat dat dan? Stellen mensen vragen? Waar gaat het over? Voorbereiding nodig? Gevoel dat je je werkwijze moet uitleggen?

3. Verantwoording

Sprake van verwachtingen vanuit gebruikers/buurt/gemeente?

Sancties En als jullie niet aan de gestelde wensen kunnen voldoen? Wat doen jullie hiermee? Wat doen de gebruikers/buurt/gemeente ermee?

Outputlegitimiteit

1. Responsiviteit

Hoe worden de activiteiten van het bi/so door de buurt ontvangen? Waar merkt u dat aan? Heeft u een voorbeeld van ervaringen?

Perceptie Wat betekent de tevredenheid van de gebruikers/buurt voor jullie? Waarom? Lukt het om de diverse wensen te vervullen? Is dit een streven? Waarom (niet)? En als het niet lukt, wat gebeurt er dan?

2. Terugkoppeling

Laten jullie de buurt/gebruikers weten hoe jullie met deze verschillende wensen omgaan? Hoe?

Perceptie Waarom doen jullie dit (op deze manier)?

Invloed Wordt er wel eens iets aangepast? Naar de wensen van buurt/gebruikers? Waarom (niet)? In welke situatie zou je dat niet of juist wel doen?

Perceptie **Ervaren democratische legitimiteit**

Heb je het gevoel dat je legitiem dient te handelen? Waarom? Naar wie? Waarover? Is het belangrijk binnen jullie bi/so?

Topiclijst gebruikers

Het initiatief

1. Activiteiten

Op welke manier maakt u gebruik van het bi/so?

Inputlegitimiteit

Hoe komen volgens u de activiteiten/plannen binnen het i/so tot stand?

Merkt u dat het bi/so het belangrijk vindt wat u vindt? Waar merkt u dat aan?

1. Open agendavorming

Kunnen Kunt u uw belangen/ideeën uiten? Welke mogelijkheden heeft u hiervoor?Tevreden?

2. Participatie

Kunnen Heeft u de mogelijkheid om te participeren in het initiatief? Welke mogelijkheden hebben ze hiervoor?

Zijn ze gericht op zoek naar bepaalde mensen? Of iedereen welkom?

Willen Wie maakt gebruik van deze mogelijkheden?

Spanningen Verschillen de belangen in de buurt? Waar merkt u dat aan? Hoe gaat het bi/so hier mee om? Staan ze open voor andere ideeën? Worden deze ook meegenomen?

3. Representativiteit

Is het bi/so een afspiegeling van de gehele buurt of zijn bepaalde groepen oververtegenwoordigd?

Symbolisch

Zo niet, heeft u het gevoel dat uw belangen vertegenwoordigd worden? Kunt u een inschatting maken of dat voor de gehele buurt geldt? Waar merkt u dat aan?

Throughputlegitimiteit

1. Transparantie

Hoe weet je wat het bi/so doet? Wat vertellen ze vooral? Hoe? Wanneer? Tot wie is dit gericht?

2. Deliberatie

Ga je wel eens in gesprek met het bi/so? Hoe gaat dit gesprek?

Heeft u de mogelijkheid om vragen te stellen? Waar gaan die vragen dan over? Staat het bi/so open voor andere ideeën?

3. Oordelen

Wat gebeurt er als u het niet eens zou zijn met de activiteiten van het i/so? Wat doet het i/so hiermee? Wat kun je zelf doen?

Outputlegitimiteit

1. Responsiviteit

Heeft u bepaalde verwachtingen van het bi/so? Wat zijn die? Komen deze overeen met de praktijk van het bi/so?

Geldt dit denkt u voor de hele wijk? Waar merkt u dat aan?

2. Terugkoppeling

Zijn de plannen wel eens aangepast? Na input van bewoners? Hoe laat het bi/so dit weten? Tevreden?

Bijlage 2: Respondenten

Initiatief	Respondent
1: Wijkcoöperatie 1	1: Initiatiefnemer
	2: Lid
2: Wijkcoöperatie 2	3: Initiatiefnemer
	4: Lid
3: Buurthuis	5: Initiatiefnemer
	6: Gebruiker
4: Sociaal maatschappelijk initiatief	7: Initiatiefnemer
	8: Gebruiker
5: Re-integratie 1	9: Initiatiefnemer
	10: Gebruiker
6: Re-integratie 2	11: Initiatiefnemer
	12: Gebruiker 1
	13: Gebruiker 2
7: Sociaal ondernemer parkbeheer 1	14: Initiatiefnemer
	15: Gebruiker
8: Sociaal ondernemer parkbeheer 2	16: Initiatiefnemer
9: Sociaal ondernemer parkbeheer 3	17: Initiatiefnemer
	18: Uitvoerder
	19: Gebruiker
10: Burgerinitiatief parkbeheer 1	20: Initiatiefnemer 1
	21: Initiatiefnemer 2
	22: Gebruiker
11: Burgerinitiatief parkbeheer 2	23: Initiatiefnemer
12: Burgerinitiatief parkbeheer 3	24: Initiatiefnemer
	25: Gebruiker
13: Verkeersveiligheid	26: Initiatiefnemer
	27: Gebruiker 1
	28: Gebruiker 2
14: Herontwikkeling straat	29: Initiatiefnemer 1
	30: Initiatiefnemer 2
15: Burgerinitiatief Speeltuinbeheer	31: Initiatiefnemer

Bijlage 3: Omschrijving onderzochte maatschappelijke initiatieven

Casus 1: Wijkcoöperatie 1

De wijkcoöperatie is opgericht door actieve buurtbewoners die de wijk economie en sociale cohesie willen versterken. Door de verhuur van zalen en aanbod van klussen- en zorg en welzijnsdiensten genereert de coöperatie haar eigen inkomsten. Deze diensten worden uitgevoerd door wijkbewoners met een groot netwerk, maar weinig opleiding. Daarnaast kunnen wijkbewoner met een onderneming aansluiten bij de coöperatie als lid. De leden kunnen gebruik maken van de diensten van de coöperatie, waaronder onderdak, kennis en het netwerk.

Inputlegitimiteit

Inspraak en participatie. De coöperatie ziet zichzelf inherent aan de wijk. De diensten ontstaan direct uit de behoeftes die leven in de wijk. De coöperatie speelt hier zelf op in of de wijkbewoners komen naar de coöperatie toe om zich aan te sluiten bij de coöperatie. Via wijkevenementen, zoals wijkfeesten, rondleidingen en exposities, wordt een zo divers mogelijk publiek aangesproken. Het lid en initiatiefnemer geven aan dat de initiatiefnemers zelf actief inzetten op het ophalen van de behoeftes van mensen die niet uit zichzelf komen, bijvoorbeeld door enquêtes en taalcursussen geven. Door gebrek aan tijd worden niet alle wensen meegenomen en dienen de behoeftes regelmatig zelf uitgevoerd te worden (**inspraak mits participatie**). Bewoners die zich als leden hebben aangesloten hebben ook inspraak op de besluiten en focusgebieden in de coöperatie. Vier keer per jaar vindt er een informele vergadering plaats. Het bestuur zelf is niet representatief, maar door actief in te zetten op de betrokkenheid van diverse etnische groepen hoopt de coöperatie ook andere etnische achtergronden te betrekken bij de coöperatie. *“Voor ons heel belangrijk want Rotterdam is juist die verschillende culturen”* (Initiatiefnemer). *“dat ze zelf blank zijn wil niet zeggen dat ze alleen op de blanke medemens gericht zijn. Je start niet voor niet een initiatief op. Je communiceert met de rest van de buurt”* (lid) (**symbolische representativiteit**).

Throughputlegitimiteit

Open en transparant werken. Het lid van de coöperatie geeft aan dat de coöperatie steeds meer aan zichtbaarheid en bekendheid wint door de organisatie van wijkevenementen. Via social media en de website laat de coöperatie zien welke activiteiten plaatsvinden en welke diensten de leden aanbieden. Over de voortgang van de diensten, problemen, hoe besluiten zijn genomen en hoeveel mensen geholpen wordt alleen naar de leden gecommuniceerd, via een nieuwsbrief en de wijkevenementen waar alleen de leden aanwezig zijn. Het informele karakter overheerst in deze casus. Tijdens deze ledenbijeenkomsten is ruimte voor discussie om de plannen, focusgebieden en doelstelling te bevragen. Debat met getroffen wijkbewoners vindt in een individueel gesprek plaats. De leden hebben een bepaalde **sanctiemogelijkheid** in handen. Wanneer de leden van mening zijn dat de acties van de bestuursleden niet integer zijn, kunnen de bestuurders afgezet worden. Aftreden door tegen vallende resultaten of prestaties is geen sprake. Deze perceptie wordt verwoord door een lid van wijkcoöperatie 1: *“wanneer ze geen vakantiehuisje kopen of een nieuwe auto kopen ofzo kan er niet echt veel fout gaan. Je weet dat ze het beste met de wijk voor hebben anders begin je ook niet zoiets. Zolang ze geen gekke dingen doen en de doelstelling voor ogen houden is het altijd goed lijkt mij”* (lid).

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De initiatiefnemer geeft aan dat de tevredenheid van alle wijkbewoners van belang is. De groep mensen die regelmatig binnen komt lopen en het ledenaantal groeit. Zowel het lid als de initiatiefnemer hoort voornamelijk positieve geluiden. **Terugkoppeling.** In de informele

bijeenkomsten met de leden wordt verwezen naar gerealiseerde activiteiten en leggen de bestuurders uit wat ze met de wensen van de leden hebben gedaan. Naar de andere wijkbewoners is dit niet gesignaleerd.

Naar de gemeente is de coöperatie niets verschuldigd. Om de rol en positie in de wijk te verduidelijken gaat de coöperatie het gesprek met de gemeente aan.

Casus 2: Wijkcoöperatie 2

De wijkcoöperatie is opgericht om de economie te versterken in een wijk. De activiteiten van de coöperatie ontstaan direct uit de behoeftes van de wijkbewoners, die als leden worden gezien. Via het wijkinvesteringsfonds stelt de coöperatie geld of kennis beschikbaar voor de wijkbewoners. De coöperatie ontvangt haar investeringsgeld via leden en partners (grote bedrijven in de wijk en de gemeente Rotterdam), die zijn vertegenwoordigd in raad van toezicht/ raad van advies.

Inputlegitimiteit

Inspraak. Iedereen kan ideeën aandragen en zelf een project opzetten. Via persoonlijke contacten in de wijk, via een intekenformulier op de website en via bijeenkomsten wordt om input gevraagd vanuit de wijk, dit is vaak gericht op bepaalde onderwerpen, zoals ondernemerschap. Wanneer nodig worden mensen ook actief benaderd door de initiatiefnemers. Over de doelstelling, plannen en besluiten hebben alleen de leden inspraak. **Participatie.** De wijkcoöperatie groeit door participatie van wijkbewoners. Wanneer wijkbewoners een project opzetten, worden ze als leden van de coöperatie beschouwd. Iedereen met een idee kan participeren. *“De coöperatie is de wijk, je vertrekpunt is de lokale context. Wat daar gebeurt. In plaats van dat je vertrekt vanuit ideële gronden een programma ontwikkeld en dat laat neerdalen in zo'n wijk. Kijk je gewoon wat er in zo'n wijk speelt, wat er voor energie is Wat er aan urgentie is. Dat breng je bij elkaar”* (Initiatiefnemer). Door gebrek aan tijd en mankracht worden niet alle wensen meegenomen en dienen de behoeftes regelmatig zelf uitgevoerd te worden (**inspraak mits participatie**). **Representativiteit.** Ondanks het feit dat iedereen kan participeren is het vaak dezelfde hoogopgeleide, blanke groep die zich inzet. De leden en de partners van het initiatief stelden echter wel dat de coöperatie zou moeten streven naar een afspiegeling van de wijk: *“uit de impactmeting kwam echter wel dat [organisatie X] meer in zou moeten zetten op het bereiken van mensen met verschillende achtergronden, zoals cultureel, opleiding en geslacht. Hier scoorden ze het minst positief op. Niet ronduit negatief dus”* (Impactmeting en lid).

Throughputlegitimiteit

Verantwoording. De criteria van democratische legitimiteit in de throughputfase zijn voornamelijk gericht op de leden van de coöperatie. Het bestuur legt dan ook verantwoording af aan haar leden en partners. **Open en transparant werken.** Het lid van de coöperatie geeft aan dat de coöperatie steeds meer aan zichtbaarheid en bekendheid wint. Het blijft echter lastig om mensen te bereiken, omdat de functie en doel van de coöperatie vaak niet direct duidelijk is voor de buitenwereld. Via website, social media, buurtbijeenkomsten en op wijkevenementen communiceren de bestuursleden over hun **acties** en **vragen om input**. Hier zijn dan ook voornamelijk de leden aanwezig. Het informele karakter overheerst in deze casus. *“Dat is vrij informeel, vaak is er een thema of een aanleiding. Vaak iets met eten, gewoon gezellig bij elkaar komen. Dan kijk je wat er uit de groep komt”* (Initiatiefnemer). Onderwerp van gesprek met de leden zijn zowel de resultaten als het besluitvormingsproces zelf. Iedereen heeft een officiële **sanctiemogelijkheid** in handen. Evenals wijkcoöperatie 1 kunnen de bestuurders officieel gezien afgezet worden, in de praktijk is het echter nog nooit sprake van geweest. Het vertrouwen vanuit de wijkbewoners is van groot belang voor de

coöperatie. Het geïnterviewde lid van de coöperatie geeft aan dat dit erg groot is. Het lid geeft aan: [dat ze] *niet eens denken aan het misbruik maken van een situatie* (Lid).

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De leden en partners zijn voornamelijk tevreden over het creëren van verbindingen tussen actieve bewoners en ondernemers in de wijk en met instanties als de gemeente. Doordat het lastig is in te schatten of de activiteiten van de coöperatie direct bijdragen aan de wijk economie geeft het lid aan dat de coöperatie goed op weg is en hij heeft vertrouwen in de aanpak. Volgens het lid van de coöperatie mag de coöperatie nog meer doen aan **terugkoppeling**, en dan niet via sporadische individuele gesprekken.

Richting gemeente. De gemeente is een van de partners van de coöperatie. Twee keer per jaar hebben ze een overleg wat voornamelijk gericht is op de resultaten van de coöperatie: waar is het geld aan besteed. Een **jaarverslag en financieel verslag** hoort hier ook bij.

Casus 3: Buurthuis

In 2012 heeft een bewonersorganisatie het buurthuis van de gemeente overgenomen. De activiteiten zijn voor alle wijkbewoners. Door de zaalverhuur genereert de organisatie eigen inkomsten. Met de opbrengsten worden activiteiten georganiseerd voor en door de wijkbewoners. Wijkbewoners met minder geld kunnen ook de zaal 'huren' en in ruil daarvoor bij andere activiteiten helpen of koken ze elke maand voor de wijk.

Inputlegitimiteit

Inspraak. Twee keer per jaar wordt er een inloopavond georganiseerd waar de wijkbewoners aan kunnen geven welke ideeën voor een activiteit ze hebben. Een voorwaarde is dat de ideeën zelf uitgevoerd worden (**inspraak mits participatie**). De activiteiten van het buurthuis komen dus direct vanuit de behoeftes van de wijkbewoners tot stand. Diegenen die actief zijn in het buurthuis zijn erg divers: divers qua etniciteit, geaardheid en leeftijd. Het zijn voornamelijk laagopgeleiden die zich inzetten en naar de activiteiten komen. Het bestuur is echter niet representatief. Zowel de initiatiefnemer als de gebruiker geven aan dat de bestuursleden over bepaalde vaardigheden moeten beschikken om in het bestuur deel te nemen, zoals administratie bij willen houden, mondig en schriftelijk goed uit kunnen drukken. Dit kunnen veel wijkbewoners niet (**niet kunnen**). Het bestuur faciliteert alleen en biedt hulp als de bewoners er zelf niet uitkomen: *wij zijn de bewoners, het huis is de wijk* (Initiatiefnemer buurthuis).

Throughputlegitimiteit

Transparantie is gericht op het bekendmaken van de **activiteiten**. Via flyers via de kinderen of via social media en de website wordt dit bekend gemaakt. Het **resultaat van de activiteiten** komt uiteindelijk op de website en social media. Discussies met de gebruikers vindt aan de start van activiteiten plaats en gaat over de vorm en inhoud van de activiteiten. Wanneer gebruikers van het buurthuis vragen hebben of wanneer klachten komen over de neveneffecten van het buurthuis, zoals geluidsoverlast, wordt er een **informeel individueel gesprek** gevoerd. Dan wordt er uitgelegd hoe bepaalde situaties kunnen ontstaan. Verder worden activiteiten waar mogelijk direct aangepast. Verder zijn er geen sanctiemogelijkheden. Naast deze kleine klachten zijn er geen botsende belangen tussen de buurtbewoners onderling en met de activiteiten van het buurthuis. Het buurthuis draait op de bereidwilligheid van de buurtbewoners. Wanneer er niemand meer komt, houdt het buurthuis op te bestaan. Wat volgens de initiatiefnemer verder ook niet erg is, dan is er blijkbaar geen behoefte aan.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. *"Het buurthuis is niet opgezet voor een select groepje. Ons doel is bereikt: voor de buurt is het een tweede huiskamer geworden. Mensen komen steeds terug, dat is een teken dat je het*

naar je zin hebt” (Initiatiefnemer). Ook mensen vanuit andere wijken komen naar het buurthuis: “ze zeggen het ook hè. Ze zeggen van het is niet zo gezellig als hier. Hier altijd iets te doen. Ze zijn blij en ze geven ook complimenten van was leuk en dan stimuleert mij dan ook weer om door te gaan. Je doet het voor de mensen” (gebruiker). Over **terugkoppel** zegt de initiatiefnemer dat ze dat niet doen. Later blijkt dat in informele gesprekken soms verwezen wordt naar de vervolgstappen die genomen zijn naar aanleiding van een klacht.

Naar de gemeente. Het buurthuis zit niet meer in een subsidieregeling met de gemeente. Uit zichzelf communiceren ze niet bewust naar derden wat ze doen. “Daar willen bewoners helemaal geen energie in steken. Alleen maar administratie aanleggen, waar de gemeente vervolgens niets mee doet. Dat ga ik niet doen” (Initiatiefnemer buurthuis). Om grote evenementen te organiseren moeten echter wel subsidiegelden aangesproken worden. Projectsubsidies worden aangevraagd, waar vooraf duidelijke afspraken omtrent de resultaten vastgelegd worden. Achteraf moet gecommuniceerd worden over de gerealiseerde activiteiten door middel van een verslag met foto’s.

Casus 4: Sociaal maatschappelijk initiatief

De initiatiefnemer had het idee dat bepaalde mensen tussen wal en schip raakten.

Uitkeringsgerechtigden, eenzame ouderen, immobiele ouderen et cetera. De diensten die de sociaal onderneming aanbiedt komen rechtstreek vanuit de behoeften van deze doelgroepen. Actieve wijkbewoners bieden een dienst aan waar de doelgroepen gebruik van kunnen maken. De diensten zijn een antwoord op maatschappelijke vraagstukken waar geen antwoord op gevonden wordt door zorg en welzijnsinstellingen. Op deze manier is de organisatie uitgegroeid en nu gevestigd in 5 gebieden van Rotterdam.

Inputlegitimiteit

Inspraak en participatie. De diensten van de organisatie ontstaan direct uit de behoeften uit de wijk: “ik heb gemerkt dat er geen fietsles is, maar ik zou wel fietsles willen geven. Als je vier buurvrouwen erbij zoekt, gaan we samen fietsles geven. Dan ga ik de hele gang van zaken starten, dan wordt er iemand in dienst genomen” (Initiatiefnemer). Hier geldt dus ook **inspraak mits participatie**.

Bewoners hebben geen inspraak op de besluiten of doelstellingen van de organisatie. Zowel het bestuur als de mensen die diensten aanbieden zijn **representatief** aan de wijken waar het initiatief opereert. “Als je ons bestand bekijkt is 80% van een andere afkomst. [...] We zijn met drie Hollandse blanken meiden en de rest niet. En dat is prima. We willen wel meer mannen erbij” (Initiatiefnemer).

Throughputlegitimiteit

Open en transparant werken kan de organisatie naar eigen zeggen nog verbeteren. “We denken iedereen weet het al. We leggen een flyer hier neer en daar neer, zetten af en toe iets op twitter, maken een keer een foto en klaar” (Initiatiefnemer). De gebruiker herkent dit en wist niets van enkele diensten af. De organisatie communiceert naar de gehele wijk wat ze **aanbieden** en werven voor vrijwilligers. Dit gebeurt voornamelijk via posters, flyers huis aan huis en door mond op mond reclame. Kritische vragen worden nauwelijks gesteld: “nee, mensen zijn heel dankbaar voor wat je doet” (Initiatiefnemer). Als bepaalde diensten niet lopen krijgt het bestuur dat via contacten in de wijk te horen en wordt het **aangepast**. Zo is de strippenkaart waarmee diensten ingekocht kunnen worden verlaagd van 15,- naar 10,-. Discussies gaan over individuele klachten, waarna deze in een informeel individueel gesprek opgelost worden. Dit door situaties uit te leggen of een passende oplossing te zoeken. De gebruikers hebben een bepaalde **sanctiemogelijkheid** in handen. In het ergste geval kunnen de gebruikers de samenwerking opzeggen, waardoor de organisatie geen recht van bestaan meer heeft. Aangezien de organisatie financieel afhankelijk is van de gebruikers.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De uitbreiding van de diensten in 5 delen van Rotterdam wijst op de tevredenheid

van de wijkbewoners. Ook de gebruiker van de scootmobielendienst van de organisatie illustreert de tevredenheid van haar wijkbewoners: *“op de markt kom ik mensen tegen, dan maak je een gesprekje, dan hoor je dat ze van [organisatie X] gebruik maken. Die genieten ook. De een is vissen die gaat aan het water zitten. Je gaat naar de markt. Als we op reis gaan, neem ik de scoot mee”* (Gebruiker). Zowel de gebruiker als de initiatiefnemer geven aan dat ze te weinig terugkoppelen aan de gebruikers of de buurt.

Het initiatief steunt niet op subsidies van de **gemeente**, waardoor er geen verantwoordingsplicht aanwezig is. De initiatiefnemer geeft aan zo min mogelijk te communiceren met de gemeente.

Casus 5: Re-integratie 1

De organisatie is ontstaan uit persoonlijke ervaringen in het vakgebied van re-integratie. Door mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt aan elkaar te koppelen, helpen ze elkaar in het vinden van een baan. Het doel is uiteindelijk om de deelnemers aan een vaste baan te helpen. De organisatie draait nu nog gedeeltelijk op subsidie van de gemeente, maar heeft als streven uit te groeien tot een zelfstandige organisatie (Citylab010).

Inputlegitimiteit

Inspraak en participatie. Het originele plan was om met directe inspraak en participatie van de gebruikers een trainingsprogramma op te zetten (**inspraak mits participatie**). Alleen de grote lijnen van het plan stonden vast, de rest kon nog ingevuld worden door de deelnemers. Het bleek dat de deelnemers niet in staat waren om zelf input te leveren (**niet kunnen**). *“Mensen wilden heel graag werken, maar input leveren zelf zat er niet in. Dat was veel te eng en zo”* (Initiatiefnemer). *“Dat hebben ze wel gevraagd, maar zij weten toch waar ze het over hebben. Ik was allang blij dat ik ze zeiden wat ik moest doen dan ga ik er niet iets aan veranderen”* (Gebruiker). Dit geldt ook voor het criterium van representativiteit. Het initiatief bestaat uit twee hoogopgeleiden, maar door het frequent persoonlijk contact met de deelnemers zijn ze wel op de hoogte van de behoeften van de gebruikers (**symbolische representativiteit**).

Throughputlegitimiteit

Transparantie. Via website, social media, via via en verspreiding van folders wordt aangekondigd wat het traject inhoudt en wat uiteindelijk de **resultaten** zijn (hoeveel mensen aan werk geholpen). Naar de deelnemers wordt alles gecommuniceerd, hoe ver het project is hoe het staat met project 2.0. Dat gebeurt via een informeel gesprek. Dit lijkt echter wel afhankelijk van de persoonlijkheid van de initiatiefnemer. **Discussie** met de deelnemers is niet mogelijk (**niet kunnen**). *“Als ik zeg van zullen we dit doen of niet, dan krijg ik altijd jaknikkers. Behalve mijn compagnon. Ik krijg toch altijd gelijk, want er wordt tegen mij opgekeken. Dus ja er is absoluut ruimte voor, maar je krijgt heel weinig, dus je moet het wel zelf doen”* (Initiatiefnemer). Doordat de deelnemers weinig input kunnen geven en niet de discussie aangaan is het traject zo ingericht dat het **flexibel en maatwerk** gericht ingericht is: *“je begint gewoon en als dingen niet werken verander je het weer of je stopt er mee, Dat is precies zo gegaan. Van tevoren maak je je plan, dat wordt gehonoreerd. Dan heb je zelf alles aangepast achter de schermen om wel uitstroom te realiseren. Dat is ook gelukt. Dat is gewoon omdat je bezig bent, dan zie je waar de mogelijkheden zijn”* (initiatiefnemer). De deelnemers hebben geen officiële sanctiemogelijkheden om de initiatiefnemers ter verantwoording te roepen. De initiatiefnemers zijn er echter bij gebaat om het initiatief te laten slagen, ze zijn er immers financieel afhankelijk van. Wanneer de deelnemers andere behoeftes hebben wordt het traject **aangepast** aan deze behoeftes. De initiatiefnemers geven aan geen contact met de omwonende buurtbewoners te hebben.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De deelnemers zijn ronduit tevreden, aldus de gebruiker. Het bieden van de menselijke maat wordt erg gewaardeerd door de geïnterviewde deelnemer. De deelnemer geeft aan dat ze in dagelijks contact met de initiatiefnemers staan, dus dan ook horen wat ze met wensen van hen gedaan hebben. Dan geven de initiatiefnemers direct aan wat ze er mee gaan doen. Deze **terugkoppeling** is echt geen vast onderdeel van het initiatief.

Naar gemeente. Het initiatief draait gedeeltelijk op subsidie van de gemeente Rotterdam. Door middel van een jaarverslag en financieel verslag waren de initiatiefnemers verplicht om verantwoording af te leggen over het te besteden subsidiebedrag. Naast deze verantwoordingsrelatie vonden er ook persoonlijke contactmomenten met ambtenaren plaats. Via gesprekken met beleidsadviseurs werden tips uitgedeeld hoe de initiatiefnemer het plan aan moest pakken zodat het 'in het systeem zou passen'. De initiatiefnemers geven aan welke barrières ze ervaren bij de gemeente.

Casus 6: re-integratie 2

Deze sociaal onderneming biedt lokale werkzoekenden met een afstand tot de arbeidsmarkt een re-integratietraject aan. Met een divers programma willen de initiatiefnemers mensen in vijf weken naar werk coachen. Het initiatief is gekoppeld aan een bedrijf en welzijnsinstelling in de wijk die baat heeft bij de re-integratie van wijkbewoners. De organisatie draait nu nog gedeeltelijk op subsidie van de gemeente, maar heeft als streven uit te groeien tot een zelfstandige organisatie (Citylab010).

Inputlegitimiteit

Inspraak en participatie. De deelnemers van het traject hebben geen invloed gehad op de inhoud van het re-integratietraject. De ruimte was er wel om aanvullingen te vragen op het programma, maar door de afstand tot de arbeidsmarkt was het een kwestie van **niet kunnen** inschatten wat er nodig is om weer aan het werk te gaan. *"Het gaat niet om behoefte, maar om mensen voeden met informatie. Dat krijgen we ook terug, ik ben nu twee jaar werkloos en ga twee maanden naar het UWV, maar wat jullie eruit pikken, zoals het CV aanpassen, heb ik nog nooit gehoord"* (Initiatiefnemer). Van representativiteit is in dit initiatief geen sprake. Door de insteek en de deelnemers van het initiatief wordt dit echter niet als een probleem ervaren. Door de jarenlange werkervaring in re-integratie en samenwerking met een netwerkorganisatie en welzijnsinstelling zijn de initiatiefnemers op de hoogte van de behoeften van werkzoekenden. De gebruikers zien dit ook zo. Van **symbolische representativiteit** is dus wel sprake.

Throughputlegitimiteit

Transparant werken uit zich in de praktijk in het onder de aandacht brengen van het programma bij de specifieke doelgroep. Via social media, plaatselijke tijdschrift, via buurt- en gezinscoaches en flyers adverteren de initiatiefnemers wordt gecommuniceerd over het **aanbod** en behaalde **resultaten**. **Discussie.** Alhoewel een vast programma opgesteld is voor de werkzoekenden, *"konden de deelnemers per onderdeel extra informatie vragen en met je coach zelf andere dingen bespreken"* (Gebruiker 1). Door individuele coaching en maatwerk kan het initiatief gemakkelijk inspelen op individuele behoeftes. Ruimte voor discussie is dus ingebouwd in het initiatief. Voornamelijk met als doel om een succesvolle organisatie te worden. Om succesvol te zijn is het van belang dat de behoeftes van de deelnemers overeenkomen met het programma. Deze extra vragen worden dan ook meegenomen door de initiatiefnemers en in een volgend traject opgenomen (**terugkoppeling**). Het traject wordt dan ook **constant aangepast**. Het niet gebruik maken van het initiatief zal een faillissement van het initiatief betekenen, waardoor de deelnemers een **sanctiemogelijkheid** in handen heeft. De initiatiefnemers geven aan geen contact met de omwonende buurtbewoners te hebben.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. Zowel de initiatiefnemer als de twee gebruikers geven aan dat de deelnemers positief zijn over het initiatief. De individuele coaching wordt enorm gewaardeerd en het traject is vernieuwend ten opzichte van het al bestaande aanbod van re-integratietrajecten.

Naar de gemeente wordt gecommuniceerd over het **proces**, hoe verschilt het initiatief met de andere aanbieders en wat kan de gemeente ervan leren, en de **resultaten**. Dit gebeurt door middel van formele gesprekken. Voor de aanvraag van subsidie moesten verwachtingen omtrent resultaten op papier gezet worden. Wanneer het initiatief geen mensen zou plaatsen zou het subsidiebedrag gedeeltelijk terug betaald moeten worden.

Casus 7: sociale onderneming parkbeheer 1

Er lagen plannen voor een grotere tuin vanuit de gemeente. Vanuit de gebiedscommissie kwam de vraag of de organisatie een tuin konden beginnen, om vaart achter de aanleg te zetten. Twee jaar geleden zijn verschillende parkeerplaatsen opengebroken om er een openbare tuin van de te maken. De organisatie wordt per project betaald.

Inputlegitimiteit

Inspraak. De organisatie werkt met vrijwilligers, dat zijn allemaal bewoners uit het stadsdeel waar de tuin ligt. Er worden geen inspraakavonden voor de buurt georganiseerd. De gesprekken vinden plaats terwijl de initiatiefnemers bezig zijn in de tuin. *“We kijken terwijl we bezig zijn, wie komt er lang, hoe wordt het gebruikt, wat vinden ze ervan, waar genieten ze van. Je hebt gesprekjes terwijl je bezig bent en zo ontstaat de tuin”* (Initiatiefnemer). Iedereen **kan participeren** en zo direct inspraak hebben op het ontstaan van de tuin (**inspraak mits participatie**). De bewoner en initiatiefnemer geven echter aan dat lang **niet** iedereen **wil participeren**. Er komt voornamelijk een bepaald ‘soort mens’ op de tuin af: opgegroeid buiten de stad die het groen in de stad waarderen. Degenen die participeren willen bovendien ook vaak geen inspraak leveren: *“we zijn vooral lekker bezig in het groen. Het is niet zo dat wij allemaal ideeën aandragen. Daar heb ik ook niet zo’n behoefte aan.”* (Gebruiker). De initiatiefnemers en de mensen die participeren in de tuin zijn **niet representatief** aan de wijk waarin ze opereren. Dit wil echter niet zeggen dat de belangen van degenen die niet participeren niet meegenomen worden. De initiatiefnemers zetten actief in om het gesprek aan te gaan met iedereen die langskomt. De genomen besluiten worden uiteindelijk genomen met de insteek of het wel of niet bij de organisatie past, niet de buurt maar de intentie van de organisatie zelf staat voorop.

Throughputlegitimiteit

Doordat de tuin organisch ontwikkelt voert **discussie** de boventoon in deze vorm van legitimiteit. Net zoals bij diegene die participeren in de tuin wordt op informele wijze het gesprek aangegaan met degene die negatieve gevolgen van het initiatief ervaren. Deze gesprekken krijgen invulling met het uitleggen van het doel van de tuin en door de klachten aan te horen en mee te buigen, waardoor uiteindelijk een middenweg gevonden wordt. Wanneer mensen negatieve gevolgen ervaren of niet met de organisatie eens zijn, hebben ze **geen sanctiemogelijkheden** in handen. Niet iedereen kan tevreden zijn is het argument wat vanuit de initiatiefnemer aangehaald wordt wanneer mensen liever een parkeerplaats hebben dan een park. De initiatiefnemers bepalen uiteindelijk wat er gebeurt in het initiatief: *“Ik laat mensen altijd gewoon klachten ventileren en daar buig ik een beetje in mee. Vindt u het ook goed als ik zeg waarom we dit doen? Dan zeggen mensen het zou mijn ding niet zijn en dan zien ze wel het nut ervan in. Of niet. En dan zijn de meningen verschillend. Dat is dan zo”* (Initiatiefnemer). Doordat de ontwikkeling loopt via participatie van wijkbewoners wordt er **nauwelijks gecommuniceerd** naar de wijk in het algemeen. De initiatiefnemers zitten in een netwerk met actieve burgers van de wijk, via mond op mond wordt bekend gemaakt dat ze de tuin beheren en wat de resultaten zijn.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. Via zowel de initiatiefnemer als de vrijwilliger komt naar voren dat iedereen tevreden stellen niet de doelstelling is van de organisatie, maar het groen bevorderen. Ze geven beide aan dat er altijd mensen zullen zijn die liever een parkeerplaats hebben dan een tuin. Overlast van de tuin wordt wel zo veel mogelijk geminimaliseerd. Besluiten worden gemaakt met *“kunnen de omwonenden hier last van krijgen”* (Initiatiefnemer) in het achterhoofd. Daarbij moet wel aangegeven worden dat het aantal vrijwilligers en liefhebbers van de tuin groeit. Diegenen die meehelpten vinden het erg prettig dat de tuin organisch ontstaat. De gebruiker heeft aan dat van **terugkoppeling** nauwelijks sprake is.

Naar de gemeente. Drie keer per jaar hebben de oprichters een gesprek met de gemeente over het proces. Wanneer het niet meer in het straatje van de organisatie past, stappen zij eruit, niet de gemeente.

Casus 8: Sociale onderneming parkbeheer 2

In 2013 is de initiatiefnemer gestart als burgerinitiatief. Vijf jaar later is de ontwikkeling doorgemaakt naar een sociale onderneming. De onderneming organiseert verschillende activiteiten en verkoopt producten om de wijkbewoners te verbinden met de natuur. Daarnaast verzorgt de organisatie praktijklessen voor een groenopleiding. Ook verzorgen ze dagbesteding aan verschillende kwetsbare burgers. De doelstelling van de organisatie is tweeledig: het leefklimaat in de stad vergroten en mensen veerkrachtig maken.

Inputlegitimiteit

Inspraak. Wijkbewoners worden via social media of de mail benaderd met de vraag of zij iets willen doen tijdens een halfjaarlijks festival. Door goedlopende contacten met de wijk is de organisatie bekend bij de wijkbewoners en daardoor gemakkelijk te benaderen. Wanneer bewoners alleen maar een idee aandragen, maar dit niet zelf willen uitvoeren, gaat het idee niet door (**inspraak mits mensen participeren**). De organisatie handelt op deze wijze omdat ze onderdeel willen zijn van de wijk. *“We mogen prima zelf bepalen wat we willen doen, maar je wilt niet op een eilandje zitten. Je wilt onderdeel zijn van de buurt. Je wilt dat de buurt trots op hetgeen is wat ze samen realiseren”* (Initiatiefnemer). Om in het bestuur van de organisatie te participeren, moet je echter wel aan bepaalde voorwaarde voldoen (**niet kunnen**). De organisatie is opzoek naar hoogopgeleide mensen om deel te nemen aan de kerngroep. De kerngroep is dus ook niet representatief. Dit is volgens de initiatiefnemer omdat bepaalde **deskundigheid** nodig is. Verder kan iedereen meedoen in de organisatie. De initiatiefnemer geeft aan dat veel mensen echter **niet willen** participeren. Ondanks dat de organisatie actief heeft ingezet om zoveel mogelijk diverse vrijwilligers te hebben in de tuin. *“Zoals de Turkse vrouwen. Toen we begonnen hebben we ze wel actief benaderd. We hebben ze uitgenodigd voor een workshop daar kwamen ze dan ook heen. En we hebben aangegeven dat ze zelf dingen kunnen organiseren. Maar na die dag bleef het daar wel bij”* (Initiatiefnemer).

Throughputlegitimiteit

Transparantie. Via de website, mail naar netwerk en via via laat de onderneming weten welke activiteiten op het programma staan. Via via werkt naar eigen zeggen het beste. Verder houdt de organisatie voor haar eigen boekhouding een financieel en jaarverslag bij. Dit is voor iedereen toegankelijk. Wanneer bewoners of gebruikers het niet eens zijn met bepaalde acties van de organisatie wordt dit in een informeel gesprek aangekaart, waar mogelijk wordt direct een oplossing voor het probleem in gang gezet. *“Er is altijd tegenspraak mogelijk we zijn geen autoritair stelsel ofzo”* (Initiatiefnemer). De organisatie legt verantwoording naar de buurt en haar gebruikers af om de **continuïteit** van de organisatie te waarborgen. *“Sociaal ondernemen is impact blijven meten en dat communiceren met stakeholders. En met hen in gesprek willen en blijven gaan. Maar ook met onze klanten/buurt. Want zo blijf je groeien en ontwikkelen”* (Initiatiefnemer). Doordat het succes van de organisatie afhankelijk is van de steun van de buurt en gebruikers, worden ook wel klanten

genoemd, hebben de buurtbewoners en gebruikers een **sanctiemogelijkheid** in handen. Wanneer zij geen gebruik meer maken van de organisatie zal de organisatie failliet gaan.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De gebruikers van het park waarderen het park erg hoog. De organisatie heeft zelf interviews afgenomen met verschillende gebruikers van de organisatie. Hierin geeft een gebruiker aan dat het park haar verwachtingen overstegen heeft. Het park is niet alleen een groene plek in de wijk, maar faciliteert ook verbindingen tussen mensen in de wijk. Ook de gezondheid van mensen wordt versterkt, aldus een andere gebruiker. Initiatiefnemer geeft aan klachten direct op te kunnen lossen, waardoor direct besproken wordt wat gedaan wordt. Van een aparte **terugkoppeling** is vaak geen sprake.

Naar de gemeente. Via een jaarverslag is de gemeente op de hoogte van de stand van zaken van de organisatie. Doordat het een financieel onafhankelijke organisatie is, is de organisatie verder geen verantwoording verschuldigd naar de gemeente.

Casus 9: Sociale onderneming parkbeheer 3

De sociale onderneming werkt sinds 2011 met een sociaal geschoolde tuinman (m/v) in publieke parken. De onderneming zet groen en kindvriendelijkheid voorop, waar ze tegelijkertijd streven naar meer sociale contacten in de wijk. *“Van minimaal onderhoud naar maximaal onderhoud”* (Initiatiefnemer). Per opdracht wordt de organisatie betaald.

Inputlegitimiteit

Inspraak. De plannen voor de openbare parken worden door ontwerpers van de organisatie gemaakt. Ze nemen hierin mee hoe de parken gebruikt worden, maar er wordt niet expliciet om input vanuit de bewoners gevraagd (**niet kunnen**). *“Hoe meer mensen daar inspraak in krijgen hoe meer mensen dat gaan claimen. Dat geeft meer verantwoordelijkheid, maar we merken dat het vaker tot conflicten leidt tussen mensen onderling. Of verwachtingen, of teleurstelling al dat soort dingen”* (Initiatiefnemer). **Participatie.** Het niet hebben van inspraak betekent echter niet dat de bewoners helemaal geen inbreng hebben in de parken. Door te doen, te praten met de mensen die in de tuin komen, ziet de tuinman hoe een park gebruikt wordt. De tuinman verwoordt het als volgt: *“je wilt bij voorbaat geen discussie hebben, je wilt gewoon beginnen en niet met een plan schrijven. Je gaat beginnen en als ik dit doe, wat gebeurt er dan. Je geeft het tijd om te ademen, om te kijken wat er gebeurd. Hoe gaan mensen met de kassen om, is dat natuurlijk of niet?”* (Uitvoerder). Het daadwerkelijk meehelpen in de tuin zorgt ervoor dat de behoeftes van de mensen vervuld worden. Wanneer bewoners een goed idee hebben, wordt dit meestal gehonoreerd, *“maar dat gaat niet onder het mom van jullie hebben inspraak”* (Initiatiefnemer). De tuinman geeft aan dat iedereen ideeën mag aandragen, maar dat het daarbij van belang is dat mensen zelf meehelpen om die ideeën uit te voeren (**inspraak mits participatie**). **Representativiteit.** De tuinmannen die dagelijks aanwezig zijn op de tuinen en de oprichters van de sociale onderneming zijn allebei geen afspiegeling van de wijken waarin ze opereren. Diverse belangen worden daarnaast ook actief **niet opgehaald**. De gebruikers van de tuinen zijn over het algemeen wel representatief aan de wijk.

Throughputlegitimiteit

Transparantie. De organisatie laat voordat ze beginnen aan de parken niet weten dat ze komen of wat voor organisatie ze zijn. Ze organiseren geen buurtbijeenkomsten en leggen zo min mogelijk uit. Dit doen ze om zo min mogelijk verwachtingen te scheppen, claim gedrag te voorkomen en om participatie uit te lokken. Over activiteiten en resultaten communiceren de initiatiefnemers achteraf. Via facebook en de website. **Discussie.** De tuinmannen gaan altijd bewust het gesprek aan met mensen, om verbindingen in de wijk te leggen, maar ook om ruimte voor tegenspraak te bieden. *“Alle situaties ga je aan. Je bent onvoorwaardelijk verbonden. Net zoals je getrouwd bent het is onvoorwaardelijk. Niet de ene keer wel de andere keer niet. Het nukken hoort er ook bij”* (Uitvoerder).

In individuele gesprekken worden klachten direct opgelost. De tuinman verwoordt dit gesprek als de wilgmethode: **meebuigen, maar niet breken**. *“Je buigt mee, je gaat mee in wat ze zeggen. Of ze komen klagen over rotzooi, klopt. Op het moment dat ik er iets mee kan doen we het”* (Uitvoerder). **Sancties:** de wijkbewoners en gebruikers van het park hebben geen officiële sanctiemogelijkheden om de sociaal ondernemers ter verantwoording te roepen. Doordat de parken organisch groeien worden de activiteiten of plannen voor het park altijd gaandeweg aangepast. Dit gebeurt automatisch: *“omdat het zo natuurlijk gaat vind ik het moeilijk om terug te halen hoe het precies gaat”* (Uitvoerder).

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De tevredenheid is naar zeggen van de gebruiker erg hoog. Alle culturen komen op de tuin en iedereen heeft zijn eigen plezier. Bewoners geven aan dat ze blij zijn met hoe de organisatie te werk gaat. Ze waarderen het dat er altijd wel ruimte is voor eigen inbreng, *“het kan niet gek genoeg”* (Gebruiker). **Terugkoppeling** gebeurt op een informele manier wanneer iets aangepast is en diegene weer in de tuin komt vertelt de tuinman wat er gebeurd is.

Naar gemeente: in de vorm van gesprekken legt de sociale onderneming verantwoording af over haar activiteiten. Dit doen ze op vrijwillige basis om aan de gemeente te laten zien wat ze bereiken met hun werkwijze om zo erkenning en steun van de gemeente te ontvangen. Met verslagen willen ze zich niet bezighouden.

Casus 10: burgerinitiatief parkbeheer 1

In 1991 is de tuin van een aantal welvarende bewoners door de gemeente opgekocht. De gemeente heeft het beheer de laatste jaren wegbezuinigd, waardoor twee actieve families het beheer van het park overgenomen hebben. Naast het groen in de wijk streven de families naar meer saamhorigheid. Bij de organisatie van grote activiteiten worden bewonerssubsidies aangevraagd. Overige uitgaven worden door de initiatiefnemers zelf gefinancierd.

Inputlegitimiteit

Inspraak. Er worden geen buurtbijeenkomsten georganiseerd om ideeën voor het park op te halen. De tuin is voornamelijk bestemd voor het organiseren van activiteiten, die voor de hele wijk toegankelijk moeten zijn. Iedereen kan nieuwe ideeën aandragen, maar dan moeten die wel zelf tot uitvoering gebracht worden (**inspraak mits participatie**). Zowel de initiatiefnemers als de gebruiker geven dat dat iedereen kan participeren, maar dat veel mensen **niet willen**. *“Ik moet wel zeggen ik ben blij dat zij er zijn hoor. Want ik zie mezelf dat toch niet elke keer doen. Zo’n groot feest of zo organiseren. Daar moet je wel voor gemaakt zijn”* (Gebruiker). **Representativiteit.** Doordat wijkbewoners niet willen participeren in de kerngroep van het park is het moeilijk om een representatieve groep te vormen. De initiatiefnemers wonen daarentegen al heel hun leven in de buurt en kennen veel wijkbewoners. Hierdoor stappen de wijkbewoners gemakkelijk op de initiatiefnemer af en zijn ze naar eigen zeggen goed op de hoogte van de behoeftes van de burens.

Throughputlegitimiteit

De initiatiefnemers communiceren naar de gehele buurt over hun activiteiten, die ze organiseren in het park. Deze activiteiten maken ze bekend via facebook, door posters in de wijk op te hangen en mond tot mond. Buurtbewoners zijn al blij dat de initiatiefnemers het beheer op zich nemen. Ze voelen dus ook geen verantwoordingsverplichtingen. Wanneer het gaat over die mensen die de gevolgen van het initiatief ondervinden, gaat dit voornamelijk over persoonlijke klachten. De gebeurtenissen die de klachten uitlokken zijn voornamelijk **onverwachte gebeurtenissen**, zoals zieke bomen. De initiatiefnemers kunnen hier dus van tevoren geen rekening mee houden. Om de klachten op te lossen wordt een **informeel, individueel gesprek** aangegaan met de getroffen bewoners. Discussies met wijkbewoners begint altijd met het aanhoren van een probleem, waarna gezocht wordt naar een middenweg: *“vroeger zaten we met junkies, nu zitten hier BN'ers. Dat is heel*

erg wennen. Het is elke keer weer aftasten. Het is ook lichtelijk aanpassen van alle kanten, zo een gulle middenweg vinden” (Initiatiefnemer 1). Doordat het verhogen van de saamhorigheid in de wijk het uiteindelijke doel is van het initiatief wordt altijd gezocht naar een balans, wat ook betekent dat **activiteiten aangepast** worden. Tegengeluiden worden dus serieus genomen. **Terugkoppeling** alleen over individuele klachten. De bewoners hebben geen **sanctiemogelijkheid** in handen.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De initiatiefnemers vinden het belangrijk dat het initiatief en de activiteiten door de gehele buurt als prettig ervaren worden, om uiteindelijk de saamhorigheid te vergroten. De activiteiten worden alleen maar meer bezocht. Met koningsdag stonden op het hoogtepunt 500 mensen in en rondom het park. *“Mijn dochter van 5 heeft het er nu nog steeds over Halloween. Daar hebben zelfs de pubers er nog over. Het blijft gewoon een gesprek. De Marokkaanse buurtjongentjes ook. Die helemaal niks met kerst hebben, maar het wel fantastisch vinden om met de vent met de baard op de foto te gaan. De kerstman geeft allemaal cadeautjes. Dan vragen ze in maart wanneer is het?”* (Initiatiefnemer 2).

Naar de gemeente. Voor elke grote activiteit moet geld aangevraagd worden, hier is een verslag van a tot z aan gekoppeld (met foto’s, bonnetjes etc.). Ze ervaren dit al belemmerend. Wanneer ze hier niet aan voldoen wordt er geen subsidie verstrekt.

Casus 11: burgerinitiatief parkbeheer 2

Op een braakliggend gebied dreigde gebouwd te worden door de gemeente. De wijk was hier tegen. Een klein groepje actieve wijkbewoners zetten een alternatief plan op. Het plan wordt uitgevoerd door de gemeente. Het onderhoud van het park gebeurt op vrijwillige basis.

Inputlegitimiteit

Inspraak. Via **bewonersavonden** en de **website** heeft de kerngroep de ideeën van de wijkbewoners opgehaald. Op basis van deze input heeft de kerngroep 5 conceptversies van het park ontworpen. In een volgende bewonersavond werden de conceptversies **getoetst** en konden aanpassingen gemaakt worden. Ook bij losse activiteiten, zoals een festival, wordt aan de bewonersorganisatie om input gevraagd. Wanneer er veranderingen plaatsvinden in het park wordt opnieuw een inspraakavond voor de buurt georganiseerd: *“Op dit moment hebben we geen grote veranderingen meer, alleen als het impact heeft op de wijk wordt een avond georganiseerd”* (Initiatiefnemer). De bewoners kunnen ook in de kerngroep participeren, waardoor ze inspraak hebben op het besluitvormingsproces. De initiatiefnemer geeft echter aan dat veel mensen **niet willen** komen op zo’n avond. Door conceptversies te maken proberen de initiatiefnemers participatie te vergemakkelijken. De kerngroep is niet representatief aan de wijk. De belangen worden, zoals hierboven beschreven, echter wel veelvuldig opgehaald. Er is dus sprake van **symbolische representativiteit**.

Throughputlegitimiteit

Transparantie. Alle verzamelde ideeën en elke verandering in het park zijn op de website gepubliceerd. De initiatiefnemers communiceren over het idee, plannen, voortgang en proces zelf. Ook problemen bij de aanleg van het wandelpad worden overgebracht via de website. Wanneer er grote veranderingen plaatsvinden wordt er weer een **bewonersavond** georganiseerd, hier is volop ruimte voor **discussie en debat**. Klachten of ongewenste effecten komen in aparte bewonersavonden ter sprake en worden via redelijk formele debatten opgelost. **Sancties.** Wanneer er veel weerstand komt vanuit de wijk op een idee vanuit de kerngroep gaat het idee niet door, zoals bij de plaatsing van een podium in het park. De wijkbewoners hebben een alternatief weten te organiseren: een verplaatsbaar podium.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De initiatiefnemers streven naar de tevredenheid van de gehele wijk. Het bezoekersaantal van het park is enorm toegenomen. Ook het aantal mensen dat zich inzet voor de

wijk groeit. Dit duidt volgens de initiatiefnemer op de tevredenheid van de wijkbewoners. Doordat de initiatiefnemers inspraakavonden organiseren wordt in een volgende avond teruggeblikt op de vorderingen die zijn gemaakt. Ook communiceren de initiatiefnemers alles via een website waar ook de aanpak van bepaalde problemen op geplaatst worden.

Naar de gemeente. Voor de gekregen subsidies moet het initiatief verantwoording afleggen waaraan het geld besteed is. Dit gebeurt door financiële verslagen aan te leveren. Hier worden de plannen vooraf gepresenteerd en achteraf bericht over wat gerealiseerd is. Dit vindt het initiatief logisch, aangezien ze meer dan 4 ton ontvangen hebben.

Casus 12: burgerinitiatief parkbeheer 3

Het burgerinitiatief is vijf jaar geleden opgericht om de bouw op een braakliggend stuk grond tegen te gaan. Inmiddels is de grond van de gemeente Rotterdam en heeft het burgerinitiatief de ontwikkeling van het park en het parkbeheer op zich genomen. Het beheer gebeurt op vrijwillige basis. De gemeente voert het plan uit, waarna het beheer in handen van de bewoners ligt.

Inputlegitimiteit

Inspraak en participatie. Er is een kerngroep ontstaan die het programma van eisen gemaakt heeft. Alle buurtbewoners konden participeren in deze kerngroep, maar veel mensen **willen niet**. Dit beaamt de gebruiker ook. Tijdens een wijkbijeenkomst zijn de eerste ideeën vanuit de wijk opgehaald. De plannen zijn vervolgens gemaakt door de kerngroep. De kerngroep heeft door middel van **buurtbijeenkomsten** laten weten wat hun voorlopig plan is. Dit plan **getoetst** aan de wijk waarna nog veranderingen aangebracht konden worden. De avonden werden goed bezocht, maar *“je merkt dat mensen zeggen het ziet er prachtig uit, het is prima zo”* (Initiatiefnemer). Bij de uiteindelijke ontwikkeling wordt het plan nog een keer voorgelegd aan de wijk, waarna alleen nog kleine veranderingen mogelijk zijn. **Representativiteit.** De kerngroep is een diverse groep qua sociaal kapitaal, etnische diversiteit is in mindere mate aanwezig. *“Onze groep bestaat uit zoveel verschillende mensen, een landschapsarchitect, mensen die goed kunnen praten, echte doeners, die willen planten”* (Initiatiefnemer).

Throughputlegitimiteit

Om de initiatiefnemers aan te spreken op de ondernomen activiteiten moeten de initiatiefnemers ten eerste **transparant** werken. De initiatiefnemers zetten veel verschillende middelen in om zoveel mogelijk verschillende mensen te bereiken, zoals via flyers, social media, persoonlijk contact op andere burgerinitiatieven, plaatselijk krantje, website, mond op mond, radio, tv, posters. Ook organiseren ze plantjesdagen om het initiatief onder de aandacht te brengen. In de bijeenkomsten wordt gecommuniceerd over de voortgang van de plannen en ervaren problemen, zoals ontwerpfouten. Er is ook ruimte voor vragen, echt gediscussieerd wordt er echter niet. *“Maar **altijd positief**, mensen zijn overweldigend wat we samen voor elkaar krijgen”* (Initiatiefnemer). *“We zijn nu gewoon blij dat het gebeurt”* (Gebruiker). Wanneer er onverwachte gebeurtenissen plaatsvinden of onprettige gevolgen van het park ervaren worden door de getroffen burgers, dan wordt een **aparte bijeenkomst georganiseerd**. De buurtbewoners kunnen tijdens grote veranderingen in de tuin meedenken en meedoen, dus niet alleen aan het begin van het besluitvormingsproces. Wat het uiteindelijk geworden is wordt op social media en tijdens de buurtbijeenkomsten gepresenteerd (**terugkoppeling**). De bewoners hebben echter geen enkele vorm van sancties tot hun beschikking. Alhoewel eigenaarschap van belang is, maakt het de initiatiefnemer niet uit of mensen nu wel of niet komen in het park. Het gaat er om dat het park er is en er meer groen in de wijk is. *“Als er heel weinig mensen in het park komen zou me dat een worst wezen. Het gaat om de flora en fauna”* (Initiatiefnemer).

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. Er komen steeds meer mensen in het park, maar dat is voor het initiatief niet

belangrijk. Het draait om het succes van het initiatief, de betrokkenheid laat zien dat buurtbewoners het groen ook belangrijk vinden naar de gemeente toe. Dat het gedragen wordt.

Naar de gemeente legt het initiatief op informele wijze verantwoording af. De plannen zijn in samenspraak met de gemeente ontstaan. Ook heeft die gemeente geld beschikbaar gesteld voor het initiatief. Deze steun is gericht op het steunen van een burgerinitiatief an sich, in plaats van een specifiek politiek doel. Door middel van informele gesprekken blijft de gemeente op de hoogte van de acties die ondernomen worden in het park.

Casus 13: Burgerinitiatief verkeersveiligheid

Op het traject straat X en straat Y rijden per dag 160 auto's te hard (informatie van website). Twee jaar geleden is een groep bewoners begonnen om de verkeersveiligheid in dit traject aan te pakken. Dit doen ze niet door in te zetten op traditionele oplossingen om de verkeersveiligheid te vergroten, maar gedurende een jaar zullen 8 experimenten plaatsvinden gericht op gedragsverandering. De gemeente financiert dit initiatief (Citylab010).

Inputlegitimiteit

Inspraak. In buurtbijeenkomsten kon iedereen zijn inbreng geven over de ervaren problemen omtrent verkeersveiligheid en participeren in het besluitvormingsproces. *“We hebben dus de problemen opgehaald in de wijk. We hebben oplossingen bedacht die hebben we bij een volgende bijeenkomst getoetst. Dan komen er nog veel oplossingen bij”* (Initiatiefnemer). Bij de daadwerkelijke besluitvorming van de plannen hadden de bewoners geen inspraak. Bij de start van het initiatief waren enkele buurtbewoners niet in staat om te participeren in de kerngroep, dit slaat op **niet kunnen**. *“De oude groep zat er toen ook nog bij. Maar langzaam hadden die zoiets van dit is wel heel goed wat hier gebeurd, het gaat mijn pet eigenlijk te boven of ik kan dit tempo niet bijhouden”* (Initiatiefnemer). Wanneer het plan staat kan iedereen participeren, om bijvoorbeeld scholen te betrekken bij het plan. **Representativiteit.** Een groep bestaande uit wat oudere, laagopgeleide buurtbewoners was al tien jaar bezig om oplossingen voor elkaar te krijgen. *“Verder dan verkeersdrempels kwamen ze niet. Toen hebben we gezegd kennen we nog meer van ons soort mensen, toen hebben we een groepje samengesteld van een man op zeven”* (Initiatiefnemer).

Throughputlegitimiteit

Open en transparant werken. Op verschillende manieren wordt de gehele wijk geïnformeerd over het initiatief, via de website, social media, flyers deur aan deur met persoonlijk contact en posters. Hierin werd het initiatief bekend gemaakt en wordt bericht over de plannen, voortgang, resultaten en effecten van de experimenten aan de gehele wijk. In de bijeenkomsten worden ook ervaren problemen met de gemeente overgebracht naar de wijkbewoners. In de buurtbijeenkomsten wordt gericht gevraagd naar de mening van anderen, waardoor ruimte is voor **debat en discussie**. Discussies gaan voornamelijk over individuele klachten. Wanneer meerdere buurtbewoners het niet eens waren met de plannen van de initiatiefnemers zijn de **plannen aangepast**. Tegengeluiden worden dus serieus genomen. **Sancties.** Er zijn geen formele sanctiemogelijkheden aanwezig bij de omwonenden om de initiatiefnemers ter verantwoording te roepen.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. Het initiatief wordt pas als een succes ervaren als niet alleen de verkeersveiligheid toeneemt maar de maatregelen ook draagvlak van de wijk hebben. De mate van tevredenheid

verschilt in grote mate onder de wijkbewoners. De initiatiefnemer verwoordt het als volgt: *“Of mensen zien wel wat eruit komt of het interesseert ze niet eens. Twee is, mensen vinden het heel goed dat er iets gedaan wordt en hebben er vertrouwen in dat het op deze manier goed komt. Ze vinden het wel interessant om op de hoogte te houden geworden. En je hebt de zeikers die alles aangrijpen om ieder idee naar te sabelen. Het is heel erg vanuit eigen belang”* (Initiatiefnemer). De meeste mensen vinden het een goed idee en laten het voornamelijk gebeuren. In de twee interviews met bewoners komen twee verschillende perspectieven op de toegankelijkheid van het initiatief naar voren. Een bewoner geeft aan dat door een gebrek aan transparantie en communicatie de mogelijkheden voor inspraak en participatie niet bekend waren (**niet kunnen**). Terwijl de andere bewoner aangeeft hier juist positief over te zijn, maar dat mensen voornamelijk **niet willen** participeren of voornamelijk het eigen belang voorop zetten.

Richting gemeente is het initiatief weinig officiële verantwoording verschuldigd. Een keer in de maand heeft een van de initiatiefnemers een gesprek met een ambtenaar om de voortgang van de experimenten door te spreken. Van jaarverslagen en financiële rapportages is geen sprake.

Casus 14: Burgerinitiatief herontwikkeling straat

Een groep bewoners heeft zelf het ontwerp van hun straat op zich genomen. Hiermee daagt de groep bewoners de gemeente uit om het voor minder geld te doen (Right to Challenge). De gemeente legt uiteindelijk de straat aan.

Inputlegitimiteit

Inspraak. In buurtbijeenkomsten kon iedereen zijn inbreng geven over de ervaren problemen omtrent de inrichting van de straat en ideeën en oplossingen aandragen. De kerngroep heeft verschillende ontwerpen gemaakt en die vervolgens getoetst aan de wijkbewoners. Uiteindelijk werden in de kerngroep de beslissingen gemaakt. Participatie in het besluitvormingsproces was mogelijk door deel te nemen aan de buurtbijeenkomsten. Hier was iedereen welkom.

Representativiteit. De kerngroep is een groep die representatief is aan de bewoners van de straat en de buurt. Voornamelijk veel diversiteit in opleidingsniveau.

Throughputlegitimiteit

Open en transparant werken. In buurtbijeenkomsten, via de website en flyers communiceren de initiatiefnemers over het besluitvormingsproces (welke input is geleverd, wat hebben ze hiermee gedaan) en de uiteindelijke resultaten. Op deze manier legt het initiatief voortdurend verantwoording af over de **resultaten**, de **voortgang** van de verschillende resultaten en de **effecten** van hun acties aan de gehele wijk. In de buurtbijeenkomsten wordt gericht gevraagd naar de mening van anderen, waardoor ruimte is voor **debat en discussie**. Wanneer buurtbewoners het niet eens waren met de plannen van de initiatiefnemers zijn de **plannen aangepast**. Tegengeluiden worden dus serieus genomen. Het initiatief wordt pas als een succes ervaren als niet alleen de straat er mooi uit ziet maar ook als het plan op draagvlak van de wijk kan rekenen. **Sancties.** Er zijn geen formele sanctiemogelijkheden aanwezig bij de omwonenden om de initiatiefnemers ter verantwoording te roepen.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De initiatiefnemers geven aan te streven naar de tevredenheid van alle

buurtbewoners en dan voornamelijk degenen die in de straat wonen. De initiatiefnemers geven aan dat de bewoners erg tevreden zijn. Daarnaast geven ze aan dat er altijd individuele klachten van bewoners zijn *“waarom komen die fietsenrekken voor mijn deur?”* (Initiatiefnemer 2). Het algemeen functioneren van het initiatief wordt daarmee echter niet bekritiseerd.

Naar de gemeente vindt de verantwoording in informele gesprekken plaats. Tijdens deze gesprekken worden de plannen, de voortgang en realisatie besproken. Ook nemen de initiatiefnemers deel aan informele sessies waarbij het wederzijds leerproces centraal staat.

Casus 15: Burgerinitiatief speeltuinbeheer

Zeven speeltuinen hebben zich verenigd in een vereniging. De zeven speeltuinen vallen onder één overkoepelend bestuur. Nu daagt de vereniging de gemeente uit om het groenbeheer goedkoper te doen met hetzelfde resultaat of voor dezelfde prijs met een grotere meerwaarde (Right to Challenge).

Inputlegitimiteit

Het samenwerkingsverband tussen de zeven speeltuinen is ingericht als een vereniging, waar de **ledenvergadering** het hoogste orgaan is. De leden hebben inspraak en geven het bestuur opdrachten. Het is de meest democratische manier van besturen volgens de initiatiefnemer. Tijdens deze vergaderingen kunnen alle wijkbewoners inspraak leveren en participeren in het besluitvormingsproces. Wijkbewoners kunnen hun mening over de plannen uiten en zelf ideeën aandragen. Het probleem van participatie zit hem in het **niet willen** participeren. Om de betrokkenheid uit te lokken, kunnen bewoners ook via social media, website en mond op mond (belangrijkste) hun ideeën kwijt. Ook worden mensen actief aangesproken in bijvoorbeeld de supermarkt: *“je zoekt allerlei nieuwe ingangen om met mensen in gesprek te gaan”* (Initiatiefnemer). Ook is er drie jaar geleden een kinderjury geweest, die simpelweg aan de kinderen vroeg wat zij in de speeltuin wilden. Over het algemeen blijft het lastig om de mensen te bereiken. Vaak zijn mensen van mening dat de gemeente er is om het beheer van speeltuinen op zich te nemen.

Om de professionaliteit van de vereniging te vergroten zijn de initiatiefnemers nu voornamelijk op zoek naar specialisten voor in het bestuur, bijvoorbeeld mensen die weten hoe je met de gemeente om moet gaan. Niet iedereen kan dus participeren in het bestuur (**niet kunnen**). Verder moeten er altijd vertegenwoordigers van elke speeltuin zitting nemen in het bestuur, zodat via hen de belangen en behoeftes van de afzonderlijke wijken gerepresenteerd worden.

Representativiteit is op deze manier ingebouwd in de statuten van de vereniging. Wat betreft de participatie in de speeltuinen zelf **kan iedereen participeren** als vrijwilliger. De vereniging streeft er dan ook naar om een zo gemêleerd mogelijk vrijwilligersbestand op te bouwen, zodat iedereen zich welkom voelt in de speeltuinen.

Throughputlegitimiteit

Ze berichten voornamelijk over de geplande activiteiten in de speeltuinen, vragen om suggesties of om vrijwilligers, maar ook uitleggen hoe ze tot bepaalde beslissingen zijn gekomen (**resultaat en proces**). Dit laatste gebeurt in de buurtbijeenkomsten. *“Waarom is dit belangrijk?: omdat deze mensen toch een keer in de wijk landen en dan in een keer zeggen ‘Hoe kan dat nu allemaal dat het zo is?’ ‘Ja, daar hebben we elkaar over gehad.’ ‘Ja maar dat was ik niet bij’. We moeten vanuit onze optiek zorgen dat mensen betrokken zijn en dat we ze informeren over wat de afwegingen zijn*

(Initiatiefnemer). Een gesprek met de getroffen burgers over bijvoorbeeld geluidsoverlast, begint vanuit een **klacht**. Wanneer een klacht binnen het bereik ligt van de vereniging wordt een plan aangepast. *“Los van wel of je niet wil je moet je wel aanpassen. Is ook niet erg, er zijn ook absolute waarde waar je niet omheen kan. De discussies waar de gemeente het over heeft die hebben wij natuurlijk ook: zijn wij in staat om binnen de organisatie voldoende draagvlak te vinden voor oplossingen en plannen van ons initiatief? Draagvlak is het allerbelangrijkste”* (Initiatiefnemer). In het gesprek zelf wordt de **terugkoppeling** al georganiseerd. Tijdens het gesprek worden afspraken gemaakt hoe het plan op te lossen. Het gesprek vindt in de vorm van **formele vergadering** plaats. *“Het zijn hele democratische structuren om kleine dingen op te lossen. Je hebt praat altijd met belangengroepen. Het gaat van: kunnen jullie het verkopen naar jullie achterban? Kunnen wij het verkopen naar onze achterban? Uiteindelijk gaat er over draagvlak. [...] Continu bezig met een afweging van belangen en ideeën en in de vergadering kom je al vaak tot een consensus waardoor je meteen je plannen aanpakt en verandert* (Initiatiefnemer). Doordat speeltuinen zich verenigd hebben in een vereniging en de leden de hoogste macht hebben kunnen de leden van de speeltuinen de bestuurders officieel ontslaan van hun functie. Door deze **sanctiemogelijkheid** past het bestuur plannen aan als hier klachten op komen, om zo draagvlak te creëren, om te voorkomen dat er sancties in werking treden.

Outputlegitimiteit

Responsiviteit. De initiatiefnemers streven naar de tevredenheid van de gehele buurt. De initiatiefnemer ziet een stijgende lijn in het aantal betrokken bewoners en vrijwilligers. Dit wijst op een toenemende tevredenheid onder de buurtbewoners. Tegelijkertijd zijn er groepen die moeilijk te bereiken zijn en ontevreden blijven, zoals de Turkse gemeenschap die van mening is dat het beheer van speeltuinen bij de gemeente ligt en toegang gratis moet zijn. De tevredenheid lijkt dus te wisselen.

Naar gemeente. Alles wat afwijkt van het oorspronkelijke plan moet gecommuniceerd worden naar de contactambtenaar. Vaak gaat dit door een informeel gesprek, telefonisch of face to face. De gemeente legt de verantwoordelijkheid bij de speeltuinen zelf. Ook neemt de initiatiefnemers deel aan informele sessies waarbij het inzicht krijgen in wederzijdse werkwijze centraal staat.

Bijlage 4: Codeboom

Activiteiten

Doelstelling

Omgeving

Hele wijk
Leden
Gebruikers
Specifieke doelgroep
Ingebed zijn

Gemeente

Subsidie
Traditioneel
Ondersteunen participatie
Immateriële steun
Kennis
Advies
Wetgeving

Percepties legitimiteit

Omgeving

Bewust
Geen
Onbewust
Inherent

Gemeente

Logisch
Strategisch
Storend
Gebrek vertrouwen/onbekendheid

Inputlegitimiteit

Open agendavorming

Kunnen
Niet kunnen
Niet willen

Inhoud

Gezamenlijk tot een plan komen
Plannen toetsen
Probleemdefinitie
Proces

Vorm

Bijeenkomsten
Informeel gesprek
Via website
Via social media

Participatie

Kunnen
Niet kunnen
Niet willen

Inhoud

Proces
Plannen
Resultaten

Vorm

Bijeenkomsten
Individueel contact

Representativiteit

Niet representatief
Belangen ophalen
Wel representatief

Throughputlegitimiteit

Transparantie

Geen

Inhoud

Activiteiten
Doelstelling overbrengen
Plannen
Proces

Vorm

Bijeenkomsten
Flyers
Mond tot mond
Nieuwsbrief
Social media
Tijdschrift
Website
Wijkevenementen

Deliberatie

Geen

Niet kunnen
Niet willen

Vorm

(Informeel) bijeenkomsten
Individueel contact

Gesprekspartner

Getroffen
Gebruikers
Leden
Raad van Advies

Inhoud

Klachten
Gemeente
Individuele
Plannen
Voortgang

Vervolgactie

Uitleggen
Meebuigen, maar niet breken

Gemeente

Transparantie

Geen

Inhoud

Besteden geld
Resultaten

Vorm

Schriftelijke rapportages
Regelmatige gesprekken
Af en toe bellen

Deliberatie

Geen

Vorm

Regelmatige gesprekken
Af en toe bellen

Inhoud

Voorwaarde subsidie
Resultaten
Sociale aard initiatief
Draagvlak wijkbewoners
Ervaren barrières gemeente
Financiële afspraken

Problemen oplossen

Sanctie

Erkenning
Geen sancties
Geen oordeel
Plannen aanpassen
Reputatie
Afzetten
Faillissement

Sancties

Stopzetten subsidie
Sluiten
Geen

Outputlegitimiteit

Responsiviteit

Ontevreden

Terugkoppeling

Geen

Inhoud

Klachten
Proces
Resultaten activiteiten

Vorm

Bijeenkomst
Individueel contact
Social media
Website